

A POZSONYI

ORVOS-TERMÉSZETTUDOMÁNYI EGYESÜLET

KÖZLEMÉNYEI

ÚJ FOLYAM XXI. KÖTET, AZ EGÉSZ SOROZATNAK XXX. KÖTETE

1909—1910. ÉVFOLYAM.

SZERKESZTETTÉK:

Dr. FISCHER J. és POLIKEIT K.

POZSONY.

1911.

KIADTA A TÁRSULAT SAJÁT KÖLTSÉGÉN
STAMPEL HUGÓ OS. ÉS K. KÖNYVÁRUS BIZOMÁNYÁBAN.

A POZSONYI

ORVOS-TERMÉSZETTUDOMÁNYI EGYESÜLET

KÖZLEMÉNYEI

ÚJ FOLYAM XXI. KÖTET, AZ EGÉSZ SOROZATNAK XXX. KÖTETE

1909—1910. ÉVFOLYAM.

SZERKESZTETTÉK:

Dr. FISCHER J. és POLIKEIT K.

POZSONY.

1911.

KIADTA A TÁRSULAT SAJÁT KÖLTSÉGÉN
STAMPFEL HUGÓ CS. ÉS K. KÖNYVÁRUS BIZOMÁNYÁBAN.

ÉRTEKEZÉSEK.
A B H A N D L U N G E N.

Darwin Károly.

Írta és a Pozsonyi Orvos-Természettudományi Egyesület 1909.
február 14-én rendezett Darwin-ünnepén felolvasta
Dobrovits Mátyás dr., kir. tan., állami kórházi főorvos.

A nagy multu és mai szép tudományos törekvései által országszerte kitűnő hírnévnek örvendő Pozsonyi Orvos-természettudományi Egyesületnek megbizása, hogy ma Sir Charles Darwin születésének századik és leghiresebb műve megjelenésének ötvenedik évfordulóján előadás keretében ecseteljem a nagyműveltségű pozsonyi közönségnek ezen tudós befolyását az orvosi tudományra, méltán a legnagyobb módon megtisztelt és ámbár tudatában vagyok azon nehézségnek, melylyel jár kimutatni, hogy tudományunknak mely szakaiban legnagyobb a befolyása, midőn már az ő buvárlatainak eredményei a modern emberek gondolkodásmódjával annyira elválaszthatatlanul egybeforrtak, hogy azokat mint gondolatkörének oly birtokát tekintti, hogy nem is elmélkedik azon, hogy honnan valók, kitől származtak. mégis az emberi ész és világnézet átalakulását szerény erőmhöz képest kifejteni megkísérlem. Darwin alapvető tételei, a fajok eredete, harc a létért, természetes kiválasztás, az organikus lények — legyenek azok állatok vagy növények — egysége, az alkalmazkodás, annyira beleélték magukat a közhasználatba, hogy ezen tételekkel tudományban, művészetben, sőt a mindennapi élet megnyilatkozásaiban, folyton találkozunk oly annyira, hogy az evolúció, a selectio, a harc a létért kifejezésekkel Darwin gondolatmenete legharciasabb ellenfeleinek írataiban is találkozunk.

Darwin kutatásainak eredményeként azt a tételt állította fel, hogy a szerves lények — állatok és növények — f a j a i nem állandók és változatlanok, hanem az életfelté-

telek által megváltoznak és hogy a magasabb, tökéletesebb szerves lények alacsonyabb és tökéletlenebb szervezetekből fejlődnek. Ezáltal megdöntötte azt az addig megdönthetetlennek tartott természettudományi törvényt, hogy a fajok ősidőktől — a teremtés óta — mai alakjukban és tulajdonságaikban léteznek és hogy közöttük semmiféle rokonság sem áll fenn. Biztosnak tartotta és bizonyította, hogy a most létező magasabb fajok, mai alakjukat csakis alacsonyabb rendű szerves lények továbbfejlődéséből érték el és hogy a legtökéletesebb szerves lény még most is magán hordja az alacsonyabb szervezet jellegét. A fejlődés tana — transformismus — azt tanítja, hogy egyszerű szerves lényekből az idők folyamán összetettebb lények keletkeztek tökéletesebb szervezettel, hogy ezek tökéletesebb egyénei, nemi kiválasztás által egymáshoz vonzatra, fokozódott képességeiket utódaikra átörökítik és ezáltal őseiket erőben, kitartásban és az élet viszontagságainak elviselésében felülmúlták és tökéletesebb szerveiket az utódokra átörökítik.

A fejlődési tannak igen fontos támogatója azon tapasztalat, hogy a ma is élő növények és állatok csak akkor érik el a fajukra nézve jellegzetes alakot, ha normális viszonyok alatt fejlődhetnek, nem normális viszonyok alatt a legkülönfélékép megváltoznak. Ezt különösen látjuk háziállatiunknál, melyek szellemi és testi tulajdonságai a tenyésztő akarata szerint változnak. Látjuk a tengeri állatokon, p. o. a keleti tengerben, melynek nyugatról kelet felé kisebbedő sótartalmával a halak, kagylók és puhányok nagysága csökken. A hőmérséklet változásai, a levegő nedvtartalma, a nap fénye, az eledel bősége vagy hiánya oly befolyást gyakorolnak a szerves lény fejlődésére, hogy ez dacára azon erők működésének, melyek mint átöröklött tulajdonság a csirát a szülei szervezetéhez hasonló alakra fejleszteni törekednek, fejlődését módosítják. Hogy bolygónkon növények és állatok már réges-régen léteznek és hogy változó klimája, a föld és víz változó elosztása, ősi időktől ez irányban befolyásolta a szerves anyagok alakját, az kétségtelen. Ha ezen elváltozások nagy fokot érnek el, akkor a válfajokból egészen új fajok, a körülményekhez képest tökéletesebb egyedek képződnek. — A fajok tehát nem változatlanok.

Igen fontos tapasztalat az, hogy sem a növényi, sem az állati fajokat teljesen és minden egyedét a fajnak tökéletesen jellegzően leírni és osztályozni nem lehet. Ennek okai:

1. Hogy minden szerves lény keletkezése percétől egészen elenyészéséig folyton változik oly annyira, hogy a szerves lények egyes életszakaiban, alakjukban és tulajdonságaikban igen nagy eltérést mutatnak. Ha ez nagyon szembeszökő, mint pl. a lepkéknél, békáknál vagy halaknál stb., akkor metamorphozisról beszélünk.

2. A nemi különbségek. A hím és a nőstény között oly nagy a különbség, hogy azokat csak hosszabb megfigyelés után lehet ugyanazon fajhoz tartozóknak felismerni. Legszembetűnőbb ez a forgó állatok-Rotatoriáknál, ahol a nagyság különbsége a hím és a nőstény között 1—100-ig a nőstény javára ingadozik. A *Bandella viridis*-nél plane a hím, mint parazita él a nőstény testében. Némely állatoknál két különféle alaku hím van, a lepkéknél pedig előfordul, hogy két, sőt három különféle nőstény van. A hangyáknál, méheknél és termitáknál nemcsak hímek és nőstények, de egy, sőt két nemtelen fajzat is fordul elé.

3. Az egyének változékonysága. (Variabilitás). Elismert tény, hogy egy szerves lény sem azonos a másikkal. Ha egy városi ember maga előtt lát egy juhnyáját, akkor azok egyedeit teljesen egyenlőknek véli, míg a juhász minden egyes darabját a nyájának igen jól és biztosan meg tudja a másiktól különböztetni. Egy libasereg azonos libákból látszik állani, az ötéves libapásztor azonban száz közül is megkülönbözteti, hogy melyik az András, melyik a Miska bácsi tulajdona. Ha ezek a megkülönböztető tulajdonságok fokozódnak, ez idők folyamán teljesen új fajok fejlődnek.

4. Nem tekintve azon szaporulást, mely hasadás vagy csirázás által, nem nemi uton, történik, minden szerves lény egy anyai sejtből, petéből és annak egyesüléséből egy hímsejttel, — ondó — fejlődik, komplikáltabb szerves lénynyé. Azon folyamatot, melylyel a terményített petesejtből szerves egyén fejlődik ontogéniának mondjuk. Ezen fejlődési folyamatban némely állatoknál oly szervek képződnek, melyek a kész állatban már elő nem for-

dulnak, mint bizonyítékai, hogy a jelenlegi állat ősidőkben oly szervekkel bírt, melyek a további fejlődésben szükségtelenekké váltak és ennélfogva elnyomorultak. A cethalak embryoja igazi fogcsirákat mutat, míg a fogak legkisebb nyoma is hiányzik az érett egyénnél, annak jeléül, hogy ősük fogakkal bírt, amint ezt a cethalak legközelebbi rokonai, a delfinek is mutatják. A békák porontyai kopoltyukkal bírnak, amelyekkel legközelebbi rokonai, néhány vízben élő hüllők, ma is lélegzenek.

Ezen fejlődési folyamatban látjuk a magasabb szervezeteknél lépcsőzetesen megisméltödni az alacsonyabb szervezeteknél állandóvá lett állapotot.

Minden egyes egyén, tehát az embernek is ébrényi életében ismétlődnek a fejlődés mindazon mozzanatai, melyekben az egész fajok sok évezreden át keresztülmentek. Az egyes állatok petéi egymáshoz hasonló egyszerű sejtek. Termékenyítéskor a pete összeolvad az ondósejttel és ezen az uton öröklí a gyermek szüleinek átörököltö tulajdonságait. A petesejt, burkán belül, számtalan egyszerű sejtté oszlik, ezen sejtekből lassan kifejlödnek a csiralevelek, melyek már a protozoáknál hiányzanak, a többi állat és az ember is ezekből fejlődik tovább. A csiralevelek fejlődésének állapotját az egyszerű polypusok nem haladják túl. A további fejlődésnél az ébrény oly alakot ölt, melyet a teljesen kifejlett legegyszerűbb gerinces állat mutat, nincs se feje, se agya, se végtagja. A további haladásnál mindinkább kifejlödnek az egyes szervek, az agy a gerincagytól elválík, egy állapot, melyben a cyclostomák megmaradnak. Most az agyhólyag öt agyhólyaggá fejlődik, egy állapot, mely a halaknál maradandó. Később az első agyhólyagból fejlődik a nagy agy és már el nem férvén egymás mellett egymás alá kerülve, a második hólyagot befedi, ezen állapot látható a madaraknál. Az emlősöknél a nagy agy már a harmadik hólyagból keletkezett négy telepet, majd az agyacsot is részben befedi. Az embernél a nagy agy, mely az első agy hólyagból fejlődött, befed minden agyrészt, agyacsot és nyultagyat. Ebből láthatjuk, hogy az emberi agy csak fokbeli különbséget mutat.

Hogy csak fokbeli különbség van az emberi és állati agy

között, azt mutatja az arány is, mely az állat és ember test-súlya és agysúlya közt van. Az agysúly a test súlyához viszonyul a békáknál 1 : 1100, a tyuknál mint 1 : 143, a kutyánál mint 1 : 100, az embernél mint 1 : 43. Az ember agysúlya 800—1600 gramm közt indagozik, de vannak súlyosabb agyak is, mint pl. Cromwell agya 2233 gr., Cuvier agya 1829, Lord Byrone 2238 grammot nyomott.

Az értelmesség projectiós mezeje az agyfelülete lévén, itt csak fokbeli különbségeket látunk, a békaagy felülete sima, a házinyúl agya már bemélyedéseket, a kutya agya már határozott tekervényeket mutat, melyek száma a majomnál már meglehetősen nagy és az általánosan ismert tekervényes képet mutatja. De ember és ember között is van különbség. Így Gauss híres matematikus agyfelülete 2196 négyzetcentiméternek, egy kézművesé 1877 négyzetcentiméternek felelt meg.

5. A leszármazás vagy fejlődés tanát nagyban támogatja azon tény, hogy a magasabb szervű lényeknél oly szervek fordulnak elő, melyek teljesen hasztalanok, sőt némelykor az egyén kárára is vannak és melyek csak csonka alakban észlelhetők, míg közel rokon fajoknál teljes kifejlődésükben és élet-tani működésükben található, amiből azt lehet következtetni, hogy ezen szervek — mivel élettani feladatuk a megváltozott viszonyok közt elesett — lassan elkorcsosultak. Ilyen szerve az emberi testnek a hirhedt vakbél és féregnyulvány, melynek szervezetünkben semmiféle feladata nincsen. Ilyen a bőrünk nyaki részén kimutatható platysma myoides, mely a többi emlősöknek egész bőrfelületét önkénytes mozgásba hozza nálunk azonban teljesen elvesztette működési képességét, szintűgy a majmoknál és kakaduknál oly élénk használatban levő fejbőrízom, mely nálunk megvan ugyan, de az embernél általánosságban teljesen elgyengült. Darwin szól egy családról, melynek tagjai annyira mozgathatták fejbőrüket, hogy képesek voltak vele egy a fejre tett vastkos kötetet jó messzire ellódítani. Klasszikus példa a rudimentär-szervek keletkezésére nézve azon tapasztalat, hogy némely szigeten a szárnyas rovarok elenyésző számban vannak a szárnyatlanokkal szemben. Ennek magyarázata, hogy a szárnyas rovarokat a szél vagy játékuk a tengerre viszi, hol tönkre mennek, míg a szárnyatlanok a

szárazon maradva vigan szaporodnak. Ez némely szigeten annyira megy. hogy a szárnyas rovarok teljesen hiányoznak, holott másként a repülés tehetsége mindenestre előnyére lett volna a fajnak. Sötét barlangokban, a föld alatt és a tenger mélyében élő állatok szemei annyira visszafejlődnek, hogy többnyire az írha alatt találhatók és a látásra teljesen alkalmatlanok. — Másrészt találhatók oly szervek, melyek a megváltozott körülmények hatása alatt jobban fejlődtek egyes egyéneknél és ez által egy új fajnak az alapját vetették.

6. Fontos azon körülmény, hogy a szerves lények nincsenek egyenletesen elterjedve a föld kerekiségén, sőt hogy távol a nagy földterületektől a tengertől elválasztott szigeteken teljesen elütő állat- és növényfajok találhatók. Új Zélandban csak néhány denevérfaj képviseli az emlősöket, csak Ausztrália és Új-Guineában fordulnak elő a kenguruk és csőrös-állatok. A kolibrik 400 faja csakis Amerikában van. Ez arra enged következtetni, hogy bizonyos keletkezési központoktól indult ki ezek fejlődése, melyekhez hasonló a föld többi részein nem történt. Izolált hegyeken, a sivatagok belsejében oly állat és növényfajok vannak, melyek máshol nincsenek. (Endemikus alakok.)

7. Magasabbszervű lényeknek alacsonyabb valókból történt fejlődését erősítik azon szerves maradványok, melyek a föld gyomrában megkövesedve le vannak téve. Némely helyen a föld különböző korszakaiban lerakódott földrétegek és a bennük elzárt állat- és növény maradványok oly bámulatosan halmozódtak egymás fölé, hogy szinte chronologiai rendben látunk alulról felfelé az egyszerűbb fajokra összetettebb, tökéletlen szervű lényekre tökéletesebbeket raktározva. A halak legelőször a Silur rétegben, az amphibiümök a Carbonban, a reptiliák a Permben, az emlősök a Trias és a madarak a Jura idő rétegeiben. Így a Solnhofenben talált *Archaeopteryx* ellentmondhatatlanul bizonyítja, hogy a mi madaraink a reptiliák fajából fejlődtek. Ezen ősmadár valóságos tollas szárnyakat birt és hosszú tollas farkot, emellett állkapcsaiban fogakat, mellesontja lapos volt. Ugyanezen rétegen más madárkövületek is találhatók, melyek állkapcsában szintén fogak vannak, ami által biztos, hogy a madarak száruból álló esőre csak későbbi változások fejleménye.

Ezen tényekre alapította Darwin az ő lezármazási vagy fejlődési elméletét, melynek sarkalatos pontjai: 1. hogy a szerves lények magukhoz hasonló utódokat nemzenek; — 2. hogy a szerves lények a külvilág változó befolyásai által megváltoznak, ezen változásukat utódjaikra átörökitik és hogy ezen folytonos átváltozás következtében új fajok támadnak.

Hogy miképen jön ez létre, erre Darwin az ő természetes kiválasztási elméletével felelt, melynek segítő eszközei a létért való harc és az alkalmazkodás.

A tenyésztő oly állatokat, melyek céljaira legalkalmasabbak, párosít és ezek ivadékaiból ismét a legalkalmasabbakat választja ki tenyésztésre, míg a meg nem kívánt tulajdonságu állatokat teljesen kiküszöböli és a céljainak megfelelőket lehetőleg fenntartja. Ezt szemünkkel kísérhetjük a marha, ló, disznó stb. háziállatokat tenyésztőinél és meg vagyunk lepve, mily nagyfoku elváltozásokat képes ezen eljárás rövid idő alatt létrehozni. Hasonló módszer szerint jár el a kertész a növényekkel. Hogy miként megy végbe a kiválasztás a természetben, hogy hasonló eredményeket érjen el, mint a céltudatos emberi tenyésztő, erre Darwin következőben felel:

A természetben ezen kiválasztást a létért való küzdelem, melyben egy bizonyos faj gyengébb és kevésbé ellentálló képes egyénei tönkremennek és csak az erősebbek maradnak fenn és nemzenek utódokat, — az alkalmazkodás, mely szerint oly egyedek, melyek megváltozott viszonyok között is képesek megélni és fajukat fenntartani, — végre a nemi kiválasztás, mely szerint a nőstényállat birtokáért folyó versenyésben csakis a rátermettebb hímek nyerik el a kiválasztottak hajlamát és így átöröklés által mindig alkalmasabb nemzedéket hoznak létre, — viszik véghez. Ezek azon tételek, melyek Darwin kutatásainak eredményei.

Midőn Darwinnak fejlődési tana (Evolutionislehre) a természettudományok iránt érdeklődőknek kezébe jutott, ezek megdöbbenve olvasták a súlyos argumentumokat, melyekkel Darwin ledöntötte az eddig még szentségtörő hóborttól sem

érintett teremtési tant és annak főtételeit, hogy a szerves lények teremtésük napjától fogva ugyanazon alakban a mai napig változatlanok és hogy nincs szerves lény, mely nem teljesen készen nyert volna életet a teremtő szavától. Ezen megdöbbenés elszánt munkára buzdította a buvárokat akkor, mikor sikerült leelőször organikus anyagot egyszerű vegyi alkatrészekből vegyi úton előállítani és midőn közkézre került Meyernek — ámbár már a 40-es években megjelent — munkája „Az erély megmaradásáról“, mely szerint a világ meleg- és erőegysége változatlan, erő és meleg nem mehet veszendőbe, csak más formában jelenik meg és midőn ebből kiindulva az anyag elpusztíthatatlanságát bizonyították, gyors tempóban halmozódtak a legpontosabb megfigyelések és az ezekből levont természeti törvények.

A lelkek akkori kavardásában élni és velük működni magasztos érzés volt és nem csoda, hogy az önön bámulatában megrészegetett tömeg elkapatva attól, hogy mostani tökéletességére egy mechanikus módon összeverődött őanyagból, végtelen millió éveken keresztül mind komplikáltabb szerves létre törő versenytársainak legjobbjai és legerősebbjeinek kiválasztása által és nem egy kivüle levő idegen akarat véletlen szeszélye által jutott, eldobva hagyományt, istent, teremtést, — az anyag örült imádásában látta boldogságát.

Sajnos, hogy ezen új világnézet ellenesei is legtöbbszörre nem argumentumokkal, de éktelen dühvel, szitkokkal és gyerekes gúnynyal törekedtek ezen igazságokat elnyomni, lecsúfolni. Magam is 17 éves koromban lelkesedve Darwin iránt, egy itteni középiskolában hallottam egy dörgedelmet Darwin ellen. Emfatikus hangon gúnyolták Darwint, aki liliomból hattyút tud tenyészteni, csigából teknősbékát. A lázas izgatottság azonban nemsokára lehült, az igazi kutatók és természetbúvárok nem álltak ki a spekulatív böleselkedők haremezejére, hanem zavartalan szorgalommal és kitartással vizsgálták a szerves lények tulajdonságait és ezen vizsgálatok eredményezték azon rendkívüli haladást, melyet az orvosi tudomány sok élettani kérdés megfigyelésével elért és melynek minden vivmánya igazolja Darwin becsületes törekvéseit.

A szenvedélyes irodalmi harc azonban újra megindult és

az izgalom legnagyobb fokot érte el Darwinnak 13 évvel később megjelent műve „Az ember leszármazásáról“, midőn a fejlődés, a nemi kiválasztás és alkalmazkodás eddig csak az állatokra vonatkoztatott törvényeit az emberre is alkalmazta. Egy tüzes lelkű és azért magát vérmérsékletétől elragadni hagyó, de különben igen értékes fegyvertársa Darwinnak, Haeckel sietette ezen közlést, ki már spekulatív uton ezen eszmének igazát hirdette, mielőtt még Darwin munkájával teljesen készen lett volna. Haeckelnek temperamentumos propagációja Darwin higgadt és céltudatos eszméin gyakran túllőtt.

Midőn ezzel megismertettem volna a közönséget Darwin elveivel, áttérek azon hatásra, melyet ezek az orvosi tudomány fejlődésére gyakoroltak. Előbb azonban előadom az orvosi tudomány mozgó tételeit rövid vázlatban a fejlődéstan principiumai szerint, hogy ezáltal teljesen tiszta képet nyújtsak.

Az ősemberek orvosi tudásáról nincsenek bizonyítékaink, biztos hogy a sebkezelésben, a szülészetben segédkeztek, ősrégi csontokon látunk csonthegeket, melyekből sejthetjük, hogy az ősember esontörését gyógyította, de a még eddig nem kellőleg ismert indiai és chinai őstörténetről eltekintve, biztos orvosi ténykedésről csak az egyiptomiak bámulatos kőbe vésett, papyrusra írott és Herodotos által megerősített történetírása által van tudomásunk.

Az egyiptomiak élénk kedélye, megfigyelő képessége, valóságos szertartásai, hitük, hogy az ember szelleme nem szűnik meg a halállal, de tovább él és a bebalzsamozott mumiában további életében biztos lakást kíván, a bebalzsamozás művelete, nagy betekintést szerzett az ember élettani működésébe. Felfogásuk az életről és az élet lényegéről azon ekoszkodáson alapul, hogy minden ember ébren vagy alva folyton lélelzik és ha a lélegzés megszűnik, elillan az élet — tehát a lélegzés az élet; hogy az ember testében folyton kering a vér és hogy, ha azt kibocsátjuk, akkor az élet megszűnik — tehát a vér az élet; hogy az ember, amíg él, eledelt vesz fel, — ha ez megszűnik, vége az életnek — tehát a táplálkozás az élet. Ha valaki meghal, akkor se nem lélegzik, se nem eszik, se nem kering benne a vér.

Erre a tételre alapították egészségi intézkedéseiket és ezek nagy intelligenciára vallanak. A lélelkezést tisztán kell tartani, a

táplálék legyen tiszta és ártalmatlan, a vért is tisztítani kell, hogy az ember egészséges maradjon. A test borítékát, a bőrt, mindennapi fürdőkkel kell tisztán tartani.

Az egyiptomiak szellemének örökösei a hellének tettek. Amint a hellének vallásában eleinte a kelet és délről jövő mondák és képzeletek az istenségről állatok alakjában jelennek meg, úgy a hellének gyógyászata is idegen befolyás alatt állott. De amint lassanként a hellén istenségek levetik állat-alakjukat az isteni ember alaknak hódolnak, úgy az idegen gyógyászati tapasztalatok is magasabb szellemi felfogásnak engednek.

Hippokrates felfogása az emberi test életének nem ismeri el, hogy az élet a lézésben, a vérben, a táplálékban legyen, ezek csak nyilvánulásai az életnek. az élet egy mikrokosmos, céltudatosan, harmonikusan a szerves testben élő lény. A betegség megzavarója ezen harmóniának. Ezen megzavarást az emberi szervezet sajátos bennelakó erővel küzdi le és visszahelyezi megint a harmóniát. A természet maga a legjobb orvos. Az ember élete a gyönyörűséges világ mása. Amint a világot, úgy az ember életét is céltudatosság, szépség, egészség díszíti. Az ember szépséges egészségének fogyatkozását ismét helyreállítani a legnagyobb dicsőség, azért az orvos hivatása a legszebb hivatás. Ezen szépség a testet gimnasztikával, a lelket zenével és ideális szoborművekkel nemesíteni. Sokratesnek belső isteni hangja, Platonnak az emberi gondolat maga, Hippokratesnek a saját testében lakozó gyógyerő alkotja az emberi lénynek legmagasabb tökélyét.

Hippokrates tana egy szép álm volt, mely nem sokára a világtörténelem vezető nemzetének, a rómainak, kritikus boncolata alatt véget ért. Már a tétel, hogy a természet önönmagának legjobb orvosa, nem állt helyt, hiszen mindennek véget vet a halál, a szép rút lesz, az élet — halál. Ezért nem szabad a gyógyászoknak a „természetben“ bízni. Az orvosnak kell az életnek segítségére menni, ezt teheti vagy rendszeres anyagi, vagy szellemi, vagy más a gyakorlat által bevált elvek szerint és e szerint a gyógyászati elmélet methodikus, szisztimatikus vagy empyrikus uton halad. Hippo-

krates tanait és ezen tanokat összegyűjtötte és gazdagította Galenus a II. században K. u. és ezen gyűjtemény volt — átalakítva az Európába beözönlő gyermekded észjárású népek gondolatvilága által, kik egy lelkületüknek egészen idegen vallást fogadtak el államalkotó erejénél fogva — betűszerinti értelmezésében a középkor orvosi tudománya. Emellett a régi istennek, az ördög, a fekete, az új Isten, a világos, a fehér szellemében a fehér és fekete bűvészzel gyógyítottak remetéik, vén asszonyok és charlatanok.

A XVI. században végre a lelkek viharszerűen áttörték a fejlődésüket lenyűgöző autoritás békóit és a gyógyászat is szörszálhasogató civakodásokból egy rövid időre, különösen Hippokrates hatása alatt, a természet higgadt megfigyelésére tért. De ez nem sokáig tartott, mert az orvosi tudomány elhagyva a föld biztos alapját a spekuláció és rabulisztika homályában elenyészett. Egész a mi korunkig következő teoriák zavarták az orvosi tudományt haladásában:

A betegség az istentől származik.

A betegség az ördögtől származik.

A betegség okai a csillagok.

A betegség okai az emberi nedvek.

A betegség az élet önálló megnyilatkozása.

A betegség egy titkos anyag, arcanum, következménye.

A betegséget oly szerekkel kell leküzdeni, melyek az egészséges emberben a betegséget előidézik.

A betegséget oly szerekkel kell leküzdeni, melyek a betegség tüneteit megszüntetik.

A teoriák ezen káosza, melyek védelmére és támadására 3 századnak minden szelleme kiállt, nem akasztotta meg egészen az orvosi tudomány fejlődését. Ezen korszakban végtelen sok adat halmozódott fel, melyek értékét csak akkor tudták érvényre juttatni, — midőn a múlt században az orvostant a metafizikai spekulációk zavarából természetes talajra terelték. Legnagyobb érdeme volt Schwannak, ki a sejteket látta legelőször és kimutatta, hogy minden szerves lény és annak minden része sejtek céltudatos elhelyezéséből épült fel. Nagy lendületet vett az orvosi tudomány a Meyer heilbronni orvos által felállított és mind a mai napig megdönthetetlen törvény

által, mely az erély magmaradásának elvét állította fel. Ez maga után vonta a fizikai vizsgálat módszer alkalmazását. Darwin elve az azonos eredetről pedig általános vizsgálati elveket honosított meg, melyek főelve az objektivitás. Ekkor lejárt a metafizikai spekuláció korszaka, a buvárlat a helyes útra tért, és sok ezer éles elme, mely eddig teljes munkaerejét hasztalan szőrszálhasogatásokban emésztette fel, a valóság, a pozitív dolgok kutatására szabadult fel. Ezen helyes úton haladva a gyógyászat kivivta mai nagyszabású fejlettségét. Helyes belátás az emberi szervezetbe, annak legparányibb részeibe, új vizsgálati módszerek, melyekben a fejlődő fizika, kémia, különösen a szerves kémia vívmánya igénybe vétettek, párhuzamosan fejlesztették az orvosi tudást és e tudomány cselekvő erejét

A betegségről való mai orvosi felfogásban Darwin tana az átöröklésről, az örökölt immunitásban, az alkalmazkodásról, a szerzett immunitásban nyeri igazolását. Mai nézetünk, hogy testünk igen sok oly védő anyaggal és szövettel van ellátva, melyek részint mechanikai, részint vegyi, részint termikus hatásokat fejtenek ki, melyekkel rendes körülmények között a szervezett legyőzi a kívülről belsejébe került vagy pedig saját élettani működésének tulságos vagy hiányos lefolyása által magában a testben keletkezett káros, betegséget okozó anyagokat. Ezen védő hatányok nincsenek minden emberben egyenlő mennyiségben és minőségben, ezt mutatja sok ember immunitása a kórokozó csirákkal szemben, mely immunitást vagy a betegségnek már előbb lezajlott befolyása által vagy pedig átöröklés útján szerezte meg. Ezen immunitást orvosi kezelés által is meg lehet szerezni — oltás a himlő, a difteritisz, a tetanus, a lépfene, a veszettség, kigyómarás ellen. Ezen védelmi hatányokból kiindulva ma egészen más joggal állíthatjuk oda a hypokratesi tételt „Az ember természete önönmágának legjobb orvosa.“ Sajnos, a természet, mint orvos az orvostannak csak egy specialitását űzi: a higiéniát, megóvja a szervezetet a kóroanyag behatolása ellen, kiküszöböli a behatolt kórocsirákat, dezinficiálja vagy leköti őket, de ezen működése néha nem elegendő, nem képes a behatolt ellenség ellen

kellő mennyiségű, ellenmérgeket, segítő anyagokat — alexinok, antitoxinok — előállítani és akkor a külső orvos jó segítségre gyógyszerével, melyek az ellenállást növelik, a védősejteket szaporítják, szérumaival, melyek direkt, mint ellenmérgek hatnak, küzdi le vállvetve a belső orvossal a betegséget és ezen tudásunk és képességünk által most is érdemesek vagyunk azon szavaira Homérosznak, melyeket az orvosokról mond: „Az orvos egy ember, ki sok más embernél jártasabb.“

Nem öndicséret, ha itt az Orvos-Természettudományi Egyesület diszülésén megemlítem, hogy a városunkban működő és Darwin szellemében nevelt orvosok s a városi törvényhatóság minden közjóért lelkesedő intelligenciájának támogatásával Pozsony városának halálozási lányadát, mely Darwin halálának hónapjában, 1882. áprilisében 452 ezrelék volt, huszonöt év után 19 ezrelékre szállították le.

Szerény tehetségemhez képest ezekben megfelelni véltem azon kívánságnak, melyet az Orvos-Természettudományi Egyesület hozzám intézett, hogy kiemeljem Darwin tételeinek azon részeit, melyek az orvosi tudományra maradáendő értékkel bírnak, kiemeltem, hogy vizsgálataiban rendíthetetlen objektivitás eltántoríthatatlan szorgalom, zseniális megfigyelő képesség voltak segédjei, ítéleteiben pedig minden spekulációt kizáró igazságszeretete. Ezen tulajdonságokkal ő örök időkre a természetbuvárok legnagyobbja lesz és méltán sorakozik az emberiség legnagyobb jóltevői közé. Legmagasztosabb tulajdonsága és ezzel különbözik az ő elveinek kiküzdésében hozzá sorakozott bajtársaitól, önmérséklete és szerénysége volt, mely elismerte, hogy emberi észszel nem ismerhetjük fel az élet fogalmát, az élet eredetét és hogy van egy határ, melynek rejtélyét emberi ész nem bírja megvilágosítani, amelynek határkövén az „Ignorabimus“ jelzése áll. Minél többet ismer az ember, annál nagyobb szükségét érzi a sziv a hitnek, Darwinnak ezen hatalmas, tiszta, nagy embernek óriási alkotó tudása mellett. gyermekded szive volt. Méltán ünnepli ma az egész művelt világ, mint a tudomány hősét és az emberiség jóltevőjét.

Emlékbeszéd.

Tartotta a pozsonyi Orvos-Természettudományi Egyesület 1909. február 12-ki Darwin ünnepén **Bittera Károly** áll. főreáliskolai tanár.

Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nagy megliszteltetésnek veszem, mikor a pozsonyi Orvos-Természettudományi Egyesület megbízásából a nagy Darwinról kell megemlékeznem születésének századik évfordulóján.

Érzem is gyöngeségemet, mert hisz ilyen nagy elme működésének megértéséhez, megméréséhez hiányzik a mértékünk s Darwinról vagy mindent mondjunk el, a mi nevét nagyvá, ismertté, a tudományban felejthetlenné tette, vagy hódoljunk néma tisztelettel nagy emlékének. Egy emlékbeszéd szűk keretében azonban Darwint ismertetni fizikai lehetetlenség, ilyen nevezetes évfordulót — bár teljes tisztelettel — agyonhallgatni annak a nagymúltú egyesületnek, melynek ezuttal szolgálatában állok, annak az egyesületnek, melynek alapítása Darwin tüneményes munkásságának fénykorára esik, a mai fölfogás szerint — képtelenség. — Ezzel a fonák helyzettel okolom meg — jóelőre — azt a kérésemet, mellyel kegyes elnézésükért esedezem — a dolog természeténél fogva — hézagos fejtegetéseimhez.

Hogy ki volt Darwin?

Szellemóriás. Minden idők legnagyobb természetvizsgálója. Ifjú korában szeretetreméltó, sokoldalú dilettáns, később mélyenjáró filozofus, a legszerencsésebb, a legélesebb szemű kutatók, a legtermékenyebb írók egyike; a legkövetkezetesebb forradalmár, ki nagy szellemével öröknek hitt, megkövesedett, százados fundamentumokat zúzott össze, hogy romjaikon vas energiájával új tudományt, új rendszert építsen föl s nemzedékről — nemzedékre átörökölt világnézeteket formáljon át.

Nem kisebb ember mondja ezt, mint Francé, a poetalelkű botanikus, a filozofus. Szerinte — pedig teoriáját el sem fogadja a maga egészében — Darwin olyan nagy a maga nemében, hogy méltán említhető egy sorban Lutherrel, Cromvellel, Napoleonnal, Humboldttal és Gőthével, mint az emberi elme legértékesebb képviselőivel.

Ezzel körülbelül végezhetnék is Darwinnal, de az a tisztelet, mellyel egyrészt a megbízó egyesületnek, másrészt a szavaink meghallgatására összegyűlt illustris közönségnek tartozom, késztetnek arra, hogy — kegyes engedelmükkel — Darwin életét és korszakalkotó munkásságát kissé behatóbban ismertessem.

Minthogy Darwin elméletén magyarázó, indokoló fonálként végigvonul az egyént könnyező körülményeknek, helyzeteknek, s ezek változásának befolyása az egyén életére, egyes szerveinek átalakulására, egész szervezetének kifejlődésére s életviszonyainak berendezésére, sokoldalú működésének megérthetésére szükségesnek tartom az ő tartalmas élete főbb momentumainak fölemlítésével rövid biográfiáját adnom.

Száz évvel ezelőtt született, — 1809. február 12-én — Schrewsburyban, Angolországban, angol ősnemes, u. n. gentry családból. Már középiskolai tanuló korában szívesen olvasgatott természettudományi munkákat édes apjának — egy jó hírű orvosnak — gazdag könyvtárában s nem lehetetlen, hogy az ezekből meritett impressiók, melyeket a gyakori kirándulásain szerzett tapasztalatai csak élesítettek és mélyítettek, irányították későbbi munkálkodását.

Gymnazialis tanulmányai végeztével 1825-ben az edinburghi egyetemen orvosi, majd theologiai tanulmányokba fogott, de már 1827-től fogva teljesen a természettudományoknak él s szorgalmasan dolgozva muzeumokban, laboratoriumokban megkezdí irodalmi munkásságát.

1831 végén a Beagle hajón találjuk az alig 22 éves Darwint, hogy a földet körülutazza. Ahol a hajó kiköt, kiszáll, gyűjt, megfigyel hol mit lehet s 1836-ban gazdag anyagi, de még gazdagabb szellemi zsákmánnyal tér vissza hazájába. Haza érkezve még ugyanazon év októberében kiadja utazási naplóját, melyben a hosszú útján szerzett tapasztalatairól szá-

mol be. 1839-ben megházasodott s három év múlva családjával a Beckenham mellett fekvő csendes dawoni falusi birtokára vonult vissza, hogy fáradságos kutatásának bő anyagát tudományosan földolgozhassa. Hamarosan egymásután jelentek meg a legkülönbélebb tárgyú — geologiai, zoologiai, botanikai, filozófiai — dolgozatai, de ezeknek szerves összefüggését későbbi munkáival, melyeknek összességéből építhetni csak föl igazán a róla elnevezett elméletet, senki sem sejtette. Ő azonban tudta.

Teltek, multak az évek s Darwin még mindig az anyag vizsgálatával, rendezésével, kifejtendő teoriájának kritikájával, anyaggyűjtéssel foglalkozott. Nem tartotta elméletét még eléggé érettnek, kiforrottnak, megállapodottnak s megbízható adatokkal eléggé támogathatónak arra, hogy vele a nyilvánosság elé lépjen.

Mialatt ő a világtól visszavonulva tapasztalatainak ezernyi-ezer téglájából lelkiismeretes kritikával építette föl elméletének épületét, kétségtelenül biztatólag hatott rá az az időtájt Borneo szigetén kutató Wallace küldeménye. A fajok eredetére vonatkozó értekezés volt ez, melynek tartalma egyezett Darwinnak már 20 év óta vallott, de csak szűk körben ismert, nyilvánosságra nem jutott fölfogásával. Ezen küldemény hatása alatt határozta el, hogy elméletének vázlatát, támogatva Wallace értekezésével az 1858. évi július 1-én a londoni Linné társaságban fölolvastassa.

Theoriáját, mely az eddigi biologiai nézeteket alapjukban fölforgatta, tudós társai nagyon vegyes érzéssel fogadták s kevésbé hizelgő méltatásban részesítették. Darwin tovább dolgozott; gyűjtötte az egész vonalon a támogató adatokat s már 1859. novemberében a nyilvánosság elé lépett az egész elméletét bemutató főmunkájával, melynek címe: „A fajok eredetéről a természetes kiválás útján, vagyis a kiváltságos osztályok fönmaradása a létért való küzdelemben“.

Bár félszázaddal ezelőtt a primitív közlekedési, áldatlan politikai viszonyok, a hiányos nyelvismeretek és a sajtótechnika gyermekkora miatt még az ilyen radikális munka, mint a minő Darwin-é volt, sem terjedhetett el olyan gyorsan, mint napjainkban; ez a forradalmi irat mégis hamarosan foglalkoztatott minden tudós társaságot. A tudósok két pártra oszlottak, darwinistákra és antidarwinistákra; a laikusok pedig — mert hisz

ők is tudomást szereztek a komoly tudósok ribilliójáról — dicsérték, átkozták vagy szerzőjét kerékbe törésbe ítélték, kiki tudása, tudatlansága izlése vagy temperamentuma szerint.

Darwin nem pihent meg nagy munkája után, nem várta be a világ kritikáját, hanem a meggyőződés erejével dolgozott tovább s egymás után ontotta nagy munkáit, melyek mind-egyike egy-egy szemre annak a láncnak, mely új biológiai fölfogásunkat körülfogja. 1862-ben megjelenik nagy műve, mely az állatvilágban a szelidítés okozta változásokat tárgyalja. 1871-ben ír az ember eredetéről és a nemi kiválasztásról. Hogy biológiai felfogásának általános érvényességét dokumentálja már 1862-ben ír az Orchideák megtermékenyítéséről s ezzel megnyitja hosszú sorát botanikai műveinek, melyekben addig csupa ismeretlen, vagy csak kevéssé ismert jelenségekre hívja föl a figyelmet. Ír a kúszó, a rovarrevő növényekről, az önbeporzásról és idegen beporzásról s 71 éves korában, 1880-ban Francis fiával együtt — ki 1888 óta a cambrigdei egyetemen a botanika tudós tanára — kiadja a növények mozgásáról szóló munkáját. Mind olyan mezőkön jár, melyeket előtte senki, vagy csak kevesen tapostak.

Kora ifjúságában tanult, később öt világrészben gyűjtött, boldog házaselete által megaranyozott csendes falusi magányában, hol kedvező anyagi viszonyok között élve — nem kellett kivennie részét a theoriájában olyan fontos szerepet játszó létért való küzdelemből, feldolgozta gazdag zsákmányát, hogy azután késő aggságáig világgá szórja nagy szelleme kincseit, mérhetetlen tudása tárházát nyitva meg a tudnivágyó emberiség előtt. Ernyedetlenül dolgozott még abban a korban is, melyben más törékeny ember rég pihent, de végre a természet örök törvénye rajta is érvényesítette jogait. A bátor utazó, a késő aggkoráig kitartó munkás letört. 1882. ápril 19-én 74 éves korában szivbajban meghalt. Nagy neimzete csak méltó elismerésben részesítette nagy fiát haló poraiban, mikor egy hét múlva a Westminster apátság kriptájában, a britt Pantheonban helyezte örök nyugalomra, közel Newton sirjához.

*

Ennyiben bátorkodtam i. t. H. és Uraim! Darwin élete folyását ismertetnem. Kitűnt ebből, hogy erős vonzódását illetőleg a természettudományokhoz már születésénél fogva terhelt volt. Hisz édes apja, mint jónevű orvos, már hivatásánál fogva természetvizsgáló, ki gyermekében már zsenge korában fölkelte a csodaszép természet iránt való érdeklődést s megmutatta neki azt a tiszta, nemes élvezetet, melyet a természet annak nyújt, aki nyitott szemmel néz és lát. De meg Darwinon elméletének magyarázásában szerepet játszó egy másik jelenség is érvényesült Értem az atavizmust, a visszaütést. Hisz nagyapja Erasmus Darwin. nem csak a 18. század keresettebb angol orvosainak egyike, hanem ép oly jeles költő és filozofus volt, ki költeményeiben és egyéb irataiban sűrűen foglalkozik azokkal az eszmékkel, melyeket egy századdal később nagy unokája foglalt rendszerbe.

I. t. H. és Uraim! Egy rövid előadás szűk keretében nem lehet céloim Darwin egész tudományos munkásságát ismertetnem, messze kiható elméletét kifejtetnem. Erre a tisztre sikerült az egyesület vezetőségének nálammal hivatottabb, szakavatottabb férfiút megnyernie dr. Dobrovits főorvos úr személyében, aki arról is ki fog bennünket oktatni, hogy mi hasznát veszi Darwin működésének az orvosi tudomány. De ha megbízásom értelmében nem is bocsátkozhatok ezáltal mélyebben a darwinizmus fejtegetésébe, nem térhetek ki azon kötelesség alól, hogy legalább röviden ne említsem, hogy tulajdonképen mit is tett hát Darwin? Egyik élet írójának nyilatkozata szerint semmi egyebet mint Columbus azzal a híres tojással. Rendszerbe foglalta, a természet törvényeinek kérlelhetetlen következetességével igazolhatóknak bizonyította, szükségképenieknek, általános érvényűeknek jelentette ki azokat a jelenségeket, melyek az állat- és növényfajok keletkezését, változását és tökéletesedését a létért vívott ádáz küzdelemben mint halvány sejtés a görög Empedocléstől fogva Humboldtól és Göthén át Darwin napjaig minden idők természetvizsgálóinak, böleselőinek írásaiban föltalálhatók. A létért való küzdelem, az érvényesülni törekvés a célszerűség követelményeivel, az alkalmazkodó képességgel, az átöröklés, az atavizmusnak a közéletben is ismeretes eseteivel, a nemi kiválósággal a szimpatikus védő

rejtő szín, az alak és hangutánzás törvényével a csontszervekkel és paleontologiai adatokkal magyarázza azokat a jelenségeket, saját kutatásai folyamán ezer száma hordván össze a példákat, melyeket előtte csak mint fureszaságokat, a természet szeszélyes játékát szórványosan ismertek.

Hisz ötletképen Lamarck 50, Wolf Gáspár Frigyes épen 100 évvel Darwin nagy munkájának megjelenése előtt említi már, hogy a fajok nem lehetnek állandóak, ahogy azt a régiek hitték, hanem a külső körülmények hatása alatt változnak, az egyszerűbbek tökéletesednek s így keletkeztek a maiak folytonos tökéletesedés útján lassankint egyszerű elődökből. Darwin ugyanezt mondja, de számtalan tapasztalati adattal bizonyítja ennek nem ötletszerű, hanem természetszerű voltát az egész vonalon. Megtoldja még avval is, hogy ezt a természetes, lassú kiválást az ember öntudatosan siettetheti, a mikor keresztezés útján állatnak, növénynek nemesebb, értékesebb ivadékait hozza létre. Ez az ő mesterséges kiválasztásának rövid foglalata.

Nem Darwinnak kellett felfedeznie, már Lamarck állította, hogy a mérsékelten használt szervek erősödnek, az elhanyagoltak elesenevésznek, hogy a megélhetést biztosító tulajdonságok átöröklődnek, míg a megélhetést gátolók az életharcában gazdájukkal együtt elvesznek. Ézzel magyarázza a régen kihalt, vagy a szemünk láttára pusztuló állatok kiveszését. Kiveszttek, kivesznek azok, melyek akár szervezetük hiányossága, akár alkalmatlan természetük miatt nem bírják ki a versenyt a tökéletesebbekkel, a harchoz edzettebbekkel. Amit a kertész, az ügyes állattenyésztő okszerű beavatkozással elér, hogy mesterséges kiválasztás útján a meglevő faj keretén belül értékesebb válfajokat hozzon létre, ugyan ezt éri el a természet a természetes kiválasztás útján, melynek folyamán a természetben lépten-nyomon érvényesülő célszerűségi berendezések, átöröklés révén az egyénben csak azok a jó tulajdonságok fejlődnek ki és állandósulnak, a melyekkel a viszonyokhoz alkalmazkodni tudván, megél. A selejtese elpusztul. Ismeri ezt az a józan eszű, minden mesterkélt természettudomány híján élő magyar ember is, mikor azt mondja: „hadd hulljon a férgese.“ Ezt is tudta már Darwin előtt Wallace, de általános érvényességét csak Darwin mutatta ki, öntudatosan, magyarázat, okulás képen csak ő használta fel.

Nagy szerepet játszanak Darwin tételeinek megokolásában a már említettekén kívül az egyes állatoknál, növényeknél, sőt az embernél is található csökevények, csonkán maradt szervek, melyek nemzedékről — nemzedékre fogynak, senyednek. Mint megmagyarázhatatlan jelenségeket ismerték ezeket — bár szórványosan — már régóta, de jelentőségük magyarázata Darwinnak volt fönntartva. Ő számos példával igazolva kimutatta, hogy ezek a csonkok hajdan többé-kevésbé fontos szervek visszafejlődő maradványai, melyekre az egyének mai életviszonyai között nincs szüksége. Mint fölöslegessé váltak, pusztulnak, hogy helyet adjanak másoknak, a megváltozott viszonyok között a létért való harcban hasznavehetőbbeknek. Ilyenek az ember vakbele a féregszerű nyúlvánnyal, a teljes rózsza szirmjai között elvétve látható porzók, a tengeri porzós bugájában szórványosan fellépő termők, melyekből satnya szeiuek fejlődnek.

Nagy fontosságot tulajdonított Darwin a nemi kiválásnak. A hímnek rendesen erősebb szervezetét, föltünőbb színét, különböző diszeit, a minők az agancs, sarkantyú stb., szép hangját azzal a szükségességgel magyarázza, hogy a párjukért vívott versengésben az győzzön, amely a legkiválóbb, hogy utódait az átörökített kiválósággal fegyverezze föl a léteért megvívandó, mindinkább súlyosodó harcban. Hogy a támadásnak, üldözésnek kitett, különben gyenge állatok — nyúl-fogoly, pacsirta — a gondos anyatermészet jóvoltából a környezetükkel egyező színükkel védekeznek, sőt a környezet színének változtával ezt a védő, rejtő, szimpatikus színüket változtatni is képesek — hófajd, hermelin, zöldbéka — ismerték furesa, szórványos esetekből már Darwin előtt is; de ennek a jelenségnek az alkalmazkodási képességből, a létért vívott küzdelemből való kimagyarázhatását Darwinnak köszönhetjük.

Elmélete támogatásában döntő szerepet játszanak Darwin kezében a különösen Délamerikában sűrűn végzett geológiai kutatásainak eredményei is. Hisz mióta az ember bányászat, csatornaépítés vagy egyéb ipari célokból a föld mélyebb rétegeiben kutat, elég sűrűen kerülnek napfényre a megkövesedett állati és növényi maradványok. Régen Darwin előtt megszületett már a palaeontologia, az őstényekkel foglalkozó tudomány. A

furesábnál-furesább kövületeket úgy magyarázták, hogy azok vulkáni kitörés, földrengés, a földön többször ismétlődött özönvizek által elpusztított világok a mieinktől eltérő lakóinak megkövesedett maradványai. Darwinnak csak azt kellett kimutatnia, hogy ilyen kövületek természetszerűen ott is előfordulnak, ahol ilyen heves geológiai katasztrófák romboló nyomaira nem akadunk s a körületek annál egyszerűbb szerkezetű egyének maradványai, minél távolabb esik tőlünk az a kor, melyben éltek s a földnek az a rétege, mely maradványaikat a tudomány számára évezredek viszontagságai között is megőrizte. Így előzték meg a magtalan, virágtalan növények a virágosakat, a gerinctelen állatok a gerinceseket.

*

Már ebből a vázlatos kivonatból is kivehető, hogy Darwin az a szerencsés kezű nagy összefoglaló, aki korának természetrajzi tudását nem csak széles látókörébe befogni, hanem rendszerbe forrasztani is tudta.

Szóval, benne kialakult az a sok sejtés, mely korának s az ő korát megelőzőtt korok természetvizsgálóinak agyában határozatlanul forrott, kavargott s benne volt meg a bátorság arra, hogy nézetének, — ezernyi támogató adattal fölfegyverkezve — nyíltan kifejezést is adjon. S ebben rejlik munkájának óriási hatása.

Arra a kérdésre, hogy miben áll ez a csodás hatás, melyet Darwin nagy munkája a megjelenése óta letelt félszázad alatt a biológiára, a természettudományokra különösen, de általában tudományos fölfogásunkra sőt még az állattenyésztés és okszerű növénytermelés révén a praktikus életre is gyakorolt, — röviden felelhetek. Első követőinek számát megszázaszorozta, a kidülök helyébe két új generációt nevelt, melynek tagjai máskép, mint Darwin szemüvegén át nézni, máskép, mint az ő fölfogása szerint gondolkodni, még ha akarnának se tudnának. A milyen arányban nőtt követőinek száma, olyan arányban fogytak tanának ellenzői, úgy hogy minden tisztelet a meggyőződésből ellenkező nézetet vallóknak, bátran elmondhatjuk, hogy a modern természettudományi felfogás alapja az egész

vonalon a darwinizmus, a természettudomány előbbrevivói legnagyobbbrészt a darwinisták.

Méltán kérdezhetni ezen eredmény láttára, hogy vajjon miben rejlik hát az a csudatékony erő, mely képes volt rövid 50 év alatt százados nézeteket átformálni, taposott ösvények mellett, gyakran azokkal ellentétes irányban új csapást törni, sőt a legkonzervativebb embereket, a gazdákat is annyira befolyásolni, hogy eltérve az apáiktól átvett régi módtól, Darwin szellemében tenyésszék a házi állatokat s nemesítsék a kultúr-növényeket?

Talán Darwin egyéniségében, agressiv temperamentumában rejlett ez a varázs-erő? Korántsem! Hisz egyik nagy ellenfelének nyilatkozata szerint Darwin nem is volt tudós. Tétovázva kapkodott az orvosi majd a theologiai tudományok között s mind-egyikök között — természetesen természettudományokkal foglalkozott anélkül, hogy csak valami-féle teljes képzettséget, valami qualificatiót szerzett volna. Könnyelműen elmulasztotta a theologiai órákat, hogy bogarászhasson. Nem agitált elmélete érdekében, nem iparkodott nézeteinek, még az általánosan divó eszközökkel sem propagandát csinálni, ki sem mozdult darvni magányából, nem sietett minden apró-cseprő felfedezésével a hajporos-parókás komoly tudósok gyülekezetébe, hogy becses véleményeket kikérje. Nem vitatkozott. Nem védekezett. Nem törődött a kritikával egyáltalán, akár dicsérő akár lesújtó volt, hanem mintha azt a jó régi magyar közmondást tartotta volna, mely szerint a „jó bornak nem kell cégér“ se jobbra se balra nem nézve dolgozott s tekintetét egy pillanatra sem vette le arról a célról, melyet megközelíteni törekedett.

Darwinnak ezen saját maga dolgaival szemben tanúsított indolentiáját látva, be kell látnia az embernek, hogy győzelme nem volt olcsó. Tanait nem jó sváda, pajtáság, okos házasság vagy célirányos családi összeköttetések terjesztették, hanem terjesztette őket belső értékük, ezernyi tapasztalati adattal támogatott meggyőző erejük. Terjedtek azok maguktól, minden erőszakolás nélkül, terjedtek minden akadály ellenére, mert terjedniök, tért hódítaniok szükségképen kellett. Terjedtek, mert szerzőjük kora tudományos sejtésének megszólaltatója volt Darwin, hogy úgy mondjam csak nevet adott a gyermeknek.

akit előtte már sokan ismertek, de igazi nevén szólítani nem tudtak, nem akartak, vagy nem mertek.

Az 1859-ben megjelent leszármazási elmélet — mint ilyen — csak a tudományos körök vitájának adott bő táplálékot. Nagyobb fölháborodást Darwin akkor idézett elő, mikor újabb 12 évi kemény munka után a körülmények kényszerítő hatása alatt, a könyörtelen következetesség parancsára leszármazási elméletébe bele vonta az embert is. Ezzel csapott le a bomba. Tudós ellenfelei ellenségeivé váltak s a tudományos argumentumokon kívül válogatás nélkül használtak föl ellene minden célravezetőnek ígérkező fegyvert. Megvádolták, hogy az embert lealacsonyítja az állatok közé; holott Darwin bizonyára azt felelte volna erre, — ha egyáltalán szükségét érzi, hogy feleljen — hogy ő se lealacsonyítani se fölemelni nem akar, csak belső kényszerből indítva dolgozik, minden tendencia nélkül, a nélkül, hogy az ember domináló állását érinteni kívánná.

Ha a leszármazási elmélet ezen végső consequentiájára, a komoly tudósok fölháborodtak, a nagy publikum egyenesen fellázadt. Hála a célon túllőtt buzgó tanítványoknak, a teoria élességét célzatosan kihasználó tudós ellenségeknek ugyanis, Darwin elinélete röviden úgy ment át a köztudatba, hogy akadt egy kronikus gyomorbajban szenvedő, rosszmájú, udvariatlan angol, aki azt merte állítani, hogy az ember a majomtól származik. Pedig ezt ilyen élesen Darwin sohasem említi. Se ő, se Häckel — Darwin leghűségesebb követője s tanainak első apostola — sohse mondták, hogy az ember a ma élő majmok valamelyikétől származik. Nohát kérem, ez így beállítva csakugyan vastag udvariatlanság. De a dolog szerencsére nem annyira veszedelmes, mert hideg ésszel, hideg vérrel mérlegelve a dolgokat, nem találjuk meg arra az okot, hogy miért kelljen az állatvilág összes fokozatain végig diadalmasan érvényesülő leszármazási teoria hatálya alól kivonnunk azt az embert, a kiről tudjuk, hogy nem csak teste szervezetében a legkisebb izéig hasonlít a legmagasabb rendű állatokhoz, hanem lelkének értelmi és érzelmi megnyilvánulásait, tehát legértékesebb életműködéseit illetőleg is csak quantitative tér el tőlük s helyezkedik ez által föléjük.

A nagy közönség felháborodásával azonban még nem ért

véget az 50 évvel ezelőtt kitört nagy háború. Az elmélet betetőzése a legnagyobb recensust a theologusoknál keltette. Nem csoda. Hisz hittani tudományunkat azon a ponton támadja meg, amely — gagyogó gyermek korunkban tanulván — legélesebben vésődött be még fogékony lelkünkbe. Értem a teremtést. Valóban hiába keressük ebben a teoriában a teremtő istenség rendelkezését, hiába a porból-sárból Isten képmására alkotott Ádámot. Ez tette az egész emberiséget meggyalázott Darwint hegyébe még isten tagadóvá is. Elismerem, hogy ez valóban kemény dió, de aki ebben a tekintetben is megakarja nyugtatni háborgó lelkiismeretét, megteheti, csak jó helyen fogjon hozzá. Teljes megnyugvással belemagyarázhatjuk a leszarmazási elméletbe a biblia azon szavait, melyekkel megtanít bennünket arra, hogy mikép teremtett az Isten az egymást követő napokon, — jól jegyezzük meg kérem: az egymást követő napokon — mindig magasabb és magasabb rendű állatokat, a halaktól a csúszó-mászókon és madarakon át a négylábúakig, míg végre a hatodik nap, a legtökéletesebb állatok után a teremtés remekét, az embert, alkotta meg. Aki igazán meg akarja találni, megtalálja ott Isten képmására való alkotásunkat abban a magasabb, tisztultabb erkölcsi fölfogásunkban, melyben — bármennyire hasonlitsunk külömben hozzájuk — az állatoktól, különbözünk; abban a fölfogásunkban, mellyel — bár egész életünket a célszerűség, az alkalmazkodás elve szerint rendezzük be — a szépet, a jót, az igazat nem célszerűségből, de magáért a szépért, a jóért, az igazért becsüljük és követjük. Megtalálja az a természetvizsgáló — csak legyen helyén az esze meg a szive — a teremtő Isten kezét kutatásai közben lépten-nyomon sokkal sűrűbben, mint bármely más mesterember.

*

Szó sines róla i. t. II. és Uraim! Én sem megyek tűzbe Darwinnak minden szaváért, minden betűjéért. Véges elméjű, gyarló ember volt ő is; tévedhetett egyben-másban, tévedett is s ha most, félszázad multán látná, milyen forradalmat idézett föl minden téren, valószínűleg elismerné elmélete fogya-

tékosságát, mint emberi alkotásnak gyarló, tökéletlen voltát. Nem védem én Darwint — nem szorul ilyen gyenge védelemre — nem is támadom. Megtették, megteszik ezt nálamnál hivatottabb, vele egyenlő súlyú természettudósok s tudós egyházi írók, kiknek véleményét, álláspontját tisztelem. Nem is tartom a természettudományok aktáit lezártaknak Darwinnal, mert a dolog természetéből folyónak tartom, hogy szerencsésebb utódaink, kiknek majd a ma még ismeretlen tájairól a világ egyetemnek előttünk ez idő szerint még ismeretlen adatok fognak rendelkezésükre állani, kik a mieinknél tökéletesebb műszerekkel fogják vizsgálataikat eszközölhetni, a való dolgoknak talán másféle magyarázatát fogják adni tudni, mint mi. Nem akarok én Darwinnak egy hívőt se szerezeni, — arra szavam gyenge — csak a kitüntető felszólításnak óhajtottam megfelelni, mikor gyenge tehetséggel, de becsületes igyekezettel emlékeztem meg a mai napon a mult század ezen nagy elméjéről s vázlatosan korszakos alkotásáról, melynek segítségével az örökszép természet kifürkészhetetlen titkait emberi gyarlóságunkban ma kimagyarázni iparkodunk.

S ha sikerült i. t. Hallgatóimban ezen ritka nagy ember a működése iránt érdeklődést keltenem s ezáltal szép mester-ségen, a csodaszép természet kutatása tárgyában nagybecsű figyelmüket csak egy percre is lekötnöm, elértem célomat, bőven jutalmazva látom fáradságomat s köszönöm, nagyon köszönöm ilyen hosszan igénybe vett türelmüket, figyelmüket.

A venereás betegségek ismeretének mai állása.

Előadás, tartotta 1910 febr. 9-ikén a pozsonyi orvos-természettudományi egyesület orvosi szakosztályában

Dr. Dobrovits Mátyás, kir. tan. főorvos.

A ki a mult század hetvenes éveiben szakszerűen foglalkozott a venereás betegségekkel az épen azon nagyszerű áramlatba került a melyben tudományunk ókori és középkori spekulatív nézeteiből az ujkor ragyogó fényű positiv tudásává fejlődött. A syphilis fellépésének ideje akkor még a legádázabb szellemi harcok tárgya volt. Két nézet homlok egyenest állott egymással szemben: az egyik azt vallotta, hogy a syphilis ép oly régi keletű mint az emberiség maga, nézetét az egyiptomi, perzsa, hellén és római irodalmi maradványokból vélte megcáfollhatatlanul támogatni, nagyobb mérvű fellépését a betegségnek a XV-ik század végén azon fajtalanságokból magyarázta, melyek a Nápoly ostrománál sokáig veszteglő francia seregben, 1494—95, nagyon elharapódtak: és melyek, férfi és férfi, ember és állat közt addig ismeretlen mérvben divatosak voltak: a másik a syphilist egy betegségnek nézte, mely az ó- világban csak akkor lett ismeretes, és oda csak akkor jutott, midőn Columbus az új világ felfedezése után, felfedezésének hírével együtt, katonáival ezen betegséget Spanyolországba hozta. Ezen nézetet mi is osztjuk. A syphilis az ó- világra nézve egy teljesen modern betegség, mely csak 1490 óta létezik a földteke régi felében. Columbus előtt semmi nyoma sincs se a praehistorikus, se az ókori, se a középkori maradványokban. A syphilis egy importált specifikus forróégővi betegség melynek analógja a tropikus Framboesia és melynek az emberen kívül leginkább vannak kitéve a forró égővi anthropomorfi majmok

Míg azonban ezen meggyőződés általánosan elfogadva lett volna a legkülönbözőbb hullámzásokban majd az első, majd a másik nézet tudott győzelemre jönni. Jellegző ezen történelmi harcban az, hogy a 400 évi küzdelemnek első előőrsi összeütközésben azon törekvésben, hogy nézetüknek szerezzenek hitelt, teljesen megfélekedtek arról, hogy a ma venerikus bántalmaknak nevezett kankó és lágy fekély mint betegség sui generis az ó- korban és a XV-ik századig jól leírva és megállapítva volt, a harcolók ezt a két betegséget is a syphilis fogalma alá sorolták és így a XVI-ik században a syphilis fogalma alatt oly betegséget értenek, mely a mostani syphilist különféle megnyilatkozásaiban, a lágy fekélyt és a kankót magában foglalta. Oly annyira összeforr ezen három betegség egyé hogy a tizenyolcadik században valóságos eretnekséggé válik ezen egységben kételkedni. Egy rendkívüli véletlen jön ezen Triasnak támogatására még a XVIII-ik században azáltal, hogy a híres John Hunter, ki eleinte a kankó külön egyéniségét hangoztatta, midőn saját magán akarta bizonyítani, hogy a kankógeny a bőrbe ojtva nem eredményezhet kemény fekélyt és ennélfogva syphilist, magát egy erősen genyedő kankót előtűntető lúgyeső fekély váladékával syphilissel fertőzi. Most hiába próbálkoztak egyes meggyőződött dualisták ezen argumentum ellen szólni, az experimentum minden okoskodásnak véget vetett.

Ép oly sikertelen volt azok harca, kik a lágy fekélyt mint egy helyi betegséget állították oda, mely legfeljebb a fekély közelében levő mirigyeket képes gyuladásba hozni, de általános szervi megbetegedést nem vonhat maga után. Itt is az egymás ellen felhozott érvek nem bírták teljesen tisztázni a helyzetet. A mindenki előtt ismeretes Chancre mixte mely keletkezik ha egy syphilisben szenvedő lágy fekélyt acquirál és ezen fekélyel, más valakit, mind a két méreggel megajándékoz itt is a teljes meggyőződés akadályja volt.

Unionisták, dualisták, francia és német dualisták voltak az egyes theoriák harcosai.

Ha eddig az experimentumok gabalyították össze a már már tisztuló nézeteket, úgy a 70-es évek végétől mai napig az experimentum győzedelmesen világított be a venereás betegségek természetébe.

1879-ben Neisser kimutatta minden kétséget kizáró módon a Gonococcussal, a kankó okozóját. A Gonococcus festése oly egyszerű, hogy azt némi gyakorlattal a beteg jelenlétében 3 perc alatt könnyen lehet végezni. Legalkalmasabb festő szere a Löffler-féle Methylen kékoldat vagy a polychrom Mettylen kékoldat. A Gramm-féle eljárás szintén igen megbízható festési mód, de több időt és nagy gyakorlatot igényel. Dupla festések is dívnek, melyeknél a sejt magok és Gonococcusok kétféle színük által jobban differencialodnak. A Gonococcus tenyésztése is nem sokára sikerült B u m-nak ember serumban, később K i e f e r-nek Ascites, Hydrokele és Pleura folyadékban, végre F i n g e r-G o l m és S c h l a g e n h a u f e r és még sokan a legkülönbözőbb tenyésztési anyagokon sikert arattak.

És mi volt a Neisser Gonococcus feltalálásának következménye? Hogy a kankó az ő ártatlan sunyi alakoskodásáról le lett álcázva. Az a betegség, mely eddig hordozójának a Galans ékesítő epithetonát adta. mely a hős hadfiakról nyerte elnevezését Goutte militär, egyszerre a legveszedelmesebb betegségek közé soroztatott, mely a férfiakat sterilekké és nyomorékokká, a nőket meddőkké és számtalan élet veszélyes bajok áldozataivá tette. Kitünt, hogy a kankó nem csak az epithellel bevont nyákhártya felületén terjed, sőt inkább Coccusainak legelső törekvése a nyákhártya alatti kötőszövetbe, innen a nyirok edényekbe és a véredényekbe hatolni, a vérbe jutva a szervezet minden részében alkalmas tenyésztési helyet elfoglalni. A Gonococcus a nő ivarszerveken át a hasürbe hatol, endo-, peri-, parametritist, salpingitis, oophoritis és peritonitist okoz, ezen betegségek minden veszedelmét létesítve. Az urethrán át a hólyagba, a vesékbe hatol. A nyirok edények útján nyirok edény nyirok- mirigylobot gerjeszt. A vérrel behatol a szívbe, az agyvelőbe, gerincagyba, a szétágazódó idegekbe és azokat vehemensen és pusztítólag megtámadja. A vérrel behatol az ízületekbe és azokat sorvasztja és nincs szerv. szövet vagy nedv a testünkben melyet meg nem ronthat. A kankó metastasisokat és thrombusokat hozhat létre. Megszégyenítve állottunk ezen leleplezés után a régi jó orvos bácsikkal szemben akik a bécsi és budapesti iskola Gonococcus előtti időben vallott axiomája ellen,

hogy a kankó csak helyi betegség, az ő kankó arthritiséket, kankós szívbajukat, kankós bénulást esőkönnyösen fenntartották és szép meggyőződésüket minden gúnyolódás dacára védték. Hiába, az emberi tudomány gyarló, alapjai ingadozók és azért a legpozitívabb meggyőződés sem jogosít fel mások nézetének lenézésére. A praktikus orvos közvetlensége és kiváló megfigyelő tehetsége mindig tiszteletre méltó. Ezt látjuk akkor is ha kérdezzük: „Mennyire haladtunk most már 30 éves Gonokokkus ismeretünkkel ezen bajnak gyógyításában? Be kell vallanunk, hogy alig haladtunk egy lépést a régi empirikus gyógykezelésen túl. A gynaekologia, a sebészet sokat javít műtétei által, de többnyire csak a megtámadott szervnek kiirtásával; a restitutio ad integrum csak ritka esetekben sikerül. A gyógyszerészet elárasztja a gyógyszertárakat új meg új külső és belső szerekkel, de azok csak is a régi balsamikumok, desinfienseknek, adstringenseknek hangzatos, feldicsért változásai, melyek csak addig panaceak a meddig a gyáros bőséges jövedelem forrásai. Rogers és Torrey Amerikában prostatitis és gonoroikus általános infectionál láttak szép eredményt a sero-therapiától, mely azonban a húgycső kankónál kimaradott. Ujabb időben a Wright-féle opsonintan befolyása alatt a Gonokokkus vaccine bőralfecskendésétől láttak eredményt, de nem a húgycső kankónál, csak annak szövödményeinél Epidydimitis, Arthritis etc. Stuart és Eyre nagy számú kísérleteket tettek a Gonorrhoea legkülönbébb formáiban szenvedő betegeken, 100—500 millio! megölt Gonococcus subcután injektálásával, de lassan ezen magas számról lementek 25 millióról egész 500.000-ig és ezen leszállított mennyiséget különösen akut esetekben gyakrabban alkalmazták, mindig látható sikerrel, de positiv sikert ezek is leginkább a komplikációknál értek el. A kontinentális szakférfiak azonban még mindig igen tartózkodók a nézetükkel, ennél fogva mi is jól tesszük kicsit várni és az eddig kiprobált külső és belső kezelésnél maradni.

Éppen tíz évvel később 1889-ben írta le legelőször D u c r e y a lágy fekély kórokozóját, melynek festési módja szintén polychrom Methylenkék oldattal, úgy történik, hogy a fedőlemezre kent és fixált genyt $\frac{1}{2}$ óráig a kék oldatban tartjuk, azután szintelenítés céljából néhány percre Aq. destil.

melyhez 3 csepp Glycerinäthert adunk, bemártunk, megszáritjuk és balzsamba ágyazunk. Gramféle festésre a Ducrey bacillus negatív. Akspianz, Griffon, Lipschütz és sok másnak különféle tenyésztésanyagán sikerült a Ducrey B. tiszta tenyésztése és a kulturákkal lágy fekélyek létrehozása.

Az új vizsgálati módszerek ily bámulatos eredménye izzó munkásságban tartotta a syphilidologusokat, hogy a syphilis kórokozójának nyomára jöjjenek. Kézzel fogható dolog volt, hogy a syphilis is egy mikroba szüleménye, mindenki tudta, hogy egy tühegy fokán ragadó chancre váladékkal akárhány embert fertőzhet syphilissel és mégis a sok ezer kutatónak munkája meddő volt. Már örömmámorban voltunk, midőn a bécsi klinika egyik tagja *Lustgarten* ismertette a *Tbc.* bacillushoz hasonló bacillusát, de ez az öröm igen rövid ideig tartott, mert éppen a legbiztosabb betegségi helyeken nem lehetett rá akadni. Hasonló rövid diadalt ült *Siegel* *Cytorrhyses lues-e* és sok másnak, másnevű felfedezése.

A syphilis kórokozója felfedezésének diesősége *Schaudinn* uti, ki 1905 március 3-án egy syphilitikus placqueban egy igen finom spirochaetát talált, melyet esavar alakjánál fogva és mert anilin színekkel csak igen halaványan festődött *Spirochaeta pallida* névezett el. *Hoffmann* *Erichel* egyetemben ezen *Spirochaeta* t sikerült úgy az *acquiralt*, mint az öröklött syphilisben szenvedők legkülönbébb szöveteiben és nedveiben feltalálni. Nem syphilitikus szövetekben és nedvekben *spirochaeta pallida* t nem lehet kimutatni. Igaz, hogy eddig a *spirochaete* tiszta tenyésztése nem sikerült, de minden bizonyíték oda konkludál, hogy a *pallida* és a syphilis betegség közt oki összefüggés van.

A *Sp. pallida* kimutatása igen könnyű. Lehet őt minden előkészítés nélkül élve a sötét mező megvilágítással — *Dunkelfeldbeleuchtung* — mint egy előre és hátra esavar-szerűen mozgó képletet látni. Leggyorsabb kimutatása úgy történik, hogy syphilitikus serumot parányi finom chinai tus-cseppel egy tárgy lemezre kenünk és azt azonnal inersióval nézzük. Szintén gyakorlott kézzel néhány perc alatt honlítársunk *Preis*z módszere szerint *Giem*za festéssel lehet a *pallida* t ki-

mutatni. Preisz módszere a következő: A festéshez szükséges egy Giemza oldat, melyet W. Grüber és Tsa Leipzigben készít. Egy alacsony, tágas mérőhengerbe 15 cm^3 destillált vízhez folytonos ide oda billegetéssel 20—25 csepp Giemzaoldatot adunk. Ezen oldatot azonnal két Komet csipesz közé fogott és a megvizsgálandó anyaggal bekennt tárgy lemezre öntjük és 5 cm magasságban egy középerős Bunsen vagy spiritus láng föött ide oda mozgatva addig melegítjük, míg kevés gőz fejlődik, akkor a folyadékot leöntjük, újjal pótoljuk és ezt az egész festék felhasználásáig folytatjuk. Azután a praeparatumot a vízvezetékben lemossuk és filtráló papirossal megszáritjuk. Most gyenge nagyítással nézzük, valjon a vértestecskék lila színt vettek-e fel. Ha ez megtörtént, a pallida festése is sikerült és azonnal immersio segítségével látható. Az egész eljárás rövid idő alatt elvégezhető és friss syphilis esetekben, a melyek még nem kezeltettek higannyal, biztosan sikerül. Ezen vívmány fontossága mindenki előtt elismerést fog találni, ha tudjuk, hogy fertőzés esetén egy néhány napos gyanus erosioban megtalálhatjuk a Pallidát és ez által oly időben állapíthatjuk meg biztosan a syphilit, melyben eddig csak is sejtelmünket fejezhettük ki. Biztos syphilis esetekben. ha minden klinikai tünetény a betegséget megállapítja, Pallidát nem találunk, ha az illető beteg csak rövid ideig is és csekély mennyiségű Hg. kezelésnek volt alávetve és ez áll úgy a primär, secundär, tertiar syphilis mint a parasyphilitikus esetekre nézve is.

A Pallida kimutatása a szövetekben Levaditi szerint 1—3% Arg. NO_2 oldattal és 4% Pyrogallol reductio oldattal könnyen megejthető és bámulatos szép képet nyújt a górcső alatt.

Igen tisztelt uraim!

Alig hogy a morphologiai kutatás a syphilis kórokozóját közismertté tette a bámulatos elmésséggel nagy jelelentségre fejlesztett biologia új világosságot derített a syphilis ismeretére. Módszerei ugyanis kimutatták, hogy a syphilitikus emberek és állatok vérsavójában bizonyos specifikus toxinok és antitoxinok vannak. Ha egy ember vagy állat valamely toxinnal fertőztetik, akkor ezen állat vérében mint természetes reactió bizonyos

antitoxinok — ellenmérgek — képződnek. Diphtheria toxinnal kezelt lovak serumában képződik a diphtheria antitoxin. Ha egy állat vérébe egy másfajta állat fehérnyeooldatát vagy véréét hozzuk be, akkor az illető állat vérében oly anyagok képződnek, melyek a másik állat vérével szemben bizonyos specialis tulajdonságokkal bírnak. Így egy birkavérrel kezelt házinyúl vérsavója képes a birkavér vörös sejtjeit invitro feloldani. Ez a haemolysis. Ez létrejön azért, hogy a nyulvérben bizonyos antitestek képződnek, melyek a birkavér vörössejtjeit feloldják. Ezen hatást az antitestek azonban csak akkor fejtik ki, ha egy az immunizálástól független anyag, mely minden normális vérsavó alkatrészét képezi az ún. complement is jelen van, mert ez közvetíti az antitestek és vörösejték közti megkötést (Dr. Doktor K.) A complement elveszti a hatását, ha inaktívvá lesz, ez 55—56 foknál történik. Az antitest azonban thermostabil.

Ha egy birkavérrel kezelt nyúlunk 56°-nál inaktívált vérsavóját birkavérrel hozzuk össze, semmi sem történik, de beáll a haemolysis, ha ezen keverékhez, normális complement tartalmú friss vérsavót adunk: a vörösejték feloldatnak. Ezen keverék (vörösejték, complement, haemolytikus vérsavó) haemolytikus systemának neveztetik. (D. Doktor K.) Ily ismert hatású haemolytikus systemat mint indikatort használjuk.

A Wassermann féle reactió azon alapszik, hogy az antigen és az antitestek között létrejött kapcsolata complementet megköti. Wassermann szerint meglehetősen egy Syphil. antigennel megállapítani, vajon a neki megfelelő syphilitikus antitestek megvannak-e egy kérdéses serumban, azaz vajon syphil. fertőzésben szenved-e az illető ember vagy állat, mert ha a syphil. virus complement jelenlétében, az antitestekkel találkozik, akkor haemolysis nem áll be. Ezen tény sok ezer kísérlet által lett bizonyítva. Így Ledermann az esetek 100%. Blaschko és Gibson 99%, mások 93, 87, 81%-ában a manifest syphilis korai stádiumban positiv eredményt nyertek. Még a primär infekció után 10—20 év múltán is látni bizonyító értékű, positiv reactiót.

A positiv reactio késői syphilisnél fontos therapeutikai és diagnostikai értékkel bír, mert ennek útmutatására energikus

specifikus kezelés képes a parasyphilitikus megbetegedéseket megakadályozni.

És most egy igen érdekes tapasztalatot bátorkodom fel-
említeni, melyet sokan tettek, és ez abban áll, hogy specifikus
liganykezelés eltünteti a kezelés előtt biztosan megállapított
positiv reactiot. Mily szépen vág ez össze azon tapasztalattal
hogy rövid Hg. kezelés után a fris syphilitikus productumokból
eltűnnek és ki nem mutathatók a Pallida-k.

A sero reactio legnagyobb hasznát vesszük ott, ahol az
anamnesis és a klinikai tünetek nem biztosítják a diagnosit,
ezért igen fontos a reactio mint kisegítő tényező ott hol már a
spirochaeta kimutatása nem sikerül. Negativ reactio nem zárja
ki a luest, mert ez egy megelőző Hg. kura következtében meddő
marad. Ismét fellépő positiv reactio azonban mindig arra int
hogy a kezelést folytassuk.

A Wassermann-féle reactio kivitele jól berendezett labora-
toriumot és gyakorlott vizsgálot igényel és következő anyagokat
melyeket Dr. Doktor Károly m. tanár értekezése fonalán bator-
kodom előadni:

1. A megvizsgálandó egyén inaktivált vér-
savóját így nyerjük: A vizsgálandó egyén
egyik karhajlatát szappanos vízzel, majd aetherrel
megtisztítjuk, felette gumicsővel leszorítva a
felkart visszeres pangást idézünk elő. Mihelyt
a visszerek láthatóan megduzzadtak, egyikébe
(rendszerint a v. mediana cephalica) előzetesen
jól sterilizált üvegfecskendőre illesztett tűvel
óvatósan beszúrunk, s 3—5 köbcentiméternyi
vért felszívunk. A tű kihuzása előtt a felkar
kötelékét levesszük, majd a tű kihuzása után a
szuras helyét zinktapszszal fedjük. A fecskendő
tartalmát egy centrifugacsőbe öntjük, meg-
alvadás után az üveg falát platintűvel körül-
járjuk, hogy a savó gyorsan különváljék, le-
centrifugáljuk, végül egy fél óráig 56°C fokon
vízfürdőben inaktiváljuk. Ott, a hol a kövér
felkarnál a visszerek nem elég áttűnők, a vér-
vételt a hátbőrrebe csappantyúval ejtett skari-

fikált helyről Bier-féle szívóval eszközöljük

A reactió kiviteléhez vett 3–5 köbcentiméternyi vér még vérszegény egyénektől is minden ártalom nélkül vehető.

2. Az *Antigen* syphilitikus szervkivonat, mely lehet vizes, alkoholos-, szárított és porított szövet alkoholos kivonata. Legalkalmasabb e célra a máját használni melyet rendszerint előzetesen Levaditi eljárása szerint meg kell vizsgálni spirochaetákra. A mennyiben pedig ez positiv eredménnyel járt, a májat ollóval apró darabkákra vágjuk, steril mozsárban homokkal finom péppé dörzsöljük, abszolút alkohollal 24 óra hosszat kirázzuk. Leceentrifugálás után filtráljuk és öt rész physiol. konyhasóoldattal felöntjük, végül a bomlás meggátlása céljából 1 köbcentiméternyi 5%-nyi carbollal konserváljuk. Ezen májextractum jég-szekrényben hosszú ideig használható állapotban tartható.

3. A *complementet* tengerimalac vérsavójából nyerjük úgy, hogy a kísérlet napján előzetesen éheztetett tengerimalac vérért vesszük, meg-alvadás után serumát leceentrifugáljuk

4. *Haemolytikus vérsavó*. Egy 3–5 kilogrammos hosszú füllel bíró házinyulnak fülvénájába nyolc napi időközökben leszálló adagban 5–3–2 köbe. többszörösen kimosott birkavörösvérsejtek 20%-os emulsióját fecskendezzük, miáltal olyan vérsavót nyertünk, amely képes lesz a birka vörösvérsejtjeit in vitro complement jelenlétében feloldani. Az ilyen módon kezelt házinyúla negyedik héten leöletik, vérsavója 56 C°-nál inaktiváltatik és használatra sötét üvegben sokáig lesz megtartható.

5. A *birkavért* a vena jugularis punctioja által nyerjük. Steril edényben fogjuk fel, defibrináljuk (üveggyöngyökkel 15 percig erőteljesen rázzuk, míg a

fibrin teljesen kivált) és centrifuga csőben 0,85⁰/₁₀₀-os konyhasó oldattal 4—5-ször felöntve és lepipe-tázva alaposan kimossuk, hogy serumától teljesen mentes legyen. A haemolytikus systemához a birkavérsejteknek 5⁰/₁₀₀-os emulsióját használjuk fel. Igen fontos, hogy a birkavér jól ki legyen mosva és hogy a vörösvérsejtek elég resistensek legyenek még, tehát vagy frissen, vagy pedig jégszekrényen tartott, legföljebb 1—2 napos anyag legyen (D. Doktor).

A seroreaktio megejtésnél fődolog, hogy először minden egyes kellékének feltétlen kifogástalanságáról győződjünk meg és azért nem elégséges hogy a kérdéses serumot, az antigénnel, a complementtel, a haemolytikus serumot, a birka vérsejt emulsióval és konyhasóoldattal hozzuk össze, hanem ellenőrzés szempontjából a következő összeállításban a próba anyagokat külön-külön kémcsőben figyeljük meg. Előzetesen megvizsgáljuk a haemolytikus systemat, a complementet és a konyhasó oldatot használhatóságára azután az egész sorozatot.

- 1 Kémcsőben 0.1 és 0.2 kbcm. X serum, 1 kbcm. complement. 0.80 sóoldat
- 1 Kémcsőben 0.2 kbcm. X serum, 1 kbcm. complement, 0.80 kbcm. sóoldat.
- 1 Kémcsőben 0.2 kbcm. ismert syphilis-serum, 1 kbcm. antigen 1 kbcm. complement, 0.80 sóoldat.
- 1 Kémcsőben 0.2 kbc. normal serum, 1 kbcm. antigen, 1 kbcm. complement 0.80 sóoldat.
- 1 Kémcsőben 2 kbcm. antigen, 1 kbcm. complement, 1 kbcm. sóoldatot adunk.

Ezen hat kémcső egy óráig a thermostatban marad azután mindegyikébe tesszünk 1 kbcm. haemolysint és 1 kbcm. 5⁰/₁₀₀ birkasó emulsiót és most figyeljük meg az egész sorozatot. Negatív esetben a haemolysis már 1/2⁰ múlva képződik. Ha nem áll be haemolysis, akkor a kémcsőket még 2 óráig kell a thermostatban megfigyelni és ha addig nem áll be haemolysis csak akkor lehet pozitív eredményt konstatálni.

A mi a seroreaktio értéket és használhatóságát illeti számtalan kutató és az utolsó XVI internationalis Congressus Budapesten következő sarkpontokat állította fel:

1. A positiv reactio specifikus és bizonyító Luesre nézve. Csak 3 kivétel van ahol a positiv reactio syphilis nélkül konstatalható ez a Lepra, a keleti Framboesia és néhány Trypanosomen betegség. Ezen lelet nem ejt bámulatba hisz tudjuk mily közel vonatkozásban vannak ezen betegségeknek tüneményei a luessel.

Viszonyaink közt fontossabb, hogy a vörheny némely szakában igen megbízható kutatók positiv reaktiót találtak. Ez ellenében azonban az utánvizsgálók nagy száma ezt nem erősíti meg. Végre, ha elő is fordul ezen reactio a vörheny körképe többnyire oly jellegző hogy tévedésbe nem fog hozni.

2. 5–10⁰ klinikailag megdönthetetlen Lues diagnosis esetében nem volt reactio kimutatható. Ez részint abban leli magyarázatát hogy a betegek előzőleg Hg-nal kezeltettek, részint talán a kísérlet kivitelének hiányosságában.

3. Az időre nézve hogy mikor lehet az infectio után már positiv reaktiót várni legtöbbször azon nézetben vannak, hogy csak 6–8 hét múlva lehet biztosan számítani reaktióra. Itt tehát a Pallida kimutatása, mely a fertőzés után néhány napra könnyen megejthető, sokkal nagyobb előnyt nyújt, mert különösen kétes excoriatiók és fekélynél döntő jelleggel bír. Az általános kezelés megkezdésére nézve azonban igen nagy előnyt nyújt ha positiv reactio kimutatható.

4. A parasymphilitikus esetekben a kezelés befolyása a reaktióra igen gyors és azért sajnos nem nyújt kellő direktívát a kezelés intenzitása kérdésében.

5. A prostitualtak ellenőrzésére kevésbé alkalmas a sero reactio, mert itt a fődolog az infectiozítás megállapítása.

6. A mi kiállott syphilitikus egyének házaszági engedélyet illeti, itt mint segítő tényezőt elismerhetjük a Wassermann reaktiót, de sokkal biztosabban ítélhetünk az eddigi klinikai módszerekkel, mert a negativ lelet nem bizonyítja, hogy az egyén gyógyult (lásd 2.), a positiv lelet pedig sem bizonyítja, hogy az egyén syphilise még fertőző.

7. Fontos útmutató a positiv lelet sok sebészi, belső, szem- és fülbetegségnél.

Mélyen tisztelt uraim!

Evvel megtisztelő felszólításukra csekély tehetségemhez képest beszámolni véltem a venereás betegségeknek ma megállapított nézeteiről. Mondhatom, hogy a legutolsó évtizedek munkája ezen betegségek mindegyikét szikla szilárdon állapította meg egyéniségében. Most már nem lehet vita arról mi a kankó, mi a lágyfekény, mi a syphilis, most már csak minden erőnket oda kell irányítani, hogy époly szerencsések legyünk ezen betegségek kezelésében, mint felismerésében. A syphilisre nézve is már igen közel látszunk lenni azon időhöz hogy serotherapeutikus eljárással oly uraivá váljunk ezen bajnak mint már más fertőző betegségeknek — a diphthérának, anthraxnak stb. — Magam is kísérletezek most Jersey szigetéről hozott majom syphilis antitoxinnal és ámbár nem félek a Hg.-tól, sőt azt egyelőre mint a syphilis legjobb gyógyszerét kell elismernem — legjobb bizonyíték, hogy a Pallida oly érzékeny anti-merkurialista, hogy néhány gramm Hg. kenőcs alkalmazása után eltűnik, hogy a Wassermann reactio azonnal megváltozik míhelyt a vizsgált egyén néhány napig használ Hg. praeparatumot — még is várva várok oly serumot, mely az ezen betegségben szenvedő szervezetet nemcsak teljesen és veszély nélkül meggyógyítja — ad integrum restitua — hanem későbbi infectiora nézve is immunissá teszi.

Mindezek után még egy praktikus következtetéssel fordulok az egyesület ig. t. tagjaihoz. Amióta tudom, hogy a Pallida és a Wassermann reactio mérsékelt higany kezelés alatt hosszabb időre eltűnik; mióta tudom hogy a Pallida a syphilis okozója. Pallida nélkül infectio nem jöhet létre, minden prostituált nőt, ha nem is syphilissel jött kezelésembe, ha nincs direkt contra indicatio, egy nyolc napi bedörzsölési kezelésnek vetem alá, a mely alatt 32 gramm Hg. kenőcsöt használ el, azon feltevéssel hogy infectiositása legalább néhány hónapra csökken. Ezen eljárás a legnagyobb elővigyázattal kezelendő. Eddig csak azt vesszem észre, hogy a férfi osztályon felvett syph. betegek többnyire nem a nyilvános prostituáltak által lettek fertőzve, hanem többnyire a minden ellenőrzést kijátszó venus vulgivaga és a titkos prostituáltak által.

A venereás betegségek elleni prophylaxist a modern eszmék szerint gyakorlom. Eljárásom következő pár tanácsban áll.

1. A kankó ellen úgy védekezünk ha a gyanus coitus után, jól kivizelünk, azután egy közönséges szemcseppegtetővel néhány csepp 10% protargol oldatot cseppegtetünk a fossa navicularisba és a sulcus retroglandularisba.

2. A l á g y f e k é l y ellen elégséges a Coitus után szappannal jól megmosakodni, esetleg 1‰ sublimát oldattal a penist irrigálni.

3. A s y p h i l i s ellen, irrigatio 1‰ sublimáttal, továbbá egy órával a coitus után a penis bekenése egy 30% Calomel-Lanolin kenőccsel Metzchnikoff és Roux szerint. kik azt látták, hogy a syphilis ojtása nem fogamzott, ha 1—20 órával az ojtás után az ojtott helyet 30% Calomel kenőccsel bekenték.

Biologiai problémák.

Előadta: Seidl Sándor.

Mélyen tisztelt Hallgató Közönség!

A természet, egy sejtett erő inkább csodált, mint ismert mesterműve valóban nem látszik indiskrétnek. A természet féltő gonddal őrzi titkait: rejti, takargatja, mint ember a bűnét, gyalázatát. Nagyszerű tüneményeinek változatos képe egy kaleidoskopikus drámai attraktió, melynek mozgó mechanizmusa a szín mögött — elrejtve — működik. Ott van a természet szentélye, az occulta et recondita templi, ahová csak ezer akadályon át juthat be az arra hivatottak maroknyi csapata — olykor a diplomatikus véletlen hatalmas pártfogása mellett, de legfőképpen csak a tudományos kutatás diadalhoz szokott fegyvereinek kemény tusája után. S ez a szentély, a természet titkos erőinek nagyszerű műhelye ama mithosi labirintus, melyben Ariadne fonala nélkül, botorva halad az ember, olykor merészen a cél irányában, sokszor pedig meg nem indokolt kerülökkel, a tudomány nem egy herosának életáldozata árán.

A sarki kutatás útja tundrákon, jéghegyeken visz keresztül s a mély tenger biológusának szeme előtt ezer veszélyeivel egy áthatatlan víztömeg zárja el a perspektívát. De vajjon az őserdők, vagy az arktikus világ megközelítlensége, avagy látó szervünknek a fejlődött optika által ma már orvosolt tökéletlensége akasztotta-e meg inkább a fejlődés menetét? Vajjon mindezeknél nem volt-e jelentékenyebb az evolúciót évszázadokon át megbénító metafizikai spekuláció, a túltengő képzelet oceánjából kiemelkedő Atolok, melyeknek szirtjein minduntalan hajótörést szenvedett a pozitív kutatás sokat hányatott vitorlása? S ki tagadná, hogy a természet világának mai ismeretében sincsen superstíció, korunk leszűrt disciplinában sincsen jelentékeny számú doctrina falsa? . . .

A jelenben egy új eszmeáramlat éltető csapadéka termékenyíti meg zoológiai ismereteink plántáit. Nem az alaki ismeretek felhalmozása, nem a külső jelenségek szolgálai regisztrálása képezi a mai kutatás legfőbb célját, szóval nemcsak a természet megismerése, objektumainak rendszertanilag pontos felismerése ambitionálja a kutató embert, de kikémleni igyekszik az alak és cél okozati viszonyát, az összes szervek és rendeltetésök között létező összefüggést, az oekologia meglepő és mindeneknél érdekesebb törvényszerűségeit, tehát az élő világ elemeinek biológiáját vagyis en tout: megakarja érteni a természetet, helyesen benne sejtve az igazi megismerés bázisát. A figyelem így az élettani viszonyokra irányulván, szemünkbe ötlött sok, eddig még nem vizsgált jelenség, s nyomunkban a sok téves magyarázat, mely elégségesnek bizonyult akkor, amikor a kritika ellenőrző tisztét gyakorolni még elmulasztotta.

A kutya-macska barátság eredete eddig csak a képzeletet foglalkoztatta; egyedül a mese-költészet nem hagyta nyílt kérdésnek. Pedig alig van Önök között is valaki, akinek fel nem tűnt volna az a sajátságos, olykor a tomboló dühig fokozódó gyűlölet, amely e két legkedvesebb házi állatunk között létezik. Ez a viszony oly feltűnő, hogy triviális közmondássá lett s mégis ki erőltette meg valaha képzeletét, hogy e viszony eredetét kutatva, elfogadható magyarázatot találhasson. Hogy e viszony nem általános, hogy a kutya-macska barátság nem a közmondásos, de a szó valódi és nemesebb értelmében nem egy meghatározó képet is tud elének állítani, mindenesetre kétségtelen valóság, de ez alkalommal nem jöhet tekintetbe, lévén nulla regula sine exceptione régi igazság szerint e jelenség csak eventuais s így csak a minden esetben létező kivételek egyforma elbánásában részesülhet.

A házi állatok valamely sajátos tulajdonságának megértése legtöbbször csak akkor sikerül, ha tekintetbe vesszük azokat a viszonyokat, amelyek között megszelídítésök előtt éltek. Ugyanezt a kutya és a macska közötti viszony magyarázatánál is meg kell tennünk. De első tekintetre éppen ez a methodus látszik megbizhatatlannak, mert a kutya ősi állapotában a földön, a macska pedig fákon élt s így érdekszféráik nem érintkezhettek egymással, anélkül pedig a köztük létező antipathia meg nem indokolható.

Bocsánat egy csekély kitérésért!

A kutya a farkasnak közeli rokona — egyes zoologusok direkte tőle származtatják. Pedig közöttük szinte elképzelhetetlen gyűlölet uralkodik. De méltán. A hideg beálltával a farkas a falvakba lopózik s ott elsősorban az emberi vagyon legéberebb őrével gyűlik meg a haja. Hogy ez éppen vérrokona, az mit se tesz; hiszen a kutyák egymással is vívnek elkeseredett harcokat.

A kutya és a macska között fennálló gyűlölet azonban semmi esetre nem származhatik az európai vagy nubiai macskától (amennyiben macskánkat ezektől származtatjuk), mert hiszen egymásra éppen tartózkodási helyük különbözősége miatt soha sem vadászgatták. De vajjon a gyűlölet mindenkor csak annak közvetlen okozója ellen irányul? Nem terjed-e ki az ellenség hozzátartozóira is? Az alacsony kulturfokon álló népek vérboszuja éppen alkalmas példa e tétel igazsága mellett. Ezután tehát csak az lehet a kérdés, van-e a macskának oly rokona, amely egykor a kutyát bántalmazta, vagy talán most is bántalmazza s ezáltal a gyűlöletét érthetővé tehetné? Bizonyára. És pedig első sorban a párduc vagy leopárd, amelyről Brehm, Blanford, Sanderson, Weiszmann, Pechuel-Loesche s mások egyértelműleg kiemelik, hogy különös előszeretettel vadássza a kutyákat. Schilling egy esetet ír le, amikor a leopárd lába mellett szendergő kutyáját villámgyorsan elragadta, mielőtt még a meglepetéstől magához térhetett volna.

Ismeretes a macskák közötti nagy hasonlatosság. A kis tigrisek éppen oly feltűnően hasonlítanak a házi macskához, mint akár a kis leopárdok. Itt azonban meg kell jegyeznem, hogy a kutya csak a szimatjával ismer meg mindent. Ami a sasnak a szeme, az a kutyának az orra. Hány csodát művelt vele Mister Tompson Bingója? A macskaféléknek valószínűleg ugyanazon kigőzölgésük is van, amelynél fogva a kutya rájuk ismerhet. Jó lehet már évezredek óta nincsen a nagy macskafajok támadásainak kitéve, de ösztöne, vagy amint Lamarck mondja faji emlékezete még híven megőrizte emléküket, mint ahogy megtartotta máig is most már meg nem indokolt azon szokását, hogy lefekvéskor körben forog vagy bélsarát elföldeli.

Egy érdekes esetet ír le a „Zentralblatt“-ban egy zürichi szobrász. A leírást Dr. Zell, berlini tanár kitünő értekezésében is

felhasználta, akinek érdekes munkája szolgált leginkább forrásszul.

„Egyik esti sétám alkalmával fiatal oroszlánom társágában egy kopóval találkoztunk, amely merev farkkal mindjárt oroszlánomnak tartott, mint ahogy a csatangoló utcai kutyák szoktak egy kis csetepátét keresve valamely társuknak vagy a macskának nekimenni. Azonban alig hogy orrával hozzáért a vele körülbelül egyforma nagyságu oroszlánhoz, az ijedtségtől egyszerre megrogyott, mintha a keresztájára ütést kapott volna s bevonva farkát, hirtelen megfordult, hogy torony irányában vonyitva elrohanjon, mintha az eleven ördög lett volna a nyomában. Ugyanazt tapasztaltam egy bernáthegeyi kutyával is.“

E példa is mutatja, hogy itt egy több ezer éves ösztönről van szó, amely csodálatos hűen maradt meg s bajba juttatja nem egyszer a vadápolókat is, akiket a kutyák vad szaguk miatt nyílt utcán is megtámadnak.

De nemcsak a párductól eredhet ez a nagyfoku gyűlölet — abban bizonyára az amerikai jaguárnak is van előkelő része. Humboldt kutyáját a jaguár gazdája függőágya alul ragadta el, ahová az félelmében elrejtőzött. Hogy a kutya a jaguárnak kedvenefogása, erről Pöppig, Tschudi és Hensel feljegyzései egyértelműleg tesznek tanúságot. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a kérdéses gyűlölet okát nem volna helyes csak a gyomorban keresni, mert abban a viszontgyűlöletnek is lehet jelentékeny szerepe. Tényleg azt olvassuk, hogy az Afrikában élő hiénakutyák éppen úgy, mint az indiai konsumok nagy falkákban az oroszlánra és a párduca is rontanak és nagy számuknál fogva azokat le is győzik.

Ha antropomorphizálhatnók tehát a kutya gondolkodását, amikor évezredes gyűlöletének nálunk házi állatként élő, bár ebben bizonyára ártatlan objektuma utjába kerül, azt mondhatná a megrettent cirmosnak: „Te ugyan nem bántottál, de bántottak testvéreid s ezért most Te is meglakolsz.“ . . .

Akik falun nevelkedtek, bizonyára emlékeznek némely lónak azon érdekes szokására, hogy mielőtt innék, szájával felzavarja a vizet, vagy nehányat csapkod a lábával még akkor is, ha pl. vödörből iszik. Akik többet foglalkoznak a lovakkal, észrevehették azt is, hogy e szokás csak a nemesebb szár-

mazásu fajok sajátja, míg a nehéz mecklenburgi, vagy angol sörfőző lovak ilyen mozdulatokat nem tesznek. Maga ez a szokás nem kizárólag a lovaknál fordul elő, hanem más forróföldövi állatoknál: így az elefántnál, a tevénél s még sok más növényevőnél szintén feltalálható. Az utóbbiról már Aristoteles is írja, hogy „inkább zavaros vizet iszik, mint tisztát s ha ilyet talál, előbb felzavarja, mielőtt innék belőle.“

A tevé e szokásának aristotelesi magyarázata eleve magán hordja a valószínűtlenség bélyegét. Ismeretes azonban e jelenség egy másik magyarázata, amely egy egyszerű amerikai gauchótól ered s amely J a c o b A l f r é d révén, aki 12 évig foglalkozott Dél-Amerikában állattenyésztéssel, jutott Dr. Zell tudomására. J a c o b A l f r é d, akinek egy ittatás alkalmával feltűnt, hogy a lovak ivás előtt mellső lábukkal többször a vízbe csapnak, oda-szólt a kísérő gauchónak: „Nem értem, hogy ezek az ostoba állatok miért zavarják fel a vizet.“

„A lovak nem ostobák“ mondá amaz és nevetett. Nevetése nyilván azt jelentette: „— de Te vagy az ostoba.“ J a c o b erre tudakolta a gauchó véleményét erről a dologról.

„Fent a víz meleg — volt a felelet — a nap felmelegítette. Lent friss és hideg. Ezt akarják inni; ezért kavarrják fel a vizet.“

Úgy látszik, hogy az egyszerű gauchó fején találta a szeget. Annál valószínűbb a magyarázata, mivel ez a szokás más meleg földövi állatoknál is előfordul, de a nehéz testű lovaknál, amelyek északi származásuak, a hol pedig a víz nem melegszik fel annyira, hogy felkavarása szükségessé válnék — teljesen hiányzik. Néhány déli származásu ló megtartotta — többszöri keresztezés után is — e tulajdonságát, amiért ez a nemes származás egy ismertető jegye gyanánt is szerepelhet. . .

Még a legujabbkori tankönyveinkben is teljes otthonossággal tüntet az a majdnem 2000 esztendőös tévhit, hogy a strucc ellenségeitől üldözve, végső kétségbeesésében a homokba dugja fejét, azt hívén, ha ő nem látja az ellenséget, viszont ez sem láthatja őt. Az újabbkori utazók pedig erről mit sem tudnak. Az egész historia silány mese, a melynek eredete az ókorba nyúlik vissza. Az első, aki a strucc ezen tulajdonságáról megemlékezik, esetleg a mese irodalmi apjának is tekinthető D i o d o r u s S i c u l u s

író Caesar és Augustus idejéből. Könyvében olvassuk a következőket: „Arábiában egy struc fajta (*strutho camelo*) él, amely, miként neve is jelzi, a struc és a teve egy középalakjának tekintendő. Az állat két lábon jár; lába 2 ujjú. Nagy súlya miatt repülni nem tud, ehelyett futással menekül. Sebes vágatása alkalmával alig éri lába a földet. Ha lovasok üldözik, köveket hajít oly erővel az üldözők felé, hogy azok olykor jelentékeny sérüléseket is szenvednek. Ha ellensége utoléri, fejét a homokba, vagy valamely bokorba elrejtí. . . .“ Plinius ezt átvette és néhány toldással ki is bővítette.

A kőhajítás mindenesetre szarvas-tévedés; itt csak a vágatás alkalmával visszarugdalt kövekről és homokról lehet szó. A strucnak ma közmondássá vált politikája azonban, dacára az állat kétségtelenül csekély intellektusának minden alapot nélkülöző mese, amely a tanítás külső effektusának emelésére helyenkint még sikerrel felhasználatik, de magával a struceal semmiféle reális vonatkozásban nincsen. . . .

Hasonló mese van a tevéről is forgalomban. A tankönyvekben és a katedrákon még ma is gyakran megfordul. Arról van u. i. szó, hogy a teve vizet elraktározni képes lenne. Ha pedig a karaván válságba jut, úgy hogy az emberek vízkészlete elromlik, a legvégső esetben a tevéket vágják le s azok gyomrának tartalmából oltják gyötrő szomjúságukat. A kutatás már régen kellő értékére szállította le ezt a komikus mende-mondát. Pechuel Loesche a következőket írja erről a kérdésről. „A pusztaiban megöszült karavánvezetőknek egy egész seregét kérdeztem meg s egyetlen egy sem tudott erről a dologról, egyetlen egy sem halotta ezt a képtelen hazugságot még csak emlegetni is. Később magam is meggyőződtem oly levágott tevék gyomorvizsgálatából, amelyek előtte való napon még vizet ittak, hogy a gyomrukban levő folyadék, amely már nem víz, hanem annak a gyomornedvek és félig megemésztett tápanyagok keverékéből álló *mixtum-compositum*, semmi esetre sem élvezhető. Az egész tevének magának is igen kellemetlen szaga van. A gyomorpépe pedig föltétlenül undorkeltő hatással van az emberekre; egy frissen felbontott tevegymor kiállhatatlan bűzt terjeszt s nem hiszem, hogy még a legelgyötrődöttebb ember is kérjen a tartalmából.“

Az emlős állat teste 37—38 C^o hőmérsékletű. A teve gyomor-

tartalma, ha tiszta víz is volna, egy hőmérsékleten lenne legforróbb fürdők vizével. Nem hiszem, hogy 37° fokos víz csak némi enyhülést is hozna a szomjúhozónak. . .

Mindezeknél sokkalta érdekesebb s tárgyi szempontból fontosabb is annak eldöntése, vajjon jó látása, avagy szaglása vezeti-e a keselyűt elhullott állatokból álló táplálékának a nyomára. Az a hit, hogy nevezett madár szaglóérzéke segítségével talál a dögre, már igen régi s úgy látszik még ma is több hívőt számlál, mit ama felfogás, mely szerint a dög megtalálásában a látás viseli a döntő szerepet. Már *Plutarch* írja: „A keselyűk a dög szaga után indulnak.“ *Plinius* hozzá teszi: „. . . ennek segítségével már napokkal előbb gyülekeznek oly helyeken, a hol hullák fognak találtatni.“ *Alian*, szintén így ír: „A keselyű elhalt állatok és emberek tetemeit eszi s a haldoklók mellett lesi a bekövetkezendő halált. Követi a hadseregeket és prófétaival szellemével helyesen megérzi, hogy a háborúban halottak lesznek“.

E hit eredete közelfekvő. A körülöttünk élő állatok legtöbbje kitűnő szaglással van megáldva. Így a kutya, sündisznó, ló, róka stb. szimatjával talál a táplálékára, illetőleg vízre. Miért ne lehetne a keselyűnek is jó szaglása? Tényleg a dög igen erős szagot terjeszt: bizonyára ez a szag vezeti a keselyűt a hulla nyomára.

Ez az okoskodás azonban hibás. Már *Lenz* mintegy 50 évvel ezelőtt hirdette azon nézetét, hogy a keselyűt kitűnő látása vezeti a dög nyomára. E mellett szól a hivatásos vadászok és természetbuvárok minden figyelemre méltó tekintélye, akik szerint a madár szimatolási képessége egyetlen jelenségből sem állapítható meg. Ennek a körülménynek meg is van az anatómiai oka, amelyre *Dr. Zell* érdekes munkájában („Ist Das Thier unvernünftig?“) rá is utalt. A magam részéről csak a tényt konstatalem, de a dolog iránt érdeklődök e művet — mint az idevágó jelenségek megértésére nélkülözhetetlen forrást — nem nélkülözhetik s ezért elolvasását szives hallgatóimnak is melegen ajánlom.

A zoologia atyja *Brehm* szintén kétségbevonja a keselyű szimatolási tehetségét s közvetett tapasztalatom engem is arra a meggyőződésre vezetett. Egyik tanítványom Zólyomban töltötte

nyarát. Jó pajtásával a szabadban csatangolva, felfedeztek egy fejük fölött keringő keselyűt. A jó pajtásnak, mint zólyomi autochtonnak, mindjárt kész is volt egy sikerrel kecségtető terve. A közel fekvő otthonból lepedőt szerzett, letakartatta magát és arra utasította barátját, hogy ha a keselyű kellő közelségbe jut, vegye célba a nagy ragadozót. T. i. velük volt egy hatos számú flobertpuskájuk. A terv sikerült, a keselyű feléjük tartott, de annyira közel merészkedett a letakart legénykéhez, hogy az elvesztette a hidegvérét és felugrott. A keselyű visszafordult, a fegyver ravasz elcsattant, anélkül, hogy a golyót fel is vette volna.

Ha a szimatja vezeti a keselyűt, miképen történhetett meg vele az, hogy a zólyomi mező ravasz kis lesipuskása kifoghasson rajta.

Hasonló tapasztalata van B y a m G y ö r g y n e k is, aki a keselyű szaglási tehetségét szintén tagadja. Lehetetlennek találja annál is inkább, mert megfigyelései szerint a keselyűk egy frissen elhullott állat köré már akkor is gyülekeznek, amikor még semmiféle szagot nem terjeszt. Chilei tartózkodása alkalmával egy döglött szamár két napig feküdt egy fa alatt s a keselyűk ennyi idő alatt sem akadtak rá. Két nap múlva azonban a falu kutyái megtalálták, amire a keselyűk is megjelentek. E kettős jelenségnek megállapította a logikai összetartozását. A keselyűk meglátták a kutyákat s csak erre szálltak le a magasból. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha ők kiváló látási képességgel bírnak. Byam ez elegendő okból mint tényt akarja leszögezni. Csakugyan nem valószínű, hogy a dög szaga a felhők magasságáig felhatolna. A kutyák gyülekezését, kiváló optikai képességüknél fogva megláthatták s tapasztalatból tudják, hogy ez táplálékot jelent az ő számukra is. Mihelyt a legalantabban keringő madár egy határozott irányba elindul, a felette levők figyelme menten fölébred s rögtön követik amazt. Ugyanezt successive meglátják a legfölül tartózkodók is s innen van az, hogy a legnagyobb dögevők a legkésőbbben jutnak a tetemhez, mivel a legmagasabb régiókban szokták megfigyeléseiket végezni.

A tudós Sir B a k e r S á m u e l számtalanszor meggyőződött arról, hogy a keselyűk rá nem találnak az elrejtett dögre, ha csak a megölésnek tanui nem voltak. Szerinte csak a látás vezeti

őket a hullák megtalálásában. Olykor a lenyúzott állat vörös húsa, máskor egyéb dögevők csoportosulása csalogatja le őket a felhőkből.

Érdekes dolgot közöl Wiszmann, egy afrikai vadász élményeiből. „Amidőn első afrikai utam alkalmával átmentem a Tanganyika taván, láttam először zebrát és sikerült is az első példányt szerencsésen leteríteni. E vadászatomat két sas érdekes viselkedése tette emlékezetessé. Amikor négykézláb mászva igyekeztem a zebrához közel jutni, ami a nem rég leperzselt fű szúrós tarlója miatt elég keservesen ment, egyszerre csak erős suhogást éreztem a fejem fölött. Egy nagy árnyék haladt el mellettem, éreztem a szárnycsapásoktól eredő levegőáramot, amely egy felettem elrepülő hatalmas sastól eredt s a melyet nyomban egy másik példány is követett. A levegő haramiái elköröztek fölöttem, olykor-olykor közvetlen a fejem fölött suhogtak el, úgy hogy már azzal a gondolattal is foglalkoztam, nem-e lenne jobb, töltésemet a szárnyas rablók ellen felhasználni. Valószínűleg beteg állatnak tartottak, amely ellankadva a földön vánszorog és az ő számukra kellemes zsákmánynak látszott. Csak az eldőrdülő fegyver hangjára riadtak széjjel, miközben a zebra is vérző sebbel összerogyott.“

A madarak szimatolási tehetsége mellett a fönt említett eset igen rossz tanúságot tehetne, de a régiek ama hitét, hogy a keselyük az állatok bekövetkező halálát előre megérik, némileg igazolva látjuk. A beteg, elgyötrődött vagy megsebesült állatra a keselyű hamar figyelmessé lesz s prédára éhesen követi is addig, amíg az állat teljesen el nem pusztul; amiben egyik másik szárnyas dögevő áktive közre is szokott működni. Szimatolási képességének azonban csak egy doctrina falsa szerezhett rövid lejáratu létjogot. A madarak a legprimitívebb szaglással bírnak, mivelhogy a kanári éppen úgy kísérli meg az elefántcsont-tojások kiköltését, miként a sólyom is neki megy a vörös posztónak vagy egy tömeg spanyol viasznak — nyers húsnak tartván azokat. Lehetséges volna mindez, ha a kanárinak és a sólyomnak szimatja lenne? Hihetnők-e ugyanezt a kutyáról is? Lehetséges az, hogy ő a vörös posztót bekötött szemmel is húsnak vélje? A keselyű bizony nem „Geruchstier“ — mint Zell mondja — hanem a látás a főérzéke s ha van is valamilyes szaglási

képessége, úgy az nem intenzívebb, mint az emberé, aki pedig mégsem sorozható a jó szaglású teremtmények közé.

A keselyű érzékeire vonatkozó régi hit ellen még egy tekintélyes érvem lehetne. Z e l l szerint a szaglás és a látás egymást pótló érzékek. Egy jó szaglással bíró állat nélkülözheti a látást és viszont. A természet nem is pazarolja jótéményeit. Ha adakozó kedve valamely érzék megteremtésében kimerült, a többinél érvényre juttatja bámulatos takarékoságát. A mely állatnak tehát jó szaglása van, annak a látása rossz, míg a jó látású állat a szaglási képesség áldásairól kénytelen lemondani. A keselyű kiváló jó látással bíró állat („Gesichtstier“), jó szaglása tehát eo ipso nincsen. . .

Az állatoknak egy érdekes, bár apodiktikusan ki nem mondott tulajdonságára is akarok utalni, amelynek tárgyalása nem is bír valami rendkívüli fontossággal, de legalább érdekes s egy nem kicsinyelhető, sőt némelyeknek jól értékesíthető tanulsággal is szolgálhat.

Városunk egy jóhírű tanintézetének igazgatója három jól ápolt vizslát tartogat, amelyeknek ragaszkodása a ház úrnője iránt határtalan. Ha a direktor úr távol van, az egyik keresztbe fekszik az ajtó előtt s akkor idegen meg ne kísérelje a belépést. Ő nagysága szentül meg van győződve, hogy minden szavát értik, viszont ő is eltalálja szándékukat és kívánságaikat. Egy alkalommal a triumfanatus két tagja összeveszett egy kétes értékű koncon. Rövid néhány pillanat alatt legválságosabb lett a helyzet a két küzdő háziőr között. Az úrnő intervenciója elmaradhatlannak látszott, különben tragikus véget ért volna a házi perpatvar. Több bátorsággal, mint óvatossággal nyúlt Ő nagysága az „Eris almája“ után. S akkor megtörtént az, amit előre megjósolhattam volna, — az egyik állat beleharapott a kezébe. Pedig de fogadkozott volna, hogy ez meg nem történhetik, ha ezt előzőleg kilátásba helyezem. Igaz, hogy a hálátlan egy álló napig nem nyúlt az ételhez, egy sarokban kucorogva, nyögdecselve vezekelt rettenetes bünéért, s amikor úrnője megsebesült kezét odatartotta, hogy nagy vétkeért penitentiát tartson, alázattal csókolta, nyalta a sebet, de a dolog megtörtént, jóvátenni lehetett, de visszaesinálni nem.

A felületes gondolkodás abban találja e jelenség okát,

hogy a harag, a harc heve elvakította az állatot s csupán tévedésből harapott úrnője kezébe. A dolog azonban nem egészen így van. Étkezésnél minden állat mérges; ilyenkor a legszelidebb is veszedelmessé válhatik. Ekkor hozzá közeledni, vagy pláne táplálékát elvenni, bizony nem tanácsos. A legjobb barátok között is differentia támadhat ilyenkor, amely nem egyszer katastróphában is végződhetik. H a g e n b e c k a 70-es években két oroszlánt és egy majmot hozott Szudánból ugyanabban a ketrecben. Köülbelül hat évig maradt együtt ez a kis csoport. Étkezéskor minden állat külön megkapta a portióját. Egyiknek sem jutott volna eszébe, a másik adagjához hozzányúlni. Egyszer a majmocska mégis megfélemedezett a hallgatólagosan kötött egyezményről. Elakarta venni az oroszlán koncát, s az olyan ügyetlen sujtott a kis vakmerő felé, hogy menten szörnyet halt. „Nyomában megjött a bánat és a gyász is“ — mesélte K a l l e n b e r g a kis csoport későbbi tulajdonosa. „A két oroszlán napokig nyávogott és panaszkodott, amíg kedves játszótársukat elfelejlhették.“

Hogy az állatok e tulajdonságának ismerete jogi szempontból is fontos, kitűnik egy berlini kártérítési pör aktáiból. E szerint egy butorszállító vállalat kocsisa évdíjat követelt a cégtől, mert az egyik ló úgy megrúgta, hogy keresetképtelen lett. Az eset akkor történt amikor a ló éppen falatozott. A cég jogi képviselője azzal az indokolással kérte az évidíj megtagadását, mely szerint evés alkalmával az állathoz közeledni veszélyes, amit a felperesnek, mint köztudomásu tényt annál inkább is tudni kellett volna, mert foglalkozása kapcsán is elég alkalma lehetett arról meggyőződnie. A szakértő az ügyvéd állításait megerősítette. . . Lovas ezredeink lóápolási szabályzata értelmében is tilos etetés alkalmával az istállóban tartózkodni.

E jelenség a „struggle for life“ lélektanához tartozik. A hiéna, több kutya fajta (bulldog) stb. el nem engedi azt a tárgyat, a melyet fogaival egyszer megragadott. Ismeretes az az eljárás, amellyel a majmot fogják. Egy fa odújába kukorica-csövet tesznek, amely tudvalevőleg a majom kedvenc fogásai közé számítandó. Az odú nyílásán éppen befér a majom keze. Benyul a kukoricáért, középen megmarkolja, de így keresztben kihúzni nem tudja. A csövet még sem engedi el; inkább meg-

fogatja magát s mint a vadászok állítják még nem volt rá eset, hogy egyetlen majom is megfutamodott volna. Hogy is ne! Ott hagyná kedvenc eledelét?! Aki a majmot ismeri, az nem is reméli ezt.

S azon nem is lehet csodálkozni. Ez nem csak a létküzdelem, hanem a szokás hatalmából is érthető. Minden állat, de különösen a társasan élő a lét nehézsége miatt zsákmányát mindenképen megvédeni kénytelen. Az az állat, amely fajrokonaitól zsákmányát elrabolni engedi a pusztulás biztos sorsának néz elibe. A legszelídebb, legszervilisebb házi állatunk is: a kutya ezért lesz étkezéskor veszedelmessé, s a legintelligensebb állat: a majom komikusan következetessé. . .

A mélyen Tisztelt Hölgyek és Úrak bizonyára emlékeznek arra a német eredetű állatmesére, amely szerint egy szarvasbika jóleső meglepéssel csodálja az erdei patak tükreben tizenhat ágú gyönyörű homlokdiszét. De ugyanakkor boszankodva tekint vékony formátlan cinege-lábaira is, mint amelyek előkelő megjelenésének effektusát jelentékenyen redukálják. A mese azzal végződik, hogy megvetett lábai már-már megmentik a kopók üldözéseitől, amikor legnagyobb büszkesége, az agancsai egy terebélyes fa ágai között megakadnak s ez által gazdájukat a kérlelhetetlen ellenség prédájául kiszolgáltatják.

E mese ugyan egy megható tanulsággal záródik, amiért jelentőségét kicsinyleni nem akarom, de már kiindulási pontjában egy tévedést popularizál, amely az igazságot keresőnek kritikáját érintetlenül nem hagyhatja. Röviden szólva: a szarvas tükörképében nem csodálhatta önnön magát, mert abban magára éppen nem ismer. Nem is egy festményt láthattam, amelyen egy ölebecske vagy más szobában tartott állat nézegeti magát a tükörben. Ez kétségtelen superstíció, mert az állat csakugyan nem ismeri meg a saját tükörképét. Hogy lát a tükörben egy állatot, az nem is lehet vita tárgya, de hogy más állatnak nézi és önnön magára benne nem ismer, elegendő tapasztalat után egész bizonyosnak vehető.

Már előbb is megemlékeztem Dr. Z e l l osztályozásáról. E szerint vannak állatok, amelyeknél a látás a főérzékük s vannak olyanok, amelynél a szaglás van mindennek fölött kifejlődve. A szagló állatnak tehát a tükör mit sem mond. A kutya tükörképe láttára fogvicsoritva közeledik a tükörhöz, de orra nem jelezvén

semmit, nemsokára ott is hagyja. Így viselkednek mindazok az állatok, a melyeket a megismerésben szagló érzékük vezérli. A tükör tehát csak a jó látású állatokra van hatással, de a tükör előtti tetszelgés, az önmagában való gyönyörködés ezeknél is fictió. Sok közismert tény per analogiam bizonyítja ezt. A vadember a tükörben társát véli látni. Így gondolkodik a kis gyermek is, sőt nevet is ad a tükörből rá mosolygó barátjának. A doggok egymással is verekszenek, ezért a tükör előtt fogukat vicsoritják. A ragadozó madarak is harci pózba vágják magukat a vélt konkurens előtt. A társaságban élő állatok viszont örömmel üdvözlök a tükörben sejtett fajrokonukat (majom, kanári, cinke stb.) Van is erre nézve elég följegyzésünk. A majnai Frankfurt állatkertjének híres igazgatója Dr. Schmidt leírja egy orang viselkedését a tükör előtt, Garner „The Speech of the Monkeys“ nagyhirű szerzője valamenyny majmának tükör előtti viselkedését közli s Schmidttel egyazon konklúzióra jut, hogy a majom nem önmagát ismeri fel a tükörben, hanem társát sejt benne s iparkodik is fajának sajátos modorában vele barátságot kötni. . . .

Majdnem minden kalandos útleírásban olvashatunk oly esetekről, amikor a fenevadakkal való találkozásnál az ember hidegvére még az ismétlő puskánál is eredményesebb fegyvernek bizonyult. Elvégre az utóbbi is csak úgy ér valamit, ha az ember a helyzet magaslatán meg tud maradni. A bátor szembeszállós bármilyen fenevaddal nem egy kínos válság problémáját áldotta meg, de mindenkor csak annak a körülménynek hathatós segítségével mellett, hogy a legveszedelmesebb, legerősebb ragadozók is valami sajtáságos respektussal viseltetnek az ember iránt. Már Plinius is tudott erről s a következőkben emlékezik meg róla: „Ha az elefánt az ember nyomára akad, vagy megpillantja őt magát, szimatolni kezd, ijedten maga köré tekinget, dühében nagyokat prüszköl, de el nem tapossa az emberi nyomot, hanem figyelmezteti társait, amelyek az utánuk jövőknek továbbítják a hírt. A felizgatott csorda erre oldalt kanyarodva csatasorba áll. A tigris vérszomjas nősténye — így beszélük közelebbi ismerősei — szintén biztonságba viszi kölykeit, ha az ember nyomát megpillantja. Hogy ismerik meg azt? Hol láthatták, amikor a vadonba csak nagy ritkán látogat el? Honnan tudja az elefánt, a tigris és a többi állatok, hogy az embertől félni

kell? Hiszen erő, gyorsaság, sőt ügyesség tekintetében sokszorosan felülmulják. Ez a természetes ösztön nagy hatalma, hogy a legnagyobb, legveszedelmesebb állat is azonnal megtudja, mitől kell félnie, bárha azelőtt az embert még soha nem is látták.“

Az oroszlánról minden ismerője azt állítja, hogy ha nappal találkozik az emberrel, mindig kitér előle. Valóban igen ritka esetben támadja meg. Az arabok azt állítják, hogy ha az ember nyugvó oroszlánra akad, egyetlen kődobással elűzheti. Így ír róla Selous is, aki pedig a legtekintélyesebb oroszlánismerők hirében áll. E mellett szól még az a régi néphit is, hogy az oroszlánal bátran farkasszemet nézve, Állatország Ő felsége rövid gondolkodás után elinal. Eszembe jut egy régi romantikus mese. E szerint egy elszabadult oroszlán vére szomjasan rohan végig az utcán s meglátva az út porában egy játszó gyermeket, megáll, hogy macskatermészetének megfelelően az ugrásra elkészüljön. Meghül a távolból nézőkben a vér. A mit sem sejtő gyermek elveszettnek látszik. Egyszerre lelkendezve odafut egy asszony: a gyermek édes anyja, megragadja gyermekét s akár csak Bem apó az ágyúira támadó ellenségre, rákiált a meghökkenent oroszlánra „Ez az én gyermekem“ s biztos helyre viszi a remegő csöppséget. S csodák csodája az ugrás elmaradt, az oroszlán odébb állt, mert — így értelmezi a mese — nagy-lelkűen megkegyelmezett a bátor anyának és gyermekének. Így szól a történet, amely igaz is lehetne, de a konkluziójában semmi esetre sem fedheti az igazságot.

Azt mondja erre vonatkozólag Brehm: „Az oroszlán, tigris és a jaguár félnek először az embertől és gyáván kitérnek az utjából: de miután megtanulták, hogy milyen gyámoltalan, gyöngé teremtés ő, a legböszültebb ellenségei lesznek és szinte úgy látszik, mintha az emberhúst jobban megbecsülnék s annak más eledellel szemben előnyt is adnának.“ Más helyen pedig: „Az oroszlán ritkán támadja meg az embert. Egyenes tartása — úgy látszik — félelmet is tiszteletet ébreszt benne. Szudánban legutóbb, ahol pedig igen gyakori, alig fordult elő eset, hogy az oroszlán felfalta volna az embert.“

Brehm szerint tehát a félelem oka az ember egyenes tartása volna. Ez nem valószínű. Az oroszlán náluuknál magasabb

állatokra is vadászik. Ha tehát a magasság tiszteletet ébreszt, a zsiraf leginkább imponálhatna néki. Tényleg pedig az utóbbi ő felsége legkendővencebb fogásai közé tartozik. Másrészt egyes állatok, mint a csödör, gorilla stb. hátsó lábukra állva támadnak, a ragadozóknak tehát ugyanazt a positiót mutatják s az ember nagy tekintélyére mégsem tesznek szert. Ellenben tény az, hogy az úgynevezett „emberevők“ majdnem kivétel nélkül oly ragadozók, amelyeknek fogai áldozatul estek az idő és a használat romboló erejének a melyek tehát megszokott zsákmányukat a futó vadat már el nem ejthetik. Szükség törvényt bont. A rabló kénytelen az éhenhalás és az ember között választani s ő elég okos, magát az utóbbira elhatározni.

„De — kérdezzük — miért nem teszi ezt erejének teljes birtokában?“

Ezuttal is rá kell térnünk Dr. Zell okoskodásaira.

Még a legvérengzőbb állat is, ha szabad választása van és az éhség vagy az önvédelem másra nem kényszeríti, inkább olyan állatra támad, melynek részéről kevesebb ellenállást remélhet vagy legalább tapasztalatból tudja, hogy valamely ellenfelével felvett küzdelem esetében mint győztes kerülhet ki. Tehát ez természetes és a zoopsihologia legegyszerűbb szabályainak is teljesen megfelel. Egyetlen állat sem veszélyezteti elegendő ok nélkül életét és csak a végső szükségben vagy kényszerhelyzetben szánja rá magát az élet-halál harcra.

A ragadozó tehát fél az embertől. Igy tanítja a tapasztalat. De hát miért?

Minden ragadozó ismeri azoknak az állatoknak a fegyverét, amelyekre vadászatni szokott. A ló kirug, a bivaly szarvával öklel, a pávián veszedelmesen tud harapni stb. stb. csak éppen az ember fegyverével nincsen tisztában. Megsebzí lándzsájával, vagy egy szikladarabbal sújt feléje, nekivág a kardjával vagy ráereszti mérgezett nyilait, — a lőfegyver veszedelméről nem is szólva. Az állat tehát sohasem tudja, hogy hányadán van az emberrel — milyennemű támadás érheti legfélelmetesebb ellensége felől. Egy éhes bestia nem fogja ugyan a veszély esélyeit mérlegelni, apodiktikus kijelentésemet ezen esetre ki kell kapcsolnom, de ha normálisak a körülmények, a ragadozó mindenesetre jól meg-

gondolja a támadását. E mellett még tekintetbe veendő, hogy a fenevad ritkábbán is találkozik az emberrel, de akkor is az esetek legtöbbszörénél rendesvonsuk kellemetlen emlékeket jelent éppen az ő számára. Ha az ösztön jelentőségét elismerjük, könnyebb lesz az ember respektusát megmagyarázni.

Az ember tehát akkor kockáztat legtöbbször, amikor ijedten kerekedik old. Bár ismeretlennek találja az állat, de a megfutamodása rendes zsákmányára emlékezteti. Ha ideje van, vagy egy-két ugrással elérheti, utána is veti magát. Tényleg a menekülő ember azért van elveszve, mert futásával gyöngeségét árulja el. . . .

Végül még azt a kérdést is szeretném elmélkedésem tárgyává tenni, vajjon a nemi ösztön akár a legplatonikusabb formában mint puszta sympáthia, akár pedig a szó legmesszebbre menő értelmében meg van-e a különböző fajok ellenkező nemű képviselői között s ebből kifolyólag tud-e az állat különbséget tenni a férfi és a nő között. E kérdés — úgy lehet — egy kissé kényes természetű, de kellő tapintattal kezelve nem sértheti a jó ízlést s így nem létezhetik elég ok ahhoz, hogy e nem csekély fontosságú problémát előadásom programjából kirekesszem. Elvégre a tudomány nem válogat s kellő figyelemben részesít oly dolgokat is, amelyek a nyilvánosságból ki vannak zárva, de az emberiség érdekében talán a legnagyobb jelentőséggel bírnak.

Hogy a nemi vonzódás a rokonfajok ellenkező nemű állatai között létezik, arról a kocsok vagy bastardok élénk tanuságot tesznek. Ilyenek az öszvér, a kutya és a farkas bastardja, a majom kocsok, a középfajd, zebroidok stb. (Itt nem hagyhatom említés nélkül stellingeni híres állatpark tulajdonosa: Hagenbeck keresztezési kísérleteit, aki e téren meglepően szép eredménnyel tevékenykedik). A tapasztalat számtalan esetből kifolyólag arról is tesz tanuságot, hogy a nemi ösztön idegen fajok között is létezik. Tehát elegendő okból állította fel Dr. Jäger „Entdeckung der Seele“ c. munkájában az u. n. „Überskreuzgesetz“ — keresztben szerelem törvényét. De lássunk néhány példát.

Brehm azt írja a púviánról: „ . . . A hímek nemesak saját fajuk nőstényeire vágnak, hanem a nagyobb emlősök

nőstényeire általában“. Egy kitünő állatismerő hírében álló festő Beckmann Lajos egy borz nőstényt tartogat, amely odaadó barátságot kötött a kutyájával. A kakas és a kacsza kölcsönös szerelme a legközönségesebb tapasztalatok közé tartozik. Brehm egy pelikán és egy gólya érdekes barátságát jegyezte fel. Emlékszem egy kakas és egy tehén, sőt kutya és macska közötti viszonyra is.

Hagenbeck egy egész csomó esetével gazdagítja az ide vonatkozó adatok lajstromát. Többek között egy struc és egy daru, majd egy daru és egy liba barátságáról emlékezik meg. Talán a legérdekesebb esete volt egy elefánt és egy ponyva barátsága. A vastagbőrűnek valóságos életszükséglete volt a kis lovacska. Melancholikussá lett és napokig nem evett, ha a barátnőjétől elszakították.

Az irodalom az állatoknak emberek iránti szerelméről is nyújt elegendő adatokat. Annak kell neveznünk azt a legmesszebbre menő ragaszkodást, a tolakodásig elmenő kedveskedést, amely esetenként egyik másik állat részéről megnyilatkozik. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha az állat különbséget tud tenni a férfi és a nő között. A paviánról azt is mondja Brehm, hogy „leányokat és asszonyokat rabol és azokat bántalmazza . . .“ „Hogy a férfit és a nőt rögtön felismeri — folytatja a nagy zoologus — száz esetben is megfigyelhettem s bizonyos az is, hogy nőknek szemtelen tolakodásával igen alkalmatlanná válik“. A mandrilról Geszner mondja ugyanezt. „Érzelmei nemcsak saját nősténye, hanem az asszony iránt is a legélénkebben megnyilvánulnak.“ Reugger azt írja a kapucinus majomról: „Ez a faj is tud különbséget tenni a férfi és a nő között. A hím inkább asszonyokat, a nőstény a férfiakat kedveli.“ Brehm még egy oroszlánról is ír jellemző dolgokat. „Bachida — így hívták oroszlánomat — egy szép nőállat, ezelőtt Lotif pasa Kelet-Szudán egyiptomi helytartójának a birtokában volt s tőle egyik barátom kapta ajándékba. A legrövidebb idő alatt udvarunkba szokott s szabad volt neki ott tetszése szerint barangolni. Majd úgy követett engem, mint a kutya, majd ismét hizelkedett akár a macska, de leginkább azzal a szokásával vált kellemetlenné, hogy olykor éjjel gondolt egyet, felkeresett fekvő helyemen és becérgetéseivel — amelyeket nem mindig a

gyöngédség jellemezte — fölkellett“. Kommentárt nem fűz ehhez az esethez, de a madarakra vonatkozólag kifejezetten elismeri a keresztbenszerelem törvényét. A 4-dik kötetben olvashatjuk: „A szerelmes madarak azonnal felismerik az emlősök ellenkező nemű állatait s különbséget tudnak tenni a férfi és a nő között is. A madárhímek asszonyokkal, a madárnőtények a férfiakkal szeretnek enyelegni.“

Bre h m olyan tekintélye, hogy ezen nyilatkozatával sanctionálnak vehetjük az „Überkreuzregel“ törvényét.

De a mindennapi élet és sok idevágó történet szolgáltat s csak a cirkuszi attrakciókról szóló hírek részleteire kellene jobban figyelünk, hogy a szóban forgó „szabály“, — Z e l l t ö r v é n y helyett ezt ajánlja — újabb és újabb bizonyító adatokkal gazdagodjék. A már említett florenci oroszlán n e m e s magatartása a hőslélekű anyával szemben — úgy lehet — szintén a keresztbenszerelem szabályában adja legközelebbi magyarázatát. Kamesatka medvéiről azt mesélik, hogy az asszonyokat sohasem bántják s csak a férfiakat támadják meg. J ä g e r d r. a következőket írja: „A ragadozó természetű vad hímek megszelidítése jobban sikerül a nőnek, a nőtények megszelidítése a férfinak. Megszelidített farkas nőtényeim úgy ragaszkodtak hozzám és fiamhoz akár a kutya. feleségeim és nőcselédeim számára csak haragos pillantásaik voltak. . . Hogy a bikát jobban ápolhatja egy nőcseléd, mint egy férfi, az köztudomásu dolog. Tapasztalataim nyusztra, rókára, medvére, antilopra, szarvasra, macskákra és papagájokra vonatkoznak, amelyeknél a keresztbenszerelem fényesen beigazolható.“ Egy londoni h ir a d á s nyomán azt írta néhány hónappal ezelőtt a magyar sajtó: „A londoni magyar kiállítás területén van Rostocknak nagy állatsereglete, ahol a minap különös operáció történt. Scott dr. állatorvos, aki már oroszánon, tigrisen és más ily fajta előkelőségeken végzett kitünő sikerrel operációkat, egy kb. 7 láb hosszú alligátornak operálta meg az állát. Az állat megsebesülésének érdekes története van. Az alligátorokat u. i. egy indiánus leányka gondozza. Talált gyermek. R o s t o c k csak kegyelemből vette magához. A leányka a kis gyermekek bátorságával bement egy szép napon a fenevadak közé és ennivalót szórt nekik. Ezt a látogatását napról-napra megis-

mételte s egészen magához szoktatta az állatokat. Amikor Rostock rájött a machinációira, nem bántotta érte, sőt egészen rábizta a fenevadak etetését. A minap a leány háttal a víztartónak fordulva egy kis alligátorral játszadozott, amikor egyszerre megcsúszott s hanyatt a víztartóba esett — egyenesen az alligátorok közé. Azok egyike nem ismerte meg, rá rohant s már-már kettéharapta volna, amikor a leány kedvence, egy Didó nevű hím alligátor rávetette magát társára s még mielőtt a leányt megsebesíthette volna, átharapta állkapcsát s azzal megmentette ápolója életét. Az átharapott állkapcsot operálta meg Scott doktor.“

E történetben nézetem szerint a hála mellett egyuttal a keresztbenszerelem törvényéből magyarázható sympáthia is van dokumentálva. Az ókor nagy állatszelistító asszonyai: Cybeles Medea, Circe stb. bizonyára csak annak köszönhették nagy sikereiket. A berlini állatkert felügyelője H a v e m a n n úgy vette nyakába F a t i m e nevű párdúc nöstényét, mint az asszonyok a boát. „Ezt csak H a v e m a n n tehette — írja D r. H e c k — akit a párduchölgy fiatal korától fogva ismert és megható gyöngédséggel szeretett. Másnak nem ajánlom, hogy ugyanezt megpróbálja.“ . . .

Még igen sok érdekes feljegyzést tartogat a zoologiai irodalom a keresztbenszerelem szabályának igazolására, de még sokkal több példa állana rendelkezésünkre, ha az állatorszáiban oly gyakori barátságok legtöbb följegyzéseiben nem hiányoznának az illető állatok nemére vonatkozó adatok. Tényleg ezzel a körülménnyel eddig nem igen törődtek az emberek. Pedig ez nem lényegtelen kérdés; meg van annak a gyakorlati jelentősége is. Ha az „Überskreuzregel“ ismerete általánosabb lenne, nem alkalmaznának csak ötletszerűen férfiakat a fejésnél, hanem okszerű gazdasági politikából. S ez nem fictió. A tejgazdaságokban jól tudják, hogy az u. n. „Schweitzerek“ több tejet fejnek, mint a nőcselédek. Jól lehet, a férfikéz erősebb, a nagyobb tejmenyiség ebből is magyarázható, de ha hinni lehet a közvetlen megfigyelők bizonyítékainak, a tejtöbblet — legalább felerészben — a keresztbenszerelem javára kell irnunk.

Mi a kik itt jelen vagyunk, szintén nyerhetünk valamit a legutóbb letárgyalt tétel tanulásából. Ha valamely okból álla-

tokat fognánk tartani, s ha az állattartás célja az állat nemét meg nem határozza, inkább az ellenkező nemű állatokat fogjuk beszerezni. . . .

Terminusom lejárt ; óráim előadásom befejezésére int. Folytatása már ott van, ahol az Önök érdeklődése kezdődik. Az lesz a kapcsolat előadásom és ama problémák végtelen sora között, amelyekből a természet megértése adódik.

Zakatóló oceánjáró fedélzetéről nézzük a végtelen tengert: reflexiója sok színes ábránd és fárasztó unalom. Pedig .sistergő hullámain és az ég tükörképén kívül ott még sok egyéb is látható.

Chyzer Kornél emlékezete.

Emlékbeszéd tartotta Dr. Pantocsek József 1910. okt. 31-én.

Chyzer Kornél, a kiváló orvos és természetbúvár, született Bártfán, 1836-ban. A természet iránt már gyermekkorában nagy hajlamot tanusított, csakis abban lelte örömét. — Középsiskolai tanulmányainak befejeztével a pesti magy. kir. tudományegyetem orvosi fakultására iratkozott be, a hol orvos-sebészi és szülésmesteri oklevelét 1857-ben nyerte el.

Már mint orvosnövendék, szabad óráit a nemzeti múzeum állattani osztályán töltötte, a hol magát kivált az alsóbbrendű állatok rendszeres tanulmányozására adta. 1860-ban kinevezték a nemzeti múzeum állattani osztályának segédörévé. — Ugyanezen évben Pesten, a városi főreáliskolában, mint a természetrajz tanára is működött. —

Kiváló, áldásos orvosi működését 1861-ben, szülővárosában, Bártfán kezdette meg, a mely város az ő szülőttjét, városi- és fürdőorvosnak választotta meg. Eme hires hazai fürdőnk igazán csak Chyzer dr. szakavatott működésének köszönheti imponáló fejlődését és fejlesztését.

1869-ben Zemplén vármegye főorvosává választatván, Sátoraljaújhelyre költözött. Mint Zemplén megye főorvosa, ezen vármegye közegészségügyét, a régi divat- s szokástól eltérően, a legmodernebb tudományos szempontok szerint vezette és irányította. A természetbúvár éles megfigyelése e helyen is rávezette arra, hogy a ragályos betegségek nem holmi contagiumokból erednek, de igen is pathologikus, szerves, élő mikrobákból. Ezen helyes megfigyelésének köszönhetette,

hogy a Zemplénben 1872—1873-ban oly nagy mértékben dühöngő ázsiai cholera-járványt leküzdhetette s oly nagy sikerrel megtörte — mert megállapította, hogy a betegség fertőzött viznek az ivásától származik.

Zemplén vármegyét 1892-ben hagyta el, Hieronymi Károly egyenes felszólítására, a ki e kiváló hygienikust és kiváló gyakorló orvost, a belügyminiszterium közegészségügyi osztályának főnökévé szemelte ki. — Ez valóban szerencsés fogás volt!

Chyzer mint protomedicus regni Hungariae, valóban új, modern ideáival bámulatos alkotásokat végzett. — A közegészségügyet teljesen reformálta, a modern tudomány színvonalára emelte. Megteremtette az 1874. évi közegészségügyi törvénynek reformját, mely annyira bevált s létrehozta azon csodát, hogy a belügyminiszteriumban az orvos, mint orvosszakértő érvényesült. Ő létesítette a miniszteriumban elhelyezett bakteriologiai intézetet már 1893-ban. Ő a megteremtője a trachoma elleni védekezésnek. Ő volt ama kartárs, a ki kartársai ügyével törődvén, az orvosi kar tekintélyének emelésén folyton fáradozott, ő volt az orvosi kamara létesítésének előharcosa. Annak pedig, hogy ezen eszményképe nem vált valóra, sajnos, mi orvosok vagyunk az okai.

Chyzernek sajnos, a keserűségből is bőven kijutott. Hieronyminek, azon belügyminiszternek a távozásával. a ki annyi érzékkel birt a közegészségnek ügye iránt, — a mi nem is lehet másképp, mert hiszen Hieronymi mérnök, már pedig helyes közegészségügyi intézkedéseket nem jogászoknak, — hanem csak orvosoknak — és mérnököknek együttes működése hozhat létre, — bizony a közegészség iránti érzék a belügyminiszterium vezetésében a legalacsonyabb fokra szállt. Jöhetett Chyzer bármilyen életrevaló eszmével, az pénzhiányában nem valósulhatott meg. Hiszen megtörtént, hogy egyizben, a trachoma leküzdésére előírányzott 50.000 forintot is törülte a hatalomra jutott számvevőség, vagy, hogy a tuberkulózis leküzdéséről le kell mondanunk pénzhiány miatt, hogy Chyzernek első alkotását, a bakteriologiai intézetet nem fejlesztették, hanem igenis beszüntették, az idei kolerajárvány nagy örömére!

Bokros hivatalnoki teendőinek közepette sem felejtkezett meg Chyzer kedvenc tudományáról, megírta Magyar-

ország pókfaunájára vonatkozó nagybecsű művét, továbbá Magyarország balneológáját, mely műve német nyelven a híres Enke cégnél jelent meg. Megírta Zemplén megye madarainak, halainak, lepkéinek és rovarainak lajstromát, ő volt közel 20 éven át az orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek lelkes és fáradhatatlan elnöke. És még legutóbb két év előtt, megírta szülővárosának, Bártfának terjedelmes flora-lajstromát, mely utolsó munkája a Dégen Árpád által szerkesztett Botanikai Lapokban jelent meg.

Ily úttörő sokoldalúság lehetetlen, hogy ne érvényesült volna és ne részesült volna külső elismerésben. Tudományos intézeteink közül első volt az akadémia, a mely Chyzer-t még segédőr korában levelező tagjává választotta. — Orvosi és hivatalos működését a király is méltányolta, a mikor miniszteri tanácsossá nevezte ki őt, érdemeit azon kívül a Ferenc József-, a vaskorona-, és a Lipótrend adományozásával látható módon is jutalmazta. Kébelbeli orvostársai pedig ezüst emlékéremmel, a Chyzer-plaquettel tisztelték meg 70-dik születésnapja alkalmával.

Chyzer, a szenvedőknek és orvosoknak önzetlen barátja; az orvosi rendnek, a közegészségügynek, a szenvedő emberiségnek és tudománynak nagy kárára sajnós, kimúlt. Hosszú betegeskedés után meghalt Budapesten, 1909. év szept. 15-én.

Legyen emléke örök, eme puritán ember életpályája pedig, legyen minden orvosnak mintaképe és irányítója.

Nagysúri Boeckh János emlékezete.

Emlékbeszéd tartotta Dr. Pantocsek József 1910. okt. 31-én

Nagysúri Boeckh János kiváló geologus, pozsonyi patricius család ivadéka, született Pesten 1840-ben. Középiskoláit Pozsonyban végezte, azután Kremsben a mérnökkari iskola növendéke volt, ahonnan Selmezbányára a világhírű bányászakadémiára került, hol oklevelét 1862-ben elnyerte. Bányász szolgálatát Eisenerczben kezdte, azután Reichenaubas mint bányatiszt a wieni Geologische Reichsanstaltba került, hol elméleti és gyakorlati geológiával foglalkozott. 1865—1866-ban a magyarországi cseh, morva és galíciai bányatelepeket tanulmányozta, ugyanakkor Magyarország geologiai felvételeinél mint geologus működött. 1866-ban a wieni Finanzministerium bányászati osztályához és innen 1867-ben Pestre a m. kir. pénzügyminiszteriumba, 1868-ban pedig a m. kir. földtani intézethez segédgeologusnak került. 1882-ben pedig ugyanezen intézet igazgatójának lett kinevezve. — Tudományos képzettségének, genialis adminisztratív tehetségének köszönheti egyedül földtani intézetünk rohamos és oly nagyfokú fejlődését. — Boeckh geologiai nagy tevékenységét legjobban tanusítják számtalan művei, melyek a földtani közlönyben és külföldi szakközlönyökben megjelentek. Kiváló értékűek a földtani intézet általa szerkesztett évi jelentései. — Boeckh térképezte az egész Dunántúlt. 24000 négyzetkilométernyi területnek földtani felvételében és térképezésében részt vett, 1895-től pedig a magyarhoni Petroleumtelepek kutatását választotta főtanulmányául, mely tevékenységéről: A Petroleumra való

kutatások állása a magyar szent Korona országaiban című terjedelmes munkájával számolt be 1908-ban.

Tudományos működésének elismeréseképen a magyar Akadémia Boeckhöt levelező tagjának választotta. 1896-ban miniszteri tanácsosnak lett kinevezve és a király is Boeckh kiváló működését a vaskorona rend és a magyar nemesség adományozásával honorálta.

Boeckh a hazai tudomány nagy kárára 1909. május 9-én meghalt, — de a hazai földtan körüli működésével a maga számára biztosította az elismerés hervadhatatlan koszorúját. — Emléke örökös leend.

Than Károly emlékezete.

Emlékbeszéd tartotta Schwicker Alfréd 1910. október 31-én.

A múlt nyár elején volt két éve, hogy Than Károly elköltözött körünkből életének 74 ik évében; letűnt örökre a természettudományi kutatásnak és oktatásnak pályájáról, a melyen sok évtizeden át büszkeségünkre, lankadatlan buzgalommal, maradandó sikerrel működött. És most amikor a pozsonyi orvos-természettudományi társulat mai közgyűlésén megnyilhatott az alkalom, ezen igazi érdemekben tartalmas életen ismét végig pillanthatni, mély elszomorodással érezzük mindannyian újra, mily súlyos veszteség érte, nemcsak szerény egyesületünket tiszteleti tagjának elhunytával, hanem hazánk tudományos életét mindenek előtt. A veszteségen érzett fájdalomkat mintha még növelné azon aggodalom, hogy kultur-életünkben támadt, végzet okozta űrt, egy még bizonytalan jövő, tán nagykésőre fogja ismét betölteni.

Than Károly áldásos tudományos és közművelődési tevékenységét a múlt század 60 as éveinek elején kezdte meg, amikor még fiatalon, 28 éves korában, Bécsben, Heidelbergben és Párizsban ernyedetlen szorgalommal, alapos és komoly tanulmányoknak szánt tanulóéveit befejezve a pesti egyetemi tanszékre került, hogy itt egész életét a tudományos kutatásnak és oktatásnak szentelje.

A nyugati művelődés hódító tudományos eszméitől eltelve, a szakavatott biztonságával, öntudatával és a szívós lelkesedés dús energia tartalmával jött vissza hazájába, ébredő kulturánk javára; szerencsés körülmények között, mert rokonérzésű tudós munkatársak közreműködésével, nemkülönben a kor követel-

ményeit felismerő és előrelátó államférfiak támogatásával, nemes törekvései elé tornyosuló akadályokat csakhamar legyőzhette és az amaz időkben megindult nagy lendület a célba vett kulturmunkát megindíthatta.

A természettudományi érzék és érdeklődés felébresztése s élesztése, az igazi tudományos szellem fejlesztése és terjesztése; a rögös talajt előkészíteni, hogy a beléje vetett termő mag kikelhessen, gyökeret verhessen és gyümölcsöző fává izmosodhassék — ezen úttörő munkában látjuk kezdettől fogva, társai között első helyen Than Károlyt.

A természet megismerését, az előrehaladást célzó exakt kutatás győzedelmes vívmányait meghonosítani úgy, hogy nemzete tápláló vérévé áthasonuljon, tartotta mindvégig legszentebb feladatának és kulturéletünk kifejlődésének oly súlyos viszonyok között mutatkozó eredményeiben neki bizonyára tekintélyes része volt.

Ezen munkásságában támogatta magas színvonalú műveltsége, kemény munkával szerzett, fegyelmezett gondolkozása, rendszeresítő és józan ítélő képessége, de mindezek felett didaktikai tehetsége.

Áldásos működésének súlypontját, sikereinek nemesértelmű népszerűségét az ismeretterjesztés, különösen a felső oktatás terén találjuk, az egyetemi tanszéken és a chemiai laboratóriumban, ahol a tudás gyarapítását, a kutatás módszereinek megismertetését páratlan kötelességérzéssel végezte.

Mindenekelőtt legfőbb gondja volt tanszékét felszerelni úgy, hogy azt a kísérleti kutatást eredményesen előmozdíthassa, mely a természettudományok sikereinek nélkülözhetetlen alapja, mert ebből fakadnak ki világgá a modern kulturéletet fejlesztő és irányító ismeretek.

Ezen törekvését csakhamar siker koszoruzta, mert már 1872-ben nyílt meg a tervei alapján készült első egyetemi chemiai intézet, azon időben elsőrangú modern berendezésével, tágas tantermével, mely a tanulók évről-évre növekedő számát kényelmesen befogadhatta. Ezen intézetben, hosszú ideig mintaképe számos külföldi, azonos célokat szolgáló épületeknek, tanította több mint 30 évig Than Károly, az orvosi és gyógyszeri pályára lépő ifjak ezreit és vezette be a chemiai buvárkodás

szigorúbb módszereibe a szakma iránt érdeklődőket. A nagy-érdemű tudós kiválóan az oktatás terén kereste és érte el sikereinek javarészét; s úgy látszik, hogy ezekben talált elméje és kedélye kielégítést.

Nemzedékek magasabb szellemi életét gazdagítani, szellemi tökéjét gyarapítani, egy hosszú életpályán ily önzetlen fáradozásnak élni, volt nemes ambíciója és azt a letisztult gondolkodást, azt a megnyugvást, mely élte alkonyát bearanyozta a munkában és kötelességteljesítésben letelt életjutalmának tekintette, melyet minden más külső, zajos siker és megtiszteltetés fölé helyezett.

Meghatottsággal gondolok vissza mindig azon mély benyomásra, melyet éreztem, amikor Than Károly szigorú pontossággal belépett a tanterembe és közel 300 hallgató, mély csendben, tiszteletteljesen, bizonyos elfogadással kelt fel a csendes és szerény komolysággal belépő tanárt fogadni, nesz-telenül figyelve azután a szigorú szakszerűséggel előadott, tanulságos kísérletekkel támogatott fejtegetéseire. A szemléleti oktatást szolgáló egyszerű, keresetlen, de meggyőző és emlékezetbe vésődő segédeszközök kieszelésében valóságos mester volt. Az előadásokra a legnagyobb gonddal és körültekintéssel készült. Az előadást megelőző órában dolgozó szobája zárva volt, akkor senkit nem fogadott. Ha megjelent pontban 9-kor, derüs, jóságos tekintetével a tanteremmel szomszédos előkészítőben, az akadémiai negyedórán meggyőződött könnyörtelen alapossággal, hogy rendben van-e minden a megnyitandó előadásra. Nagyon haragos lehetett, ha valamiben az előadás sikerét veszélyeztetve látta.

A lelki ismeretesség, a tanítónak legszebb erénye ő benne valóban testté lőn.

Egyéniségének varázsa még fokozottabb mértékben nyilvánult a laboratóriumi dolgozó helyiségekben, melyeknek látogatására minden szabad idejét szentelte, oktatva, buzdítva és minden iránt lekötőző módon érdeklődve.

A személyes érintkezés közvetlenségében kilépett különben sajátos tartózkodásából és ha egy probléma vagy valamely nevezetesebb eredmény lekötötte figyelmét sok élvezetes, ismeret-szerzésben gazdag órának emlékét hagyta reánk.

A tudomány szeretete hevítette és mindig éber vágya volt ezt a szeretetet átültetni tanítványaiba. Ezt nevezte igazi filozófiának, mely magában hordja jutalmát és ha nem is nekünk közvetlenül, de közvetve az emberiségnek mindenesetre meghozza majd a hasznot.

A tudományos munka jutalma a kutatáson érzett tiszta öröm ebből fakad, azon vágy, mely bennünket az ismeretlen kifürkészése felé vezet, elődeink tapasztalatait felhasználva, ismeretszerzésre, megismerésre ösztönöz, saját tökéletesedésünk és utódaink javára.

A tudományos buvárkodás kulturális értéke és jelentősége a tudományos elvek haladásában van.

A tudományos előrelátás értékesítése az életben a gyakorlat emberének törekvése és munkája; így származnak tudományos megismerésekből egész társadalmi életünket átformáló felfedezések és találmányok.

Ilyen természetű fejtegetésekkel, melyek néha aprólékos laboratoriumi munkálatokhoz fűződtek, tudta Than Károly fáradhatatlan buzgalommal a tudomány iránti szeretetet gerjeszteni, éleszteni és lelkesedést kelteni, szóval a tudományos filozófiai szellemet ébreszteni. A tanítványnak ily irányu és ily természetű befolyásolása a tanító mesternek legszebb hivatása és ebben rejlik az igazi egyetemi tanításnak teremtő ereje.

Az új nemzedékek tudományos nevelője, életének egyenletességével, zavartalan egyensúlyával és harmóniájával az életbölcsességnek is tanító mestere volt.

Nem túlozok, ha azt vallom, hogy munkásságban és kötelességtudásban eltelt élete egy nagy tanítás példája.

Hosszú tanító pályájának becses tapasztalatait élte alkonyán a kémiai ismeretek rendszeres összefoglalásában „a kísérleti chemia alapjai“ című, két kötetben megjelent munkájában marandóan értékesítette. Ezen munka terve és szerkesztése egy évtizeden át foglalkoztatta, ehhez hangyaszorgalommal gyűjtötte és rendezte az anyagot. A mikor a 90-es évek végén régen bántó fülbaja elhatalmaskodott, a szóbeli tanítástól vissza-vissza vonult és egészen e munka megírásán fáradozott.

A tervbe vett befejező harmadik kötet kiadásában megátolta őt a halál. A megjelent két vaskos kötet a kémiai irodalom legjobb kézikönyvei közé sorolható.

Túllépném nagyon megemlékezésem szűkre szabott keretét, ha Than Károly sokoldalú speciális kutatásainak eredményeit és jelentőségét felsorolnám. Csak érintem, hogy tudományos vizsgálódásainak tere, azon határszéleken volt, a hol chemia és fizika találkoznak és mely határok azóta mindinkább tágultak a tudomány vizsgáló szeme előtt, egy egészen új tudományszak körvonalait mutatva. Than Károly buvárkodásai ezen a téren, több ízben vitás tudományos problémák megfejtésében döntő befolyással voltak.

Szerény megeulékezésemet Than Károly azon szavaival zárom, melyeket a tud. Akadémián Viktor Regnault tisztelt tanítójának emlékezetére mondott és melyekkel tulajdonképen önmagát jellemezte:

„Nem tartozott azok közé, kik olcsó dicsőségre törekszenek; ha meg volt győződve arról, hogy az út, mely a való igaz felismerésére vezet, csak a göröngyösebb lehet, úgy habozás nélkül ezt választotta s nemes ambíciója abban talált kielégítést, ha az igaz keresésének utjában álló akadályokat, bár fárasztó munka és önfeláldozással, de le tudta győzni. Szóval élete az emberiség és hazája legfőbb javaiért az igaz felismerésének érdekében átélt nemes küzdés volt.“

ÜLÉSI JEGYZŐKÖNYVEK.

SITZUNGSBERICHTE.

I. A természettudományi szakosztály ülései 1909-ben.

Első ülés 1909. január hó 18-án.

Elnök: Polikeit Károly. Jegyző: Klatt Román.

Elnök megnyitja az ülést és felkéri Seidl Sándor tanárt „Biologiai problémák“ címen hirdetett előadásának megtartására.

Az újabb zoologia a biológiára támaszkodva sok érdekes jelenséget tud megfejtetni, mire a régebbi tudomány nem volt képes. Az előadó ezt sok érdekes példán mutatja meg, ilyen: A kutya-macska barátság; némely lónak sajátos tulajdonsága, hogy ivás előtt fejével illetve lábával bizonyos mozdulatokat végez; az u. n. struccpolitika, mely minden alapot nélkülöz, hogy a keselyük hihetetlen távolságból ráakadnak a dögre; miért nem szabad az állatokat evésnél zavarni?; az állatok önmagukra ismernek-e a tükörben stb. — Felette érdekes dolgokat mond el az állatok királyának „fenségéről“, amelyek rendkívül diskreditálók, azután rátér arra az érdekes kérdésre, vajjon az állatok tudnak-e különbséget tenni más fajok nemei között s megismerik-e az emberben a férfit és a nőt? Bebizonyítottnak kell tekinteni, hogy igen, amit különben a keresztbenszerelem szabálya is megerősít. Az előadást e füzetben egész terjedelmében nyomattuk le.

A szép számmal megjelent közönség mindvégig feszült figyelemmel hallgatta a felette érdekes fejtegetéseket, melyekért aztán a szakosztály elnöke a hallgatóság nevében hálás köszönetet mondott.

Második ülés 1909. november 29-én.

Elnök: Polikeit Károly. Jegyző: Herczegh Kamilla.

1. Elnök megnyitja az ülést és üdvözli a szép számmal egybegyült hallgatóságot.

Krzig Ágoston megtartja mára hirdetett előadását a Mars csillagról:

Nem akarja — úgymond — a fölös számmal közszájon forgó hipotéziseket ismertetni, amelyek csak kárára lehetnek a tudománynak, hanem olyan tényekre szoritkozik csupán, amelyek teljes pozitivitással meg vannak állapítva s azokra a konkluziókra, amelyek amazokból kínálkoznak. Tény az, hogy a Mars pólusain váltakozva fehér területek tűnnek fel, és ismét elenyésznek. Ezek a fehér foltok bizonyára hómezők, mert eltűnésük alkalmával eltűnnek azok a bizonyos és sokat megtárgyalt csatornák, amelyek annyi feltevés tápláló forrásai s amelyeknek fellépése csak úgy magyarázható, hogy a hómezők elolvadásából származó tekintélyes vízmennyiség megtölti azokat, általában azt a területet, amelyet innundációs terület névvel jelöl az asztronómia. Az áradás után zöld és barna foltok válnak észrevehetőkké, amelyek egy rövid életű vegetációra engednek következtetni. Majd ismét eltűnnek a csatornák, nagyobbodik a pólusok fehérsége, a zöld és barna foltok helyett vörös területek tűnnek elő, amelyek konkluziója az a feltevés, hogy a Mars felületének nagyobb része a Szahara természetével bíró homoksivatag. Hogy a Marson élőlények volnának, e hit nem látszik eléggé igazoltnak, bár a meteorológiai viszonyok nem zárják ki a szerves életet. Az ismert s már sok sikert elért asztronómusnak rövid, de igen élvezetes előadását Polikeit Károly elnök köszönő szavai és az érdeklődő közönség őszinte tetszésnyilvánulása jutalmazta.

Harmadik ülés 1909. december hó 13-án.

Elnök: Polikeit Károly. Jegyző: Herczegh Kamilla

Elnök szives szavakkal üdvözli a megjelent tagokat és vendégeket s az ülést megnyitja.

A napirend értelmében felkéri dr. Szánthó Károly tanárt kitűzött előadásának megtartására: „A Duna befagyásáról és áradásáról.“

Előadó felolvasásában a következő kérdéseket fejtegeti.

Adatok a Duna kiöntéseiről; vízmennyisége. Talajvíz, ár-hullám, vízállás. A Duna medrének keresztszelvénye Dévénnytől Radványig. Mellékvizeinek beömlése. A folyó külső és belső surlódása. A kanyarulatok vízfonaljai. Belgrand heves, csendes

és vegyes vízjárású folyói. Hazánk az eurázsiai monszunok és a nyugati ciklonok küzdőtere.

A Duna nagyvizei; a Duna Dévény feletti medencéjének folyói, két része és csapadéka. A szél és hó viselkedése befagyásnál. A jégdarabok. A jég összeropedése. A jégtorlasz. A jégre hulló eső.

A felső Duna kétféle árvize. A zajlás és befagyás hőmérsékletei a Dunán. Az úszó táblák és jégtuskók eredete. Lokhtin tapasztalata. A jég vastagsága. A jég megindulása. A ciklonok.

Hol köszönt be előbb a Dunán az olvadás? Meddig tart a jégpáncél?

A fenékjég és jégtorlaszok. A Duna nyári árvizei. Mi történnék, ha a felső Duna a nyugatmagyarországi folyókkal egyszerre áradna meg?

A Közép- és Német-tenger. A Duna és Tisza árvizeinek elütése. Az esők és zivatarok jelzése.

Az osztrák Duna és Pozsony. Nádszeg, Alsó- és Felsőnyárasd, torkolati csomónál.

Elnök az egyesület nevében Szánthó Károly előadónak köszönetét fejezte ki igen értékes és tartalmas tanulmányáért.

Több tárgy nem lévén, elnök a tagok buzgalmát a társulat előmozdítása érdekében a jövőre is kérve, a szakülést befejeztnek nyilvánítja.

II. Az orvosi szakosztály ülései 1909-ben.

Első ülés 1909. február hó 10-én.

Elnök: Dr. Mergl Ödön. Jegyző: Dr. Limbacher Rezső.

A múlt ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után, elnök üdvözlí a szép számban megjelent tagokat s átadja a szót Dr. Dobrovits Mátyás kir. tannak, aki két tetanus-esete kapcsán említi, hogy a tetanus a téli évszakban rendszerint a lábelfagyás után fellépő gangraenához csatlakozik. Midőn ilyen beteget felvesz az osztályára, mindig megvizsgálta annak lábbelijét s a csizmában levő szalmát, de eddigelé sohasem tudta ezekben a tetanus kórokozóját megtalálni.

Első — gyógyult — esete nem e kategoriába tartozik, mert ennél a fertőzés nem gangraenával kapcsolatosan lépett fel, hanem lőtt sebhez csatlakozott.

A beteget, aki három héttel ezelőtt ügyetlenségből a lábába lőtt, január hó elején vették fel az osztályára kifejezett trismussal s hátgerincmerevéssel. Bár a roncsolt szövetű lőcsatornában nem tudta a tetanusbacillust megtalálni, a klinikailag biztos diagnosis miatt azonnal 200 egység tetanusantitoxint alkalmazott úgy a bőr alá, mint helybelileg. Az injectio látszólag nem hatott, a görcsök ismétlődtek, a trismus fokozódott, az opisthotonus nem csökkent, sőt a betegnél már légzési nehézségek is léptek fel. A következő napon azért ismét 100, majd a 3-dik napon ismét 100 egységet fecskendezett a bőr alá. A rákövetkező napon fulladási roham kinozta a beteget, mire az ötödik napon az izmok merevsége csökkenik s január 13-án a görcsök alábbhagynak, s az opisthotonus megszűnik. A rákövetkező napon a beteg már beszélni képes ugyan, de másnap ismét trismus lepi meg a beteget. Ezen körülmény miatt újból

antitoxint injiciál, mire a beteg láthatólag összeszedi magát s január 30-án granuláló sebsartornával gyógyultan távozik a kórházból.

Második esetében lábelfagyás okozta gangraenával kapcsolatosan lépett fel a merevgörcs. Ez a beteg azonban, aki különben is alcoholista volt, nem volt oly szerencsés mint az előbbi. Ennél a tetanus tünetei gyors egymásutánban fejlődtek ki s dacára, hogy három napon át 3—3 injectiót kapott, mégis elpusztult.

Eseteiből levont tapasztalat alapján meg van győződve az antitoxinnal való beoltásnak úgy prophylaktikus, mint gyógyító értékéről s azért lábelfagyásnál systematice fogja ezentúl alkalmazni.

Dr. J á c z vár. tiszti orvos szintén referál egy tetanus-esetről, melyben az infectió a gyermekágy kapcsán lépett fel. Bár serumot nem, csak natr. sal. és morfiomot alkalmazott, a beteg mégis meggyógyult. Megjegyzi, hogy a betegség alatt a hőmérsék 37.8—38 C. között ingadozott s a trismus felette sokáig állott fenn.

Dr. L a m p l áll. kórházi alorvos szintén kezelt két lövést szenvedett beteget serummal, de betegei az injectió dacára meghaltak.

Elnök megjegyzi, hogy a bakteriologikus vizsgálat ilyen esetekben csak nagy ritkán jár eredménnyel s csak állatkísérlettel lehet biztosan eldönteni, vajjon a talált bacillus valóban tetanus volt-e. Ez különben nem lényeges, mert a klinikai tünetek elégségesek a diagnosis megtételére.

Ezen érdekes felszólalások után Dr. Ö h l e r Ferenc kórh. másodorvos Conglutinatio orificii uteri externi címén tartja meg előadását. Előadó rámutat ezen rendellenesség ritkaságára s áttér az első eset méltatására. — 43 éves II. paránál, a kinél a víz már 20 órája elfolyt nem sikerül méhszájat találni, dacára, hogy erős szülő tevékenység áll fenn. Az alsó uterus segmentum mint egy feszülő magzathólyag domborodik a hüvelybe s rajta csak egy gombostűfejnyi bemélyedés, melyre mutatóujjal való fúró mozgást gyakorolván rögtön 2 ujjnyi méhszáj támad. A szülést magára hagyják s zavartalan szülés és gyermekágy következik. Előadó ezen

esetben egy csekély exsudatioval járó catarrhus cervicalisban véli a conglutinatio okát felfedezni. A conglutinatio létrejöttét a conceptio megelőzte, de nincs kizárva, hogy fennálló conglutinatio mellett következett be conceptio, hiszen ha conglutinált méhszáj mellett elfolyhatott a magzatvíz az ondó is bizonyára felhatolhatott. A conglutinatio részéről támasztott legyőzhetetlen szülési akadályt előadó nem magyarázhatja meg.

A második eset, amely az elsőt egy hét múlva követte, már betekintést enged az aetiologiába, a mennyiben az előző szülést súlyos gyermekágyi megbetegedés, hegképződések a hüvelyben, követték. Ezen esetben csak tükörrel sikerül 1—2 kilógó hajszál révén méhszáját felfedezni, ezt is az ujjnak a jelzett helyre való nyomásával sikerül rögtön 2 ujjnyi méhszájra változtatni. A szülést a hüvely sarlóalakú hege akadályozza s a már inficialtan észlelés alá kerülő szülőnőnél forcepssal kellett a szülést befejezni, melyet súlyos gyermekágyi megbetegedés követ.

Előadó a két eset kapcsán a conglutinatio orificii uteri externit jó prognózisúnak találja. Sikeres feloldás után a szülést magára hagyni kívánja, ha csak más ok — mint a második esetben — nem teszi szükségessé a szülés mesterséges befejezését. A therapiát illetőleg az ujjal való megoldást ajánlja, kést, ollót perhorreszkál. A feloldáshoz ne csatoljuk a burok-repesztést, mert ezzel a méhszáj egyenletes, fájdalomtalan tágulásának vennők el a lehetőségét.

Ezen ritkaság számba menő szülészeti rendellenesség ismertetése után, elnök örömének ad kifejezést, hogy a fiatalabb kartársak is részt vesznek a szakosztály tudományos munkájában s reméli, hogy az a jövőben gyakrabban fog megtörténni. Midőn még köszönetet mond az egyes felszólalóknak, az ülést bezárja.

Második ülés 1909. február 17-én.

Elnök: Dr. P á v a i - V a j n a Gábor távolléte, illetve akadályoztatása folytán Dr. M e r g l Ödön. Jegyző: Dr. H a r d t m u t h Károly.

Elnök nagy örömének ad kifejezést azon alkalomból, hogy Dr. S c h m i d Hugó főorvos a királyi tanácsossággal lett leg-

felsőbb helyen kitüntetve. Teljes szívvel örülünk mindnyájan ez alkalommal, mert a kitüntetés oly férfiút ért, a ki mint orvos, mint osztályvezető főorvos és mint ember, úgy mély tudása, fenkölt gondolkodása, nagy műveltsége, sikeres működésével és emberi jóságával, valamint nemes karakterével mindnyájunk igaz ragaszkodását, szeretetét és elismerését már régótától fogva a legnagyobb mértékben kiérdemelte és igazán bírja is. Kiván az ünnepeletnek még hosszú, boldog, sikerdús és örömteljes életet, úgy a szenvedő emberiség, mint kedves családja és valamennyink javára és örömére! (Általános éljenzés)!

1. Dr. Lippay Sándor főorvos egy érdekes szemsérülést óhajt röviden bemutatni. Az eset egy fiatal lakatossegédet illet, a ki 5 hét előtt munkaközben megsérült, midőn társai tőle vagy 3 lépésnyi távolban acélt vertek vaskalapácsokkal, mely alkalommal hirtelen sérülést érzett a bal szemén, melyet vérzés követett, és egyúttal látása is azonnal e szemén elveszett.

A sérülést követő napon a beteg a szemészeti osztályra felvétellett. Bal felső szempillája át volt lyukasztva, a corneán egy 3—4 mm. hosszú, hajszálnyi sebzés volt látható, a seb maga beszáradva, a lencse maga teljesen elsűrűlve; idegen testet (valószínűség szerint) vasszilánkot a lencse homályosodása miatt tükörrel sem lehetett látni. A régebbi időben ily esetekben körülbelül elveszettnek volt mondható a sérült szem a következményes iridocyclitis és sympathikus gyulladás miatt. Mai ismereteink mellett a „syderoskopban“ birunk egy kiváló alkalmas eszközt, mely delejtűjének kilengése által mutatja az idegen test jelenlétét. Az eszköz csaknem a cornea pupjának volt odatámasztva, de azért az idegen test lokalizációja rá nézve nem szolgáltatott támpontot. Ilyenkor több eljárás áll rendelkezésünkre szemészeti segély szempontjából. Ha ugyanis sikerül szemünkkel támpontokat nyernünk: úgy sebészileg beavatkozhatunk. A mi esetünkben ez nem lévén lehetséges, a kis Hirschberg-féle mágneshez kellett folyamodnunk, mely eljárás nem mindig sikerteljes ugyan, de Hirschbergnek kimutatása szerint mégis 50—60%-nyi gyógyulási eredményt mutat. A kis mágnesnek különböző formájú végeit magába a corneális sebrésbe lehet és kell bevezetnünk; a nagy mágnesnél ellenben a beteg fejét kell először az eszközhöz közelíteni és aztán sebzést ejteni

a corneán. Így történt a mi esetünkben és a beteg a mágnes behatása alatt fájdalmat érzett és hogy valami kifelé húzódik a szeméből; csakugyan sikerült extrahálnunk a 8 mm. hosszú, $1\frac{1}{2}$ mm. széles, hajlott formájú vasszilánkot. Az eset további lefolyásáról még most nyilatkozni nem lehet, ez még ma korai volna; megemlítjük azonban ez alkalommal azt, hogy a betegnek most még van fényérzése, de a gyuladás lefolyása még bizonytalan.

2. Dr. Zsigárdy Aladár egy épen ma felülményezés céljából nála megfordult. a törvényszéki praxisában látott esetről akar röviden beszámolni. A sérülés az illető egyénél 1 év előtt történt, bárdával csaptak az arcára, mely csapás orresonttörést eredményezett. azonkívül kitünt Dr. Lippay ez esetben adott véleményéből, hogy az egyén haemophthalmust kapott. Ez utóbbi részben legalább még ma is megvan; a szemtükri vizsgálat azonban atrophia nervi optici derített ki, fényérzése nincs, pupilla kissé renyhe. A bulbuson magán sérülés nem volt látható.

3. Dr. Aich Nándor megtartja előre hirdetett előadását „Casuistica az emésztő csatorna ideges bántalmai“ köréből.

Előadó 4 esetet közöl, melyek az emésztési csatorna ideges betegségei közé tartoznak, de tünetileg nagyon hasonlítanak anatomikus elváltozásokon alapuló komoly bajokhoz. A mennyiben ily ideges bajokat nem mindenkor ismertek fel és jelenleg is akadnak, kik tagadják röviden vázolja az abbeli nézetváltozásokat az utolsó században és érinti az ideges bántalmak létezésének kérdését. Klinikai tapasztalatok és physiologiai kísérletek — különösen Pawloco kísérletei — bizonyítják az idegrendszer befolyását a gyomor és bél működésére, természetes, hogy rendestől eltérő idegrendszer a rendestől valamely irányban eltérő működést fog létesíteni. Minthogy az emésztési traktus összműködése több componensből áll (motiliás, sensibilitás secretio, circulatio, felszívó képesség) a szerint, hogy csak egy functiót ér-e a zavar vagy többet egyszerre, egyszerűbb vagy komplikáltabb tünetesoportok létesülnek, melyek organ. betegségekhez nagyon hasonlíthatnak. A differential diagnosis nem mindig könnyű, némelykor lehetetlen — fontos azonban megállapítása a prognosis és therapia szempontjából. — Az esetek a következők:

1. Pseudoappendicitis hysterica. — 28 éves férfi, ki már több év óta hyst. tüneteket mutat hirtelen megbetegszik óriási meteorizmussal, intensiv vakbél-táji fájdalmakkal és lázzal; e mellett kimutatható inreflexek fokozottsága, garatreflex hiánya, anaesth. zonák.

Ily óriási meteorizmus appendicitisnél nem igen fordul elő, de neurosisoknál (Hysteria) bélparesis és levegőnyelés folytán gyakran. A legnagyobb fájdalom nem egészen a Mac Burney pontnak felel meg mint inkább az ú. n. iliacalis pontnak (a hyst. fájdalompontok egyike). Tekintettel ezekre valamint a hysteriára való anamnesisre és tünetekre a diagnosis a Pseudoappendicitis hyst. értelmében megállapítható. A láz mint reflex utján létrejött hyst. láz magyarázható. A lefolyás e felfogást igazolta. Langyos pakkolások, Validol- és bromkezelés alatt harmadnapra a has teljesen lelohadt, fájdalmak szüntek, láz elmúlt; izzadmány v. proc. vermiformis vastagodása absolute nem tapintható.

A literatúrában több ily hasonló eset van közölve (Kuttner, Urban, Zweig) néhány műtét alá is került (Bruns klinikán) amikor még görcsövilag is teljesen ép féregnyujtványt találtak.

2. Ileus nervosus. Súlyos Hysterika a legváltozatosabb tünetekkel (kedélyhangulatbeli eltérések, görcsök, hüdések, kontrakturák, láz stb.) hirtelen bélsárhányással betegszik meg. Nagy, egészen egyenletes, ballszerű meteorismus, bélkacsmeredés nem észlelhető, a hányással nem csak folyékony bélsár, hanem egyes darabok is kerülnek elő. — Ileus mechanikus az obturativ tünetei hiányában kizárható. A dinamikus (paralytikus) ileus okai lehetnek: Peritonitis, gyulladáshajók, sérülések operációk a peritoneum közelében, nagyfoku coprostasis és súlyos Hysteria. Minthogy az elsőknél felsoroltak nem forogtak fenn a diagnosis hysterias ileus, mely mellett még szólanak a hysteriás tünetek és a hányadékban talált egyes bélsárdarabok, a mi csakis nervosus ileusnál fordul elő.

A meteorismus bélparesisben és levegőnyelésben; a bélsárhányás hibás beidegzés folytán létrejött retroperistaltikában leli magyarázatát. A therapia az alapháttalom ellen irányul: Hydropath. módszerek. Bróm.

Az ileus nerv. esetek igen ritkák. Fuzio (olasz szerző)

egyről számol be, Cherchewsky szintén egyről Parkes Weber kettőt közöl.

3. Bélspasmus után fellépett székrekedés, mely a tünetek különös csoportosítása folytán bélcarcinomára engedett következtetni.

36 éves kifejezett neurastenikus férfi. Néhány hónap óta székrekedés, az utolsó hetekben annyira, hogy csak hashajtóra van némi, ki nem elégitő eredmény. A beteg rosszul táplált halavány bőrszinü. A colon desc. üres, mint kemény köteg tapintható. A colon transver. tele bélsárral. Fokozott peristaltika, látható bélkonturok, kolikás fájdalmak. A székletét szalagszerű lapos kisebb darabokban, vagy vékony hengerkében mutatkozik, színe világos agyagszürke. Étkezés után rögtön gyomorfájdalom. Léptáji fájdalmak.

Előadó a tüneteket egyenkint analysálja s azon meggyőződéshez jut, hogy ezek alapján épugy Carc. flex. lien. mint ideges bélspasmust lehet felvenni; egy tünet sincsen, melynek alapján feltétlenül biztosan kizárólagosan egyet a két betegség közül lehetne kórismézni.

Negativ tumorlelet nem döntő, mert béltumorok nem mindig tapinthatók, csak az esetek 40%-ban. Kachexia hiánya sem bizonyító, mert épen béltumoroknál rendszeren nagyon későn szokott jelentkezni.

Csak egy idei megfigyelés dönthette végkép a diagnosit. Ez idő alatt a bélspasmus ellen irányított therapia — esténkinti langyos olajbeöntések térdkönyökhelyzetben, 28° fürdők és pakkolások, vegyes diäta a gyomorbélizgató élelmi és élvezeti cikkek elkerülésével, testi és szellelmi nyugalom, — eredménnyel volt amennyiben a bélspasmus engedett, szék rendes lett (beöntések nélkül is) a beteg testileg gyarapodni kezdett és most kb. $\frac{5}{4}$ év mulva is panaszmentes.

4. Ectasia ventric. intermittens esete.

A beteg szintén kifejezett neurasthenikus; hosszabb idő óta kislefokú gyomoratonióban szenved.

Időnkint, különösen kedélyizgalmak után a gyomor felpuffadt göresös fájdalmak közt, étvágy rossz, fokozott szomju-sági érzés, hányinger, székrekedés, mely állapot néhány héttől néhány hónapig tart, mire többé-kevésbbé hosszú panaszmentes

idő következik, míg valamely izgalom után ismét hasonló attaque lép fel. Ilyenkor a gyomortáj elődomborodott, érzékeny, a gyomor alsó határa mélyebben áll, pylorustáj nagyon fájdalmas, loccsanás reggel éh gyomornál is.

Differentialdiagnostice tekintetbe jön a pylorustáji ulcus. Ennél azonban az esetleges ingadozások nem több hetes vagy hónapos intervallokban jelentkeznek, inkább a mindennapi emésztéshez és diäthibákhoz vannak kötve. Ulcusterapia eredménytelennek is bizonyult.

Organikus pylorusszükületnél a tünetek sokkal állandóbbak s ingadozások, ha előfordulnak a hypertroph. gyomorizomzat compensatiójával magyarázhatók, mely magyarázat a jelen esetben fennálló atonia ventriculi folytán nem alkalmazható.

Atonia ventric. szintén vezethet ectasiahoz, de lasabban, nem oly átlagokban, ezekhez szükséges még időnkint fellépő vagy fokozódó hypersecretio és hyperaesthesia, melyek egyetemben neurasth. egyénél fennálló fokozott reflexingerlékenység folytán pylorugörcsöt létesítenek. Ezen görcs ectasiat von maga után, mely a görcs megszűntével visszafejlődik.

A therapia roboraló, félfürdők, langyos fürdők, belsőleg atropin. Emmydrin. Na. citr.

Ilyen esetekre már Kusmaul 1869-ben terelte a figyelmet. Később Oser (1889) jelenleg különösen a franciák foglalkoznak vele.

Carle és Fautim 86 operált ectasia ventr. intermitt. között 9 esetben nem találtak org. szükületet.

Elnök köszönetet mond az előadó uraknak érdekes és tanulságos felszólásaikért és az ülést berekeszti.

Harmadik ülés 1909. március hó 24-én.

Elnök: a távollevő 2 elnök helyett: Dr. Pantocsek József kórh. igazgató. Jegyző: a távollevő dr. Limbacher helyett: Dr. Hardtmuth.

Tárgy:

Dr. Komáromi Sándor kir. tanácsos, karlsbadi fürdőorvos megtartja előre hirdetett előadását: „A köszvényes diathesis pathogenesisének és diaetoterapiájának jelen állásáról“.

A kérdés minden oldalát behatóan felölelő és a legujabb theoriákat magában foglaló szakszerű és tudományos előadás általános tetszést aratott. Elnök meleg és hálás köszönetet mond előadó Úrnak ismételt szives megjelenéseért. Az előadás egész terjedelmében a szaklapokban fog közölni.

Negyedik ülés 1909. december hó 15-én.

Elnök: Dr. Pávai-Vajna Gábor kir. tan. Jegyző: Dr. Limbacher Rezső.

Elnök megnyitván az ülést, üdvözli a gyéren megjelent tagokat s jelenti, hogy tagjaink közül egy kiváló kollega dr. Stein Lipót tb. vármegyei főorvos megszűnt élni. Az elhunyt pályafutása egyike volt a legszebbeknek. Megmutatta, hogy milyenek kell lennie az igazi gyakorló orvosnak. Sok jót cselekedett s nemes szívével fogva is nagy hírnévnek örvendett. Kellemes, tisztességtudó, humánus s alaposan képzett kollegát veszítettünk benne. Épen azért kegyeletes kötelességének tartja, hogy elhunytá felett mint elnök a szokott módon részvétét kifejezze s indítványozza, hogy az ő kiváló működését jegyzőkönyvünkben megörökítsük s hogy részvétünket a szokott formában az özvegy előtt is kifejezzük. (Egyhangulag elfogadtatik.)

Ezután örömmel tudatja a tagokkal, hogy két kiváló pozsonyi kartárs, névszerint dr. Velits Dezső s dr. Vámosy István királyi kitüntetésben részesültek. Az előbbi a nőgyógyászat terén mint operateur nagy hírnévnek örvend és a pozsonyi bábaképezdét a kor követelményeinek megfelelő színvonalra emelte s irodalmi munkálkodásával a külföldön is ismert nevet vívott ki magának. Az utóbbi kitüntetése előtt is kalapot emel. Dr. Vámosy értékes ember, aki irodalmi működése révén szintén fényes nevet küzdött ki magának. Orvostörténelmi tanulmányát, mely szerinte valóságos gyöngye az orvosi irodalomnak, az akadémia javaslatára Pozsony város adta ki. Örömet és elismerését fejezi ki, erőt és kitartást kíván további működéséhez, mert sic itur ad astra.

Ezek után dr. Tauscher Béla kir. tan. nyug. városi tiszti főorvost meleg szavakkal üdvözli születésének 70-ik év-

fordulója alkalmából. Működését és személyét mintaképül állítja oda a fiatalabb generációnak.

Dr. Tauscher köszönete után dr. Dobrovits Mátyás kir. tan. kórházi főorvos a „Lépfene serumkezelése“ című előadását tartotta meg, melyben a lépfeneellenes Detre-féle serummal való e téren úttörő kísérleteiről számol be. Ezen rendkívül értékes előadás egész terjedelemben a Gyógyászatban jelent meg.

Sűrű tapssal fogadott előadás után elnök köszönetet mond előadónak, amihez a fiatalabb kartársak nevében dr. Rosenthal is a legnagyobb elismeréssel csatlakozik. Ezután dr. Schischa másodorvos felolvassa dr. Klein Ödön II. orvosnak a Novojodinról szóló tanulmányát, melyben kísérletei alapján ezen készítményt mint a jodoform kitünő pótszert ismerteti s gyogyeredményei alapján a legmelegebben ajánlja.

Elnök köszönetet mond az előadónak s örömét fejezi ki afelett, hogy a fiatalabb kartársak is kilépnek a porondra. Miután övék a jövő, kívánatos volna, ha minél gyakrabban vennének részt a munkában. Sajnálattal konstatálja továbbá azt is, hogy ez évi működésünknek eredménye nem igen volt, mert nem kísértük elég figyelemmel a munkálkodókat. Mi is decadentiában vagyunk s bizonyos klikkek alakultak itt is, mert bizonyos kollegák mindig hiányzanak üléseinken. Az üléseket szaporítani kellene, iparkodni, hogyha nem is állhatunk elő valami ujjal, legalább casuistikus esetekkel egymás tudását gyarapítani. Régebben szerettük, ma kerüljük egymást s azért ismételten hangoztatja az összetartást, mert ennek lazításával csak jobban csökkenthetjük a rendünk iránti tiszteletet. B. U. kívánva az ülést berekeszti.

Darwin Károly emlékezete.

Egyesületünk Darwin Károly születésének századik évfordulója alkalmából a városháza nagytermében egy ünnepi diszülést tartott, melyről a Nyugatm. Híradó a következőkben számol be:

A nagynevű természetbuvár születésének százados évfordulóját vasárnap délelőtt ünnepelte meg városunk. A városháza nagytermében 11 órakor nagyszámu és választékos közönség gyűlt egybe, melynek soraiban főleg a hölgyvilág és a tanuló ifjuság volt igen szép számmal képviselve. Az ünnep a Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület diszülése volt, melyen dr. Pantocsek József az állami kórház igazgatója elnökölt. Mellette az elnöki emelvényen dr. Dobrovits Mátyás kir. tan., áll. kórházi főorvos és Bittera Károly főreáliskolai tanár, mint az egyesülettől felkért előadók. dr. Fischer Jakab főorvos, egyesületi titkár, Polikeit Károly és Bäumlér J. András, a természettudományi szakosztály elnökei és Szép Rezső liceumi tanár foglaltak helyet.

Dr. Pantocsek József egyesületi elnök a diszülést következő érdekes beszéddel nyitotta meg:

„A mai napon kötelelességemmé vált, hogy egy pár rövid szóval megemlékezzek Charles Darwinról, a mult század egyik legnépszerűbb természetbuváráról, kinek születése századik évfordulóját e hó 12-én az egész föld kerekiségén megünnepelték.

Darwin kivált „A fajok eredete“ című munkájával valósgos forradalmat idézett elő tanaival, melyeket a nagyközönséggel is megértetett, nemcsak számos követőre talált, kik közül legbuzgóbb apostolát Heckel Ernőt kell említenem, — ki 75-ik születésévét e hó 16-án fogja betölteni, — de bizony számos ellenesre is, kik a modernizmust nem tűrve, Darwin tanait a leghevesebben megtámadták.

De ellenesei Darwin tanainak becsét nem csökkenthetik, mert tudományos eredményeinek igazságát, a nagyközönség mihamarabb magáévá tette s azokat a kertészetben és a gazdaságban alkalmazva a termőnövények és házi állatoknak keresztezés által való nemesítése révén gazdasági terményeinek értékét fokozatosan emelték.

Tagadhatatlan azonban, hogy a fajok fejlődési képességét már a Darwin előtti természetbuvárok felismerték. Linné is *Systema naturae* című művében, mint első, nemcsak hogy bastardokat, válfajokat és fajokat különböztetett meg, de ezeket nemekbe, a nemeket osztályokba, az osztályokat pedig országokba osztotta be. Az embert is az állatok közé, a homo nembe sorolta „*Homo sapiens diurnus*“ faj névvel, utána pediglen, mint a homo nem második faját a csimpánzot, „*Homo Troglodytes nocturnus*“ név alatt említi. Így Linné csak azon tapasztalat alapján cselekedhetett, hogy ő is felismerte a faji fejlődésnek és származtatásnak valóságát.

Ha a fajok származtatását és tovafejlődését tagadnunk nem lehet, úgy viszont el kell, hogy ismerjük egyes fajoknak állhatosságát, változatlanságát. Ilyen állhatatos fajok az endemikus fajok, pl. a *Nymphaea thermalis* a Püspökfürdő melletti Pece patakból, vagy a *Kitribelia vitifolia* Szerémből.

Ilyen feltűnő, a harmadkorból reánk származó, tehát ma is élő relicták leginkább kimutathatók az egysejtű véglényekhez a protophytákhoz sorolt kovamoszatok vagy Bacilláriák között. Így pl. a tengerben élő *Auliscus* nemből mai napig 77 fajt ismerünk. Ezek közül kihalt 53 faj, élő 37. Az élők közül a harmadkorból reánk maradt, vagyis a harmadkori rétegekben, mint fossil ásatag kimutatható 13, tehát az összes ismert 77 *Auliscus* fajnak 17 százaléka.

Ezen nagy százaléki szám tehát világosan bizonyítja, hogy léteznek fajok, melyek a faj eredeti jellegét millió éven át mai napig megtartják.

Távol állok attól, hogy ezen kitéréssel a halhatatlan Darwin érdemein csorbát szándékoznék ejteni, hanem igenis kívánom, akadjon minél több hasonló nagy szellemű utódja, ki a természettudományoknak annyit adjon, mint Darwin!“ (Éljen).

Az elnöki megnyitót Bittera Károlynak, a pozsonyi

áll. főreáliskola tanárának formailag és tartalmilag egyaránt szép emlékbeszéde követte, melynek bevezetésében az előadó Darwin sokoldalú munkásságára utalt. Majd áttért Darwin életrajzára s közben kronológikus sorrendben említette föl legnevezetesebb alapvető műveit. — Ezután röviden összefoglalta Darwin működésének főbb vonásait, megemlékezett a létért való küzdelemről, a célszerűség és alkalmazkodás elvéről, a nemi kiválasztásról, sympaticus színről, hang és alakutánzásról, átöröklésről, atavizmusról, a csonkaszervekről és kövületekről a leszármazási elmélet szolgálatában. Vázolta Darwin határát a természettudományra, közgazdasági életünkre s a teológiai fölfogásra, befejezésül pedig a természettudományok jövőjére utalt s általában méltatta Darwin működését. A tetszéssel fogadott emlékbeszédet Bittera tanár kellemes előadói képessége még élvezetesebbé tette.

Darwin Károlynak orvosi szempontból való méltatása dr. Dobrovits Mátyás kir. tan., főorvosnak jutott, aki e feladatának egy tudományos nivón álló s a közönség körében mégis mindvégig feszült érdeklődést keltő értekezés felolvasásával tett eleget. A felolvasó személye és a tárgy egyaránt kívánatosá teszik, hogy az értekezéssel ne kivonat alakjában ismertessük meg olvasóinkat s így ez alkalommal csak annak bejelentésére szoritkozunk, hogy állami kórházunk jeles primáriusának felolvasását legközelebb egész terjedelmében közöljük.

Dr. Pantocsek József elnök déli fél 1 óra után rekesztette be a diszgyűlést.

Bittera Károly és Dobrovits Mátyás előadásai e füzetben egész terjedelmükben közöltetnek.

A pozsonyi orvos-természettudományi egyesület 1910.
október hó 31-én esti 6 órakor tartott közgyűlésének
jegyzőkönyve.

1. Elnök az ülést a következő beszéddel nyitja meg.

Tisztelt közgyűlés!

Utolsó közgyűlésünk óta, örömmel jelenthetem, hogy a közoktatásügyi miniszter meggyőződve egyletünk áldásos működéséről a hazai természettudományi ismeretek terjesztése körül, egyletünket évenkénti anyagi támogatásban részesíti.

Ezen nemes tettevel a Miniszter egyletünk beléletén is valóban nagyot lendített, mert most módunkban áll, nemcsak hogy muzeumunkat fejleszthessük, de vidékünk kutatását is behatóbban művelhessük, évkönyvünket is terjedelmére gyarapíthassuk.

A két év alatti tudományos előrehaladás, mely az orvosi-tudomány, a chemia, a physika és a technika terén tapasztalható, egyletünkre is csak nagy befolyással lehetett, mert tagjainkat is arra készítette, hogy például a fotografia terén, az oly nagy lendületet előidézett Lumierék által felfedezett természetes színekben való fotografálással is kísérletezzünk, és a színes képnek papírra való másolásán is fáradozzunk. Hogy tanulmányozzuk az actualissá vált, a levegőnél súlyosabb testnek a levegőben való repülésének módozatait, hogy megismerkedjünk az utóbb felfedezett nemes gázokkal, a Meon, Argon, Krypton és Xenonnal. Hogy ismereteinket szélesebbítsük a földfémek tömeges előállítására nézve. Hogy kutassunk hazánkban a mezőgazdaságra oly fontos káli sók telepei után. Az electrotechnika terén ne elégedjünk meg az Edison által feltalált könnyűnek mondott accumulatorral, és hogy létesítsük a valóban könnyű és erős galvanelemet.

Az orvosi tudománynak a biochemia és pathologiaichemia terén szintén mesés az előhaladása. Tapasztaljuk ezt a jóknak bevált chemiai uton előállított új gyógyszerekkel és az új serumokkal, mely új szerek mind az emberi élet a legvégső határáig való biztosítását célozzák.

Most folynak például a syphilis elleni kísérletezések az Ehrlich Hatta-féle szerrel, mely új szer hatásáról Dobrovits főorvos úr rövid időn belül, ahogy több százra menő kísérletezéseit befejezésre juttatja, egyletünk orvosi szakosztályában fog beszámolni.

Egyletünk titkára, muzeumunk őre, könyvtárnokunk és pénztárnokunk jelentései egyletünk működésének teljes képét fogják nyújtani.

Sajnos, egyletünket is nem csupán örvendetes momentumok de veszteségek is érték, mert disztagjaink sorából a kérlelhetlen halál — Boeckh Jánost a híres geologust, — Chyzer Cornelt hazánk közegészségügyének kiváló reformatorját és Than Károlyt a híres vegyészünket — kiragadta. Ezeknek emlékét külön is méltatjuk.

Rendes tagjaink közül meghaltak: Szalay Ödön, Papanek János és dr. Michaelis Béla. Áldott legyen emlékük.

Végül kívánom, hogy neves egyletünk számos új tevékeny taggal és erővel szaporodjék a hazai tudomány javára.

2. Titkár felolvassa a következő ielentését.

Tisztelt közgyűlés!

Két év mult el a legutolsó közgyűlésünk óta és így jelentésemben is 2 évről az 1908. és 1909. évről kell beszámolnom. Nehezemre esik ez első sorban azért mivel a halál kiméletlen módon aratott soraink között. 1908-ban vesztettük el tudvalevőleg Dr. Kanka Károlyt egyesületünk utolsó és báró Plener Ignátzot, egyesületünk volt lelgelső elnökét. Mindkettőnek érdemeit méltatták nálamnál hivatottabbak. Ugyancsak a halál ragadta ki körünkből Stromszky Emil tagtársat. Bővebb avatása volt a halálnak tiszteletbeli tagjaink körében, akik körül első sorban tiszteletbeli elnökünkről grf. Pálffy János ő Nagyméltóságáról kell megemlékeznünk. Kivüle Boeckh Jánost

Dr. Chyzer Kornélt és Than Károlyt vesztettük el. Róluk a mai ülés folyamán fogunk még részletesebben megemlékezni, gyászunk jeléül most csak üléseinkről fogunk felemelkedni. (Megtörténik.)

Áttérve már most egyesületünknek 1908-ban és 1909-ben kifejtett működésére mindenek előtt kiemelem, hogy a választmány majdnem havonta tartott üléseket, amelyekben a folyó ügyeket végezte. Minthogy Bokor Dezső gyógyszerész úr, egyesületünknek volt pénztárosa időközben városunkból elköltözködött választmányunk felkérésére Dr. Heim Oszkár gyógyszerész úr volt szives ideiglenesen a pénztáros teendőit elvállalni. Az igazgató választmány nevében indítványozzuk, hogy a közgyűlés egyrészt Bokor Dezső úrnak köszönetet szavazzon, másrészt Dr. Heim Oszkár urat a jövő évben tartandó tisztújításig pénztárosnak válassza meg. (Az indítvány egyhangulag elfogadtatik). Ami a tudományos működést illeti úgy az elmúlt 1908. évben a természettudományi szakosztály 4 ülést az orvosi szakosztály 5 ülést tartott. A természettudományi szakosztályon Polikeit Károly, Feigler Ferenc, Seidl Sándor és Schwicker Alfréd voltak az előadók, míg az orvosi szakosztályon Dr. Kováts Lajos, Dr. Schmid Hugó, Dr. Komáromi Sándor, Dr. Loránd Arnold, Dr. Reisz Fülöp és Dr. Fischer Jakab szerepeltek az előadó asztalon.

Az 1909. évben a természettudományi szakosztály 3 ülést tartott, melyeken Krziz Ágoston, Seidl Sándor és Szántó Károly voltak az előadók, míg az orvosi szakosztálynak 4 ülése volt, amelyeken Dr. Dobrovits Mátyás, Dr. Öhler György, Dr. Lippay Sándor, Dr. Aich Nándor, Dr. Klein Arthur és Dr. Schmid Hugó szerepeltek előadókként. Ezen felül különösen ki kell emelnem az 1909. február 14-én a városháza nagy termében lefolyt fényes ünnepélyt, melyet Darwin születésének századik évfordulóján a városháza nagytermében tartottak meg és Dr. Pantocsek József, Dr. Dobrovits Mátyás és Bittera Károly méltatták ékes szavakban Darwin emlékezetét. Azt hiszem, hogy csak kötelességnek tesszük eleget, ha az összes előadóknak buzgó fáradságukért köszönetet szavazunk.

Meg kell még emlékeznem egy a múlt esztendőben tett kísérletről, mely abból állt, hogy havonta 2 estén át a természet-

tudományok iránt érdeklődők az egyesület helyiségében fesz-telen összejöveteleket tartsanak, amely azonban az érdeklődők hiánya folytán kellő sikert felmutatni nem tudott. Óhajtandó volna, hogy a kísérlet nagyobb érdeklődés mellett ismételtessék.

De egyesületünk működése nem merült ki ezen ülésekkel. Időközben közleményeinknek 28. és 29. kötete hagyta el a sajtót sőt mint örömmel jelenthetjük már a 30. kötet is sajtó alatt van.

Egyesületünknek eme serény működése méltányolva lesz az által, hogy minden évben szaporodik azoknak a hazai és külföldi tudományos testületek száma kik velünk csereviszonyba óhajtanak lépni és méltánylásra talál főleg a könyvtárak és múzeumok országos főfelügyelőségénél, amelynek köszönhetjük, hogy egyesületünk múzeuma évről-évre anyagi támogatásban részesül részint 500 korona pénzsegély által, részint pedig az által, hogy a főfelügyelőség évente könyv vagy tárgyak ajándékozása által gyarapítja gyűjteményeinket. Azon felül pedig a nemzeti múzeumban kurzusokat tartat, melyekre múzeumunk vezetőit meghívta és őket anyagi segélyben is részesítette. Hálás köszönettel tartozunk a Főfelügyelőségnek irántunk tanusított jóindulata iránt, melyet továbbra is csak úgy fogunk kiérdemelni, ha egyesületünk felvirágzása érdekében megfeszített erővel dolgozunk.

Végül még egy fontos ténykörülményről kell jelentést tennünk. Gróf Pálffy János ő Nagyméltóságának halálával, végrendelete értelmében megszűnt az a kedvezmény, melyben egyesületünk néhai jóakarójától részesült, hogy tudniillik ebben a házban teljesen ingyen lakást élvezünk. Annak a veszélynek voltunk tehát kitéve, hogy hajléktalanokká válunk minthogy anyagi viszonyaink egy helyiség kibérlését meg nem engedhették volna. De a nagynevű mágnás méltó örökösei a hagyaték rendezésével megbizott Koderle Emil és Dr. Somlyay Kálmán urak közbenjárására megengedték, hogy egyesületünk továbbra is a lakásnak bérmentes élvezetében maradjon.

Kérem jelentésemet szives tudomásul venni.

Tudomásul szolgál a jelentésben foglalt indítványok elfogadtatnak.

3. Pénztáros felolvassa a következő pénztári jelentését.

Pénztári jelentés.

Az egyesület vagyona 1909. december 31-én állott.

2000 korona Dr. Ortway alapítványból (a város kezelésében)

1000 „ Reiner alapítványból

300 „ Dégen Árpád alapítványából

200 „ Mednyánszky alapítványából és

1300 korona 16 fillér pénztári maradványból össz. tehát

4800 kor. és 16 fillérből.

Előirányzat 1911. évre:

Bevétel:

	K	fil.
Pénztári maradvány	1300.	16
Tagdíjak	800.—	
I. takarékpénztár adó- mánya	200.—	
A múzeum állami se- gélye	600.—	
Kamatok	120.—	

Összesen 3020.16

Kiadás:

	K	fil.
Személyi kiadások	250.—	
Irodai kiadások	120.—	
Múzeumi kiadások	640.—	
Fűtés világítás	100.—	
Közlemények kiadása	800.—	
Rendkívüli kiadások	120.—	
Marad egyenleg	990.	16

Összesen 3020.16

Jóváhagyólag tudomásul vétetik, az előirányzat elfogadtatik.

4. Könyvtáros felolvassa a következő jelentését.

Tisztelt közgyűlés!

Egyesületünk könyvtárának gyarapodásáról és jelenlegi állásáról a következőket van szerencsém jelenteni:

Könyvtárunk utolsó jelentésem óta úgy ajándék, mint csere útján gyarapodott.

Glatz dr. úr özvegye 12 művet 15 kötettel, Kropil dr. úr 2 művet 22 kötettel és a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége 10 művet 24 kötettel és 22 térképpel adományozott könyvtárunknak.

Ezenkívül a velünk csereviszonyban álló tudományos intézetek és társulatok 32 művel összesen 370 kötettel és 3 térképpel gyarapították könyvtárunkat.

Az összes gyarapodás tehát 56 mű, 431 kötet és 25 térkép.

A 431 kötet közt van:

Magyar	70
Német	230
Angol	30
Dán, holland	25
Svéd, norvég	31
Francia	13
Olasz	13
Spanyol	1
Portugál	1
Orosz	4
Lengyel	5
Tót	5
Finn	3
Összeg:	431

A tudományos intézetektől és társulatoktól beérkezett 370 kötet országok szerint a következőképen oszlik meg:

Magyarország	56
Ausztria	50
Német birodalom	121
Svájc	19
Olaszország	13
Franciaország	1
Belgium	7
Hollandia	18
Dánia	4
Svédország	34
Norvégia	1
Orosz- és Finnország	14
Anglia	7
Északamerikai egyes. áll.	20
Brazília	1
Uruguay	1
Jáva sziget	3
Összeg:	370

Könyvtárunk állása szakcsoportok szerint a következő:

I. Orvostudomány

758 mű 1544 kötet gyarapodás 23 kötet

II. Állattan

107 mű 773 kötet gyarapodás 3 kötet

III. Növénytan

188 mű 278 kötet gyarapodás 1 kötet

IV. Ásvány- és földtan

119 mű 157 kötet gyarapodás 3 kötet

V. Vegytan

51 mű 119 kötet gyarapodás —

VI. Természettan

102 mű 138 kötet gyarapodás 9 kötet

VII. Földrajz, útleírás, fürdők

185 mű 236 kötet gyarapodás 3 kötet

VIII. Gazdaság és erdőszet

157 mű 277 kötet gyarapodás —

IX. Vegyesek

332 mű 699 kötet gyarapodás 14 kötet

X. Folyóiratok, évkönyvek

789 mű 7685 kötet gyarapodás 370 kötet

Kettős példányok 534 kötet gyarapodás 5 kötet

XI. Térképek 79 lap gyarapodás 25 lap

Összeg: 2788 mű 11840 kötet gyarapodás 431 kötet

Könyvtárunk tehát az 1909. év végén összesen 2788 művet, 11.840 kötetet és 79 drb. térképet számlált.

Kérem a tisztelt közgyűlést ezen jelentésemet tudomásul venni.

Tudomásul szolgál.

5. Múzeumőr felolvassa a következő jelentését.

Igen tisztelt közgyűlés!

Ami az egyesületnek kezelésem alatt álló természetrajzi gyűjteményét illeti, kérem, kegyeskedjenek a következő jelentést tudomásul venni.

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége útján a magas kormány részéről 400 kor. államsegélyt kaptunk.

Ezen összeg egy részét arra fordítottam, hogy a pozs. kir. kath. főgimnáziumtól 15 üvegszekrényt vettem 150 K árán; ezen kiadáshoz hozzászámítandó a szállítási és elhelyezési költség. Továbbá vettem szerszámokat, benzint, naphthalint, terpentint stb. A rovargyűjtemény rendezéséhez megvettem a *Catalogus coleopterorum* című művet, a gyűjtemény gyarapítására pedig vettem: 55 drb. ásványt (Oroszországból) és egy bivalykoponyát. Ajándék útján a következő tárgyakkal gyarapodott gyűjteményünk: 1 drb. hamvas varjú és 1 drb. mókus (Wappenstein ajándéka), 1 pár halácska (Schubert István), 1 drb. vörösbegy (Mergl Károly), 1 drb. fenyves és 1 drb. fekete rigó (Langer Sándor), 1 drb. fenyves rigó (egy tanuló), 1 drb. vizi tyúk (Appafi), 3 drb. lótosz virággumó és 1 drb. bazalt a badacsonyi bazaltbányából (Feigler Ferenc), egy kőgolyó, melyet a vásárcsarnok alapzata ásása alkalmával a volt városi árokból kiástak (Vidra József) és egy fénykép, mely a városárok földrétegeit tünteti fel (Batka János vár. levéltáros). — Az ajándékba kapott állatok, melyeket Langer Sándor muzeumi segédőr szakértelemmel preparált, kizárólag Pozsony vidékéről valók.

Május havában Dr. Horváth Géza' nemzeti múzeumi igazgató úr tüntette ki a helyi múzeumot becses látogatásával. — Október hó 10-én egyesületünk képviselőjében részt vettem a Szombathelyen ujonnan épült múzeum megnyitási ünnepélyén.

Gyűjteményünk állománya az 1908. év végén 24303 drb. volt.

A gyűjtemény ingyenes megtekintésre május hó 1-től október hó végéig volt nyitva; ezen idő alatt 3479 személy látogatta meg a múzeumot.

Természetrájk-gyűjteményeink 1909. évi gyarapodásáról a következőket jelenthetem.

Első sorban fel kell említenem, hogy ezen évben a magas kormány részéről nem 400 hanem 500 kor. államsegélyt kaptunk részint berendezési, részint gyarapítási célokra. A kapott összeget következőkép értékesíttem.

114 koronán a nemzeti múzeumtól 24 drb. Feldmann-féle állati praeparatumot vettem. A kézikönyvtár gyarapítására a következő műveket vettem meg: *Die Flora von Deutschland*, Madarász: Magyarország madarai; *Die Augen der Vögel*, Martius:

Taxidermie és Bick geológiájának legújabb kiadása. Vettem továbbá 8000 drb. karlsbadi rovartűt stb. 30 koronát a term. tud. társulatnak küldtem be tagsági díj gyanánt.

Adakozás útján a következő tárgyakkal gyarapodott gyűjteményünk: 1 drb. fekete rigó fehér foltokkal (egy tanuló ajándéka), 3 drb. füles denevér, 1 drb. túskegomba, 1 drb. tarka kőszén, 1 drb. parti futó, 2 drb. halácska (Tonecsek pékmester ajándéka), 2 drb. teknősbéka-tojás (Kugler iskola-szolga). Vétel: egy vizityúk kitömve, Laubner Károly dinamitgy. igazg. tanítótól.

Továbbá jelentem, hogy az Erdélyi nemzeti múzeum Kolozsvárott azon kérelemmel fordult hozzám, hogy gyűjteményünkéből a Carex-féle növényeket küldjem át tanulmányozás végett.

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősege kegyes közbenjárására október havában, államköltségen négy hétig a nemzeti múzeum állat- és ásványtári szakosztályát tanulmányoztam, melyért e helyen is bálás köszönetemet fejezem ki. Ő Méltósága Fraknoi Vilmos püspök és országos főfelügyelő úr igen szívélyesen fogadott és a legnagyobb előzékenységgel ígérte meg, hogy a pozsonyi múzeum ügyét a tőle telhető támogatásban fogja részesíteni. Az év folyamán Dr. Krenner és Dr. Horváth Géza nemzetmúzeumi igazgató urak látogatták gyűjteményünket. Az 1909. év végén volt a múzeumban 24536 drb. A nyitási napokon május hó 1-jétől október hó végéig 3563 személy látogatta meg a múzeumot.

6. Dr. Pantocsek József felolvassa Chyzer Kornél és Boeckh Jánosról szóló emlékbeszédeit.

Az egyesület meghatva hallgatja az emlékbeszédeket és titkár javaslatára azokat a közleményeinkben kinyomatja.*)

7. Dr. Schwicker Alfréd felolvassa Than Károly feletti emlékbeszédét.

Az egyesület meghatva hallgatja az emlékbeszédet és titkár javaslatára a közleményekben való kinyomatását határozza el.*)

8. Más tárgy nem lévén elnök az ülést berekeszti.

*) Az emlékbeszédek jelen közleményeinkben megjelentek.

A természettudományi szakosztály ülései 1910-ben.

Első ülés 1910. évi február hó 21-én.

Elnök: Polikeit Károly. Jegyző: Herczegh Kamilla.

Polikeit Károly elnök üdvözli a jelenlevőket s a napi-rend értelmében felkéri Krziz Ágoston ny. cs. és kir. századost, jelzett előadásának megtartására: „Az üstökösökről.“

Előadásának lényegét a következőkben ismertetjük.

Az üstökösöktől való rettegetés még pár száz évvel előbb is hatalmában tartotta Európa legműveltebb népeit.

Newton volt az, aki anyagi természetüket, kozmikai eredetüket megismertette és kimutatta, hogy az üstökösök is ugyanazoknak a törvényeknek hódolnak, melyeknek minden bolygó alá van vetve t. i. a gravitatio törvényének.

Ezóta a félelem nagyrészt szűnt; egyedüli okadatolt veszélyesége abban áll, hogy némely üstökös pályája a földet keresztezi úgy, hogy ezzel egy esetleges összeütközés kikerülhetetlen.

Ilyen összeütközés volt a Biela üstökösrel 1877. és 1885. években, ami pompás csillaghullást eredményezett, veszélyt azonban nem hozott.

A meteorok ritkán érik el a föld felszínét, mert már a levegőben feloszlanak. Különbség van a csillaghullás és tűzgolyók közt.

Az időszaki üstökösök egyike a Halley-féle is, 76:3 évi körforgási idővel.

Az üstökösök véglegesen feloszlanak csillaghulló rajokba, amivel teljesen veszélytelenekké válnak.

Előadó közöl még néhány érdekes adatot, mely a hosszú elliptikus pálya következménye.

Végül kifejezést adott annak, hogy a természet csodái kimeríthetetlenek, biztosítva bennünket a kutatás felett érzett boldogságról.

A világtér ez érdekes alakzatai kétszeresen érdekelnek most bennünket, mert a közel hetekben földünk is ezek egyikének titokzatos atmospherájába fog kerülni.

A szép számmal megjelent közönség feszült figyelemmel követte az előadást és annak befejezése után zajos ovációban részesítette az előadót.

Elnök az egyesület nevében köszönetet mondott a felolvasónak értékes tanulmányáért.

Több tárgy nem lévén, elnök a szakülést befejezettnek nyilvánítja.

Népszerű tudományos estély 1910. február hó
24-én a városháza nagy termében.

Az estélyen Horváth Géza, az egyesületnek levelező tagja, a m. kir. nemzeti múzeum igazgatója tartott egy igen érdekes előadást a „Kétalakiség az állatvilágban“ címen, melyről a Nyugatmagyarországi Híradó a következő tudósítást hozta:

Előkelő közönség zsufolásig töltötte meg tegnap d. u. a városháza nagytermét, hogy Horváth Gézát, a nemzeti múzeum állattárának tudós igazgatóját meghallgassák, ki „Kétalakiség az állatvilágban“ címen tartott előadást és másfél óráig kötötte le a hallgatóság figyelmét. Előbb képen és kitömött állatokon mutatta be azokat a „másodlagos“ alaki különbségeket, melyek az állatvilágban hím és nőstény fajokat megkülönböztetnek és melyeket nem a szorosán vett szaporodás szerveihez számíthatunk. Ezek a másodlagos bélyegek magyarázata egy részt az, hogy a hím azért van erősebb védő, illetve támadó szervekkel ellátva, hogy védekezhessék, illetve támadhasson, ha oly helyzetbe jut, hogy magát vagy nőstényét megvédhesse, másrészt meg azért erősebbek, szebbek, hogy nőstényeiknek jobban tessenek. Ez utóbbi feltevés azonban a tapasztalás szerint beigazolást nem nyert. Inkább az a valószínű, hogy az állatok által felvett táplálék felesleges energiáját a nőstények felhasználják ivadékaik kifejlesztésére, illetve táplálására, míg a hímeknél ez a felesleges energiája a másodlagos ivari bélyegek kifejlődéséhez vezet. Az előadót, kinek Pantocsek József, dr. áll. kórházi igazgató az orvostemészettudományi egyesület nevében hálás köszönetet mondott élvezetes előadásáért, a közönség az előadás befejeztével szünni nem akaró ovációban részesítette.

Az orvosi szakosztály ülései 1910-ben.

Első ülés 1910. február hó 9-én.

Elnök: Dr. Mergl Ödön; Jegyző: Dr. Hardtmuth Károly.

Tárgysorozat.

1. Dr. Velits Dezső, kir. tanácsos összefoglaló értekezést tart a „Terhességnek ováriális tumorral való komplikációjáról.“

Bemutat egy nőbeteget, kit a terhesség hatodik hónapjában két oldali papillás kystoma miatt, mely torziás jellegű volt, megoperált, anélkül, hogy a terhes méh a műtéti beavatkozásra valamit reagált volna. A terhesség rendes időben egy 2800 gr. fiúmagzat születésével végződött. A magzat csekélyebb fokban való kifejlődését illetőleg nem lehet csodálkoznunk, hisz a műtéti előzmények ezt eléggé indokolják. A nő a szülést követő ötödik napon már felkelt, most két héttel a partus után úgy ő, mint magzatja teljesen jól van.

2. Az állami kórház sebészi osztályáról dr. Schmid kir. tanácsos akadályoztatása folytán, annak másodorvosa dr. Potucsek E. a következő esetet mutatja be: M. I. 17 éves hajadon, alacsony termetű, régi rachitis jeleit mutatja, különben jól táplált, egészséges. Bemondása szerint két év óta görbék a lábai. Járásnál a térdei egymáshoz ütődnek. miért is a hosszabb menés lehetetlen rá nézve. Megvizsgálva őt azt látjuk, hogy mindkét oldali genu valummal van dolgunk. Azonkívül kisebb fokú pes vaus is áll fenn, mint következmény. A jobb alszár a femurral 147° ; a bal alszár pedig az ugyanazon oldali femurral 151° szöget képez. Therapiánk abban állott, hogy először chloroform narcozisban megkiséreltük a redressement és három hétre gipszkötést alkalmaztunk. Miután pedig ez nem járt eredménnyel,

ugyancsak chloroform narcozisban a Masewen-féle linearis osteotomiához folyamodtunk, egyidejűleg hat hétre gipszbe kötöttük az alsó végtagokat. Ezen idő elteltével levettük a kötést; jó callusok képződtek, a lábak egyenesek lettek. Az operált eleinte csak bot segítségével járt, későbbben azonban enélkül is egészen jól. Utókura masszából, fürösztésből állott. Operált 3 cm.-rel magasabb lett az osteotomia után.

3. Dr. Candea másod orvos bemutat egy másik operált esetet, egy lipoma ligamenti lati ritka esetét.

A 14 éves korához képest elég jól fejlett leánynál egy direkt lágyéki sérvet diagnostizálunk, mely bemondása szerint kb. egy éve áll fenn és semmi fájdalmat nem okoz. Dr. Schmid főorvos megkezdi a sérvműtétet, e közben kiderül, hogy a sérv tartalmát egy a hasürbe folytatódó lipoma képezi. A metszést hosszabbítván, egy két ökölnyi lipomát találunk, mely a széles méhszalag két lemezei között van és a szalagból indul ki. Az ép petefészek és ép petevezető alatt a szalagot három részletben lekötve a dagot kiirtják. Szokásos hasfalvarrat — rendes gyógyulás per primam. Rendkívül érdekes az eset, egyrészt mert lipoma nagyon ritkán fordul elő a széles méhszalagon, másrészt mert egy sérv tartalmát képezte.

Dr. Velits csak annyit kíván az esethez megjegyezni, hogy nőgyógyászati széles prakzisában ily esete még nem volt; azonban másrészt az a nézete, hogy a daganat genitális és rectális vizsgálattal a maga igaz voltában diagnostizálható lett volna.

Dr. Öhler erre csak azt a megjegyzést akarja kockáztatni, hogy Velits tanár úrból a nőgyógyászat beszél, sebészileg eljárva és gondolkozva bizonyára más sebész is hasonló menthető tévedésbe esett volna. Dr. Velits feleletében azt mondja, hogy lényegében ő sem mondott egyebet, mint dr. Öhler, a tévedés csakugyan megeshetett és teljesen menthető.

4. Dr. Dobrovits Mátyás kir. tanácsos, megtartja hirdetett előadását: „A veneriás betegségek ismertetésének mai állása“ címén. A nagy tetszéssel fogadott, legmodernebb nézeteken felépült serotherapiával is foglalkozó, szakszerű előadásért elnök az előadó úrnak az egylet nevében hálás, elismerő köszönetet mond.

Egyéb tárgy nem lévén, elnök az ülést berekeszti.

Második ülés 1910. május hó 10-én.

Elnök: Dr. Pá v a y - V a j n a Gábor kir. tan. Jegyző: Dr. L i m b a c h e r Rezső.

Elnök üdvözlővén a termet zsúfolásig megtöltő tagokat s a jegyzőkönyvet hitelesítvén, a következő beszéddel üdvözli Dr. T a u s c h e r Béla udv. tanácsost.

T. U. A mai ülés feladatául Dr. T a u s c h e r ünneplését tűztük ki, hogy ud v a r i t a n á c s o s s á történt kinevezése alkalmával az egyesület nevében kifejezhessem a legőszintébb szerencsekívánatainkat s hogy ezen örvendetes eseményt jegyzőkönyvünkben megörökíthessük.

T. U. Dr. T a u s c h e r közel ötven esztendőn át működik városunkban. Tudjuk azt, hogy 50 év egy rövid pillanat az idők végtelenségében, de az emberi életben mégis nagy idő.

Ilyen hosszú időt hasznos munkában eltölteni csak kevés embernek jut osztályrészül s azért nagy örömmel üdvözljük ma azt a férfit, aki az egyesület orvosi szakosztályának elnöki tisztét viselte egykor, üdvözljük őt mint rendünk kiváló diszét, mint derék, humánus collegát, akinek Pozsony fejlődése körül hervadhatatlan érdemei vannak.

A közegészségügy terén végzett munkálkodását különösen mi orvosok tudjuk leginkább megbecsülni s valóban mondhatom, hogy e város közegészségügyének rendezése által ezer s ezer ember neki köszönheti legdrágább kincsét — az e g é s z s é g é t.

Kedves Barátom! Az önzetlenül teljesített munkát s az igaz ember érdemét a mai túlrealisztikus kor is elismeri s noha S o l o n azt mondta, hogy halála előtt senkisémondható boldognak. Rólad mégis el lehet mondani, mert Te bizonyára már előbb elérted a boldogságot, mert büszkeséggel mondhatod, hogy dolgoztál. S ha nem ért volna nagyobb kitüntetés, mint embertársaid elismerése s betegeid hálája, már is elérted azt, ami ritka halandónak jut osztályrészül.

Amidőn ismételten örömünket fejezem ki az Ő felsége által Neked juttatott kitüntetés felett, kérem a gondviselést, hogy még sokáig éltesse Téged, hogy továbbra is megtarthass bennünket szeretetedben s barátságodban.

Maradj továbbra is vezetőnk s munkatársunk. Az isten éltesen. (Zúgó tapsok.)

A üdvözlő beszédre Dr. Tauscher a következőképen válaszol. Kedves barátaim! Aki engem ismer, tudja, hogy a kitüntetések általában nem sokra becsülöm, de ha látom, hogy a kitüntetés sok ember szive szerint történt s olyan embert ért, aki 48 év óta áll a humanizmus szolgálatában, úgy ezen a collegáktól jövő jó kívánságokat szívesen fogadom különösen meghatott volt az Orvosszövetség elnökének levélbeli üdvözlete s a minden oldalról jövő gratulációk. Ismételten köszönöm az üdvözlést. (Éljenzés.)

Utánna Dr. Schmid Hugó kir. tan., aki Budapesten létekor Dr. Ké tly-vel találkozott, élő szóval is tolmácsolja annak üdvözlését s jó kívánságait.

Ezen üdvözlő aktus után Dr. Velits Dezső kir. tan. két operált esetéről referál.

Az egyik egy extrauterin graviditas, a másik egy dermoid. Az első igazán klasszikus esete volt a méhenkívüli terhességnek. Fiatal nőről volt szó, akinek hat heti menopausa után alhasi görcsei támadnak, elkezd vérezni s felvétele napján este felé elájult. Az-előhívott Dr. D e m e belső vérzés diagnosissal még az nap este beszállittatja intézetünkbe. A fiatal nőnél anaemia kifejezett tüneteit találjuk s bár a graviditas nem volt biztosan megállapítható, ennek okát extruterin tub. graviditas rupturájából magyaráztuk. Miután a tünetek nem sürgettek, a műtétet csak másnap végeztük, amidőn diagnosisunk beigazolást nyert. A praeparatumot bemutatja.

A másik praeparatum egy dens caninust tartalmazó dermoideysta, amelyet ugyancsak laparotomia utján távolított el.

Mindkét betege eddig simán gyógyul.

Utánna Dr. Schmid kir. tan. szólal fel, hogy a collégák figyelmét egy hasznos sebészi fogásra felhívhasa.

Napokkal ezelőtt egy férfi betegénél, akin már egy izben retentio urinae miatt punctio vesicae kellett végeznie, s akinek húgycső strikturája most is impermeabilisnak bizonyult, amennyiben nem sikerült hanyatfekvésben a sondát átvezetni, ret. urinae miatt urethrotomia externát akart végezni. A beteget e célból kőmetszési helyzetbe hozva, medencéjét jól felpolcolva,

elaltatta s mikor az itinerariumot bevezeti, az feltűnő könnyűséggel siklik át a szűkületen s egy perc alatt a hólyagban volt. Ez nagyon meglepte. De még inkább csodálkozott, midőn a 12 sz. sonda is akadálytalanul csuszott be a hólyagba. A műtét ezzel természetesen feleslegessé vált.

A dolgot már most úgy magyarázza, hogy a kőmetszési helyzetben fekvő beteg húgycsövének fix része a mediastinum erős túlhajlása következtében erősen megfeszül s falai kisimultak s azért sikerült a húgycső mellső falán végig csúszó sondát a hólyagba vezetni. Ezt a fogást adott esetben ajánlja a kartársak szives figyelmébe.

Ezenkívül egy másik szintén nagyon tanulságos esetről kell beszámolnia.

Egy 14 éves fiúról van szó, akit revolverrel hasba lőttek, s akit a felvétele napján délután shock közepette laparotomizált. A bél S helyen volt megsértve, a sebek ellátása s a has-toilette után vette észre, hogy a lép felől vérszivárgás áll fenn, a vérző hely felkeresése végett újabb metszéssel feltárja a lép tájékát s a vérzés forrását a lép függesztő szálagában találja fel. A vérző hely körülöltése után, a hasat elzárja. Dacára annak, hogy bélsárürülés történt, hasüri mosást nem végzett, csupán száraz törülkövel távolította el a béltartalmat. A beteg gyógyult, de a hassebben hernia képződött ki. Az eset pendantja egy 21 éves öngyilkos, aki gyomrába lőtt annak mindkét falát perforálta s akit laparotomia útján a sérülések ellátásával, minden hasüri mosás nélkül sikerült megmentenie.

Velits tanárnak a hasüreg kimosására vonatkozó s előadóval ellenkező álláspontjának kifejtése után, mely szerint a hasüreg ily esetben mindenkor bőven volna steril konyhasós vízzel kiöblítendő. Elnök köszönetet mondva a rendkívül érdekes bemutatások s előadásokért az előadóknak, a rendkívül látogatott szakosztályi ülést bezárja.

Harmadik ülés 1910. augusztus hó 13-án.

Elnök: Dr. Mergl Ödön. Jegyző: Dr. Limbacher Sándor.

Dr. Mergl Ödön, elnök üdvözölvén a nagy s majdnem teljes számban megjelent tagokat, visszapillantást vet a gyógytudományok történetére s a mai ülés fontosságát s jelentőségét kiemelve, felkéri az előadót előadásának megtartására.

Dr. Dobrovits Máttyás, kir. tan., főorvos erre elsősorban kiküldetésének történetét mondja el s azután beszámol a berlini s frankfurti utjának tapasztalatairól.

További előadásában ismerteti Ehrlich azon kísérleteit, melyek a 606. sz. praeparatumának felfedezésére vezettek, majd az új praeparatummal való kísérleteket mondja el, melyek végeredménye gyanánt Ehrlich az általa ajánlott diamido arsenobenzolt a syphylis gyógyítására alkalmasnak nyilvánította.

Ezen új szernek alkalmazási módját ismertetve, áttér azon alapelvek vázolására, amiket annak használata alkalmával szem előtt kell tartani. Erre azután az osztályán elért eredményekről számol be. Augusztus 2. óta 14 esetben alkalmazta a szer injekcióját s ezek közül különösen kettőre hívta fel a szakosztály figyelmét.

Egy-körülbelül 40 éves, férfi esetére akinél a szájpadlásnak $\frac{2}{3}$ része teljesen el volt roncsolva s aki emiatt sem nyelni sem beszélni nem tudott rendesen — a gyógykezelés után 10 napra jól tud táplálkozni s elég értelmesen, bár dűnnyögő hangon tud ismét beszélni. Ép oly rohamosan gyógyult egy 24 éves zenész, akinek bőrén s nyálkahártyáin súlyos I., II., III. stadiumbeli lues volt megállapítható.

Eddig elért eredményei alapján konstatálja, hogy Ehrlich ezen új szere a lues gyógyításában epochális jelentőségű s különösen annak legkétségteljebb formáinál fejt ki bámulatos rövid idő alatt a legfényesebb, legfrappánsabb hatását.

Gyógyszerkincsünk — ugymond — mindenesetre egy rendkívül értékes praeparatummal szaporodott s ámbár az eddigi eredmények igazán kiválóak, a szer végleges kipróbálásáig a végleges véleményt róla még megmondani nem lehet.

Az élénk tapssal s éljenzéssel fogadott előadást a jelenlevők nagy érdeklődéssel hallgatták s azután Dr. Klein az injectio technikáját mutatta be a jelenlevőknek.

A betegek demonstrálása után Dr. Mergl elnök mély köszönetet mondva az előadónak tartalmas s szép előadásáért az ülést bezárja.

Negyedik ülés 1910. december 14-én.

Elnök: Dr. Pávay V. Gábor. Jegyző: Dr. Limbacher Sándor.

Elnök üdvözölve a szép számban megjelent tagokat, felkéri Dr. Dobrovits Mátyás kir. tan., főorvost előadásának megtartására.

Előadó azon alkalomból, hogy Ehrlich-Hata 606-jával immár 20.000 beteget oltottak be s hogy ezen szer világforgalomba bocsátásának előestéjén vagyunk, időszerűnek tartja, hogy az ezen praeparatummal elért eredményeiről s a vele szerzett tapasztalatairól beszámoljon.

Előrebocsátva a 606-nak chemiai tulajdonságait, annak különböző alkalmazási módjait ismerteti, amik közt mostanság az intravenosus az, mely leginkább előtérbe nyomul. Így Schreiber 600 esetben ezen módszert követte. Ez eljárás annál is inkább helyesnek tekintendő, mert általa a subcután injekciónak sok esetben tapasztalt kellemetlen következményeit el tudjuk kerülni s mert az e célra szerkesztett készülék (Cassel-féle) segélyével végezve, a levegőnek a vénákba való jutását biztosan tudjuk megakadályozni. Az intravenosus módszernél azonban különösen a véredényrendszer teljes épségéről kell meggyőződni s csakis teljesen egészséges szívű egyéneknél szabad alkalmazni.

Előadó eddigelé mindig a subcután módszert követte s az erre vonatkozó tapasztalatait a következőkben foglalta össze.

Maga az injekció csekély fájdalommal jár csak. Rövid idő múlva azonban igen heves, bizonyos depressióval járó fájdalmak lépnek fel, amihez itt-ott 38,5—39 C. fokú, 24 órán belül rendszerint lezajló lázas mozgalmak is csatlakozhatnak. E módszer legkellemetlenebb complicatiója az, hogy az injekció helyén kemény, később állhullámzást mutató, csak igen lassan gyógyuló daganat támad, melynek megnyitásánál benne arsenobenzollal bőven átitatott necrotikus csatokat találunk. Szerinte

ilyen abscessusnak imponáló daganat egy noli metangere s az incisio csakis lázzal járó lobosodás esetén indokolt.

Azután a szer hatását vázolja a syphilis különböző stadium-beli megnyilvánulásainál. Így friss sclerosisnál 24 óra alatt tapasztalta a spirochaeta pusztulását s igen rövid időn belül különösen a luetikus plaque-ok eltűnését. A szernek malignus, gummosus alaknál való hatását sorozatos photogramokon mutatta be. E példák s az általa tapasztaltak alapján mondhatja, hogy az arsenobenzol feltétlenül felette áll a higanynak, de sajna idővel kitűnt, hogy a lues ezen új kezelési módja mellett is jöttek létre a recidivák. Ezek u. i. onnan magyarázhatók, hogy a befecskendezett mennyiség nem volt elegendő. Ilyenkor tehát vagy az injectiot ismételhjük, vagy áttérhetünk a higanyal való kezelésre.

E körülmény azonban épenséggel nem jelenti e kiváló szer debacle-ját, csupán azt, hogy nem találtuk el azt a méregmennyiséget, mely a spirochaeták egyszerre való megsemitésére szükséges lett volna.

A recidivákból kiindulva Kromayer az általa használt chronikus kezelést ajánlja, amely 10—20 cm³ mennyiségnek 2—3 napi időközben intraglutális vagy subcután befecskendezésből áll.

Az élénk éljenzéssel fogadott előadás után Dr. Fischer Jakab főorvos a kiválóan fontos kérdés s az előadás feletti eszmecserenek a jövő ülésre való elhalasztását indítványozza, amihez az előhaladott időre való tekintetből a szakosztály hozzájárul.

Elnök köszönetet szavazva az előadónak, felkéri, hogy ezen fontos ülésből kifolyólag a szakosztály nevében üdvözlje a szer nagynevű feltalálóját: Dr. Ehrlich professort.

(N. B. Ülés előtt előadó egyik betegét mutatta be, kinél az augusztusban végzett injekció helyén még most is fennálló 2 fillérnyi nyílással bíró mély tályogüreg volt látható).

Ötödik ülés 1910. december hó 21-én.

Elnök: Dr. Mergl Ödön. Jegyző: dr. Limbacher Rezső.

Tárgy: Eszmecsere Dr. Dobrovits Máttyás kir. tan. »Ehrlich 606-jával elért eredményei« című előadása felett.

Elsőnek hozzászól Dr. Fischer Jakab főorvos, aki konstatálja, hogy az irodalom tanúsága szerint az arsenobenzolhoz fűzött remények az elmebetegségeknel teljesen meghiusultak, sőt az eredmények annyira rosszak voltak, hogy maga Ehrlich aluetikus alapon kifejlődött tabes és paralysis előhaladott stádiumaiban egyenesen contraindikálnak tartja szerének az alkalmazását. E tény szem előtt tartva elmebeteg anyagának 80 paralitikusa közül kísérletei céljára csak azokat válogatta ki, akiknél a baj még csak kezdetleges volt.

Az ismert cautelák szem előtt tartásával 7 egyénen próbálta ki a szert, de sajnálattal kell kijelentenie, hogy az injekció után egyetlenegy esetben sem látta az arsenobenzol gyógyító hatását, sőt ellenkezőleg egy esetben állandó rosszabbodás követte az injekciót a psychére pedig semmiféle befolyást nem észlelhetett.

Megjegyzi még, hogy mellékhatásokat nem látott, de lázt majdnem valamennyinél észlelt, ugyancsak látta az injekció helyén támadt s nehezen felszívódó púpot. Egy esetében az injekció helyén a bőr nekrotizált is.

Kísérletei alapján kijelenti, hogy a metasyphilitus esetekben semmiféle hatása nincsen a »606«-nak s oly paralysist, mely az injekcióra gyógyult volna, eddig nem látott.

Dr. Lippay Sándornak, a szemészeti osztály főorvosának az új szerre vonatkozó tapasztalatai csak két esetre vonatkoznak.

Az első eset egy 45 éves, iritis gummosában szenvedő férfira vonatkozik, melynél az injekciót követő 14 napon teljes gyógyulást konstatálhatott. A második keratitis parenchymatosában (lues.) szenvedő 22 éves férfit illet, kinél az injekció utáni napon vehemens reakció s négy hétig tartó állandó izgalom lépett fel a beteg szemén. A gyógyulás egyébként úgy folyt le, mint a higanykezelésnél. — Van tudomása még egy harmadik egyénről, aki egy évvel ezelőtt iritislueticanában szenvedett s aki szeptember havában a bújakóros osztályon injekciót kapott. Ugyanez a beteg két hét múlva a legszebb iritissel jelentkezett nála. Ezt, mint igen érdekes adatot kötelességének tartotta felemlíteni.

Dr. Velits tanár, a Dr. Dobrovits osztályán szokásos intravenosus injekciók technikája és a gravidáknál elért eredmények után érdeklődvén, Dr. Dobrovits megadja az erre vonatkozó

felvilágosításokat. egyszersmind felhasználja az alkalmat, hogy Dr. Fischer Jakab felszólalásához megjegyzéseit hozzáfűzhesse. Azt hiszi, hogy ha a tabes vagy paralysis kétségtelenülluetikus alapon fejlődött ki, eredmény várható az arsenobenzol alkalmazásától. Annál is inkább remélheti ezt, mert privát betegek közül egy tabeticus s egy paralytikusnál a szer injekciója után egy félre nem magyarázható javulást észlelt. A már csak bottal járnivaló tabeticus az injekció után néhány nappal bot nélkül képes sétálni, a paralytikus pedig annyira javult, hogy egy nyilvános ülésen ismét szerepelhetett. Nézete szerint olyan esetekben, hol a tabes, vagy paralysis kétségtelenül syphilisen alapulnak, kötelessége az orvosnak a „606“-ot megkísérteni. Dr. Lippaynak válaszolva, hivatkozik egy choroiditisluetica esetére, melyben az injekciót követő második napon mint egy csapásra a visus $\frac{3}{50}$ -ról $\frac{5}{50}$ -re javult. Dr. Velits tanár azon kérdésére pedig, hogyluetikus ujszülött, illetve csecsemőknél volt-e alkalma a szert alkalmaznia, elmondja, hogy Dr. Hauer szívességéből két hónaposluetikus csecsemőnél 0.15 ctgr. arsenobenzolt injiciált, minekután a szoptató anyának adott injekciónak a csecsemőre semmiféle hatása nem volt. Ez esetben különben a nyolcadik napon acut bronchitis okozta collapsus zavarta a gyógyulást.

Dr. Öhler, Hecht, Fischer, ismételt felszólalásai után a vita véget ért.

Az ülés második tárgyaként dr. Schwarz Andor gyermek-kórházi sebészfőorvos két általa operált beteget mutatott be.

Az egyik fiúnál, akit acut peritonitis tünetei közt vettek fel a kórházba s kinél eleinte appendicitisre gondoltak, a megfigyelés negyedik napján fellépett collapsus és a hasban tapintott resistentia miatt laparotomiát végzett s a bélelzáródás okát egy húrszerű képletben találta meg, mely egy kb. 18 cm. hosszú vékony bélkacsot annyira strangulált, hogy kénytelen volt azt resecálni. A másik fiúnál dynamit robbanás okozta scrotum és húgycsősérülés miatt húgycsőplastikával állította helyre a beteg egészségét. A gyógyult betegeket demonstrálja.

Ezzel az ülés tárgya ki lévén merítve, az elnök hálás köszönetet mond az előadó- és felszólalóknak s kéri Dr. Dobrovits főorvost, hogy további kísérleteiről minél előbb legyen szives beszámolni.

Hatodik ülés 1910. december 28-án.

Elnök: Dr. Pávai-Vajna Gábor kir. tan. Jegyző: Dr. Limbacher Rezső.

Elnök üdvözlővén a szép számban megjelent tagokat, hitelesíti az előző ülés jegyzőkönyvét s felkéri Dr. Velits Dezső kir. tanácsos urat előadásának megtartására.

Dr. Velits D. első sorban a rákos mélinek Wertheim szerinti kiirtásáról szól és a műtét menetét a Dr. Limbacher által készített rajzok alapján szemléltetően demonstrálja. Az egyik ilymódon extirpált uterust autochrom-felvételen is bemutatja.

„A méhrák elleni védekezés eredménytelenségéről Pozsonyban“ című közleményem óta — úgymond — a kórfolyamat operabilitása legfeljebb 17—18°/_o-ra emelkedett, a per vaginam végzett totalexstirpatiók eseteknek pedig $\frac{2}{3}$ részében rövidebb hosszabb időközben (egész 3 évig) recidivát constatálhattunk.

Az öt évi criterium szem előtt tartásával az operáltaknak csak 16.6^o/_o-a recidivamentes, tehát véglegesen gyógyultnak tekinthető, de ha a corpus rákeseteket kivesszük: a kolumrák végleges gyógyulása csupán 5°/_o.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a vaginalis műtéttel a kolumrák eseteknek 21°/_o-a gyógyul véglegesen (Olshausen, Dresden), míg Wertheim az abdominalis műtéttel 43.3^o/_o végleges gyógyulását az operáltaknak tudta elérni, tehát ennek a műtétnek teljesítő képessége kétszer akkora; ha tekintetbe vesszük továbbá, hogy az eleinte ijesztően magas (egész 20°/_o) primär mortalitas pl. a Wertheim kezében az utóbbi időkben 9°/_o-ra szállott le, ami a jövőben, ha nem csupán a desperatus esetek abdominalis operációjára szoritkozunk, főleg a mirigykiirtás forcirozásának mellőzésével, aligha fog magasabbra emelkedni a vaginalis műtét primär mortalitásánál: szinte csábító, hogy arra az álláspontra helyezkedjünk, amit Veit hangoztat: „Ich halte heutzutage die Technik der abdominalen Uterusexstirpation für so weit gefördert und die primären wie sekundären Erfolge für so gesichert, dass man die vaginalen Operation bei allen Formen des Uteruscarcinoms aufgeben sollte.“ (Prakt. Ergebnisse d. Gebh. u. Gynäk. II. Jg. 1910.).

A nálunk tapasztalható szomorú viszonyok, a melyek között vaginalis műtetre alkalmas kollumrákokat alig-alig kapunk szemeink elé, quasi arra kényszerítenek, hogy áttérjünk az abdominalis operációra.

Négy eset kapcsán, a melyek közül egyik corpusráknál az egész műtét, hasfali varrással együtt $\frac{5}{4}$ óráig tartott és a narcosisra 200 g. aether elég volt, másik kollumráknál a leghosszabb idő tartama a műtétnek 2 óra volt 280 g. aether fogyasztással, képekkel demonstrálok a műtét typiás menetét.

A demonstráció után megtartja előadását e címen.

A méhen kívüli terhesség feltűnő gyarapodásáról. „A méhen kívüli terhesség tanulságairól és elkülönítő kórisméjének nehézségeiről“ címen ép most jelent meg egy közleményem — úgymond — a gynaekologia 1910. évi 3—4. számában.

Előadásom lényegében eme közleményhez igazodik.

Mint igen feltűnő jelenséget emelem ki, hogy amíg a vezetésem alatt álló intézetben 1891—1905-ben, tehát 15 év alatt csupán 11 méhenkívüli terhességet láttunk, addig az utolsó 5 évben 36 eset fordult meg az intézetben, tehát az esetek száma a 4. lustrumban megtízszereződött. Magában az 1910. évben láttunk annyit, mint az előző 15 évben összesen.

A konservative kezelt esetek mortalitása = 4.7% (21-ből 1), 24 operációra pedig 1 halálessettel a mortalitás = 4.16% . Ebben az esetben is a tuberis rupturával egyidejűleg kankós alapon fejlődött peritonitis volt jelen, aminek halálos kimeneteletét nem akadályozhattuk meg.

A méhenkívüli terhesség szembeszökő fellendülésének Pozsonyban sem az az oka, mintha a betegség az utóbbi időkben gyakrabban lépne fel, hanem amiként Tóth István Budapestre nézve konstatálja, nálunk is a gynaekologiai ismeretek terjedésével áll szoros kapcsolatban.

Elnök köszönetet mondva az előadónak a rendkívül érdekes és tanulságos eredményekről szóló előadásokért, záróbeszéddel az ülést berekeszti.

J e g y z é k e

azon tudományos társulatoknak és intézeteknek, melyekkel egyesületünk csereviszonyban áll és egyuttal felsorolása az utolsó küldeményeiknek.

V e r z e i c h n i s

der wissenschaftlichen Anstalten und Vereine, mit denen unser Verein den Schriftentausch unterhält und gleichzeitige Bestätigung der zuletzt eingesandten Schriften.

- Abbazia.* Zentralblatt für Thalassotherapie.
- Altenburg (Sachsen).* Naturforscher-Gesellschaft des Osterlandes.
Mitteilungen aus dem Osterlande, Neue Folge
14. Bd.
- Amsterdam.* Kön. Akademie van Wetenschappen.
Verhandlingen der koninklijke Akademie van
Wetenschappen.
I. Sektion Deel IX. 5, 6, 7. Deel X. Nr. 1.
II. Sektion Deel XIII. 4–6. XIV. Nr. 1–4. Deel
XV. Nr. 1.
Jaarboek 1906, 1907, 1908.
Verslag der natuurkundige Afteling. Deel XVI. 1, 2.
XVII. 1, 2.
- Annaberg (Sachsen).* Verein für Naturkunde. 12. Bericht 1903.
- Amiens* Société Linuéeenné du nord de la France.
Bulletin Tome XIX. 1908–1909.
- Augsburg.* Naturwissenschaftlicher Verein für Schwaben
und Neuburg.
38. Bericht.
- Aussig a d. Elbe.* Naturwissenschaftlicher Verein
- Bamberg.* Naturforschende Gesellschaft.
21. Bericht 1907.
- Basel.* Schweizerische naturforschende Gesellschaft.
Verhandlungen Bd. Nr. 20. Heft 3. Nr. 21.
- Batavia.* Kon. naturkund. Vereeniging in nederland.
India.
Naturkundig. Tydschrift voor Neederlandsch
Indie. Deel LXIX.
- Bautzen.* Naturwissenschaftliche Gesellschaft „Isis“.
Abhandlungen 1906–1909.
- Bécs (Wien).* Annalen des k. k. naturhistorischen Hof-
museums.
Bd. 23. Nr. 3–4. Bd. 24. Nr. 1–2.

Bécs (Wien).

- K. k. Akademie der Wissenschaften.
 Sitzungsberichte:
 Abtg. I. 118 Bd. 1—10 Heft. 119 Bd. 1—7 Heft.
 Abtg. II a. 118 Bd. 1—10 Heft. 119 Bd. 1—7 Heft.
 Abtg. II-b. 118 Bd. 1—10 Heft. 119 Bd. 1—6 Heft.
 Abtg. III. 118 Bd. 1—10 Heft. 119 Bd. 1—5 Heft.
 Mitteilungen d. praehist. Kommission. II Bd. Nr. 1.
 Mitteilungen der Erdbebenkommission. Neue
 Folge 36. 37. 39.
 Register zu den Bänden 106—110 Nr. XV.
- K. k. Zentralanstalt für Meteorologie und
 Erdmagnetismus.
- K. k. geologische Reichsanstalt.
 Verhandlungen 1909. 1—18, 1910. 1—18, 1911. 1—2.
- K. k. geographische Gesellschaft.
- Niederösterreichischer Gewerbeverein.
- K. k. Landwirtschafts-Gesellschaft.
- Entomologischer Verein.
 15. Jahresbericht 1904.
- Verein zur Verbreitung naturwiss. Kenntnisse.
 Schriften 50. Bd. und Jubiläums-Festschrift.
- Akademische Lesehalle.
 5. Rechenschaftsbericht vom Jahre 1899—1902.
- Österreichischer Touristen-Klub.

Leseverein der Hörer der technischen
 Hochschule.

Békés Csaba.

Múzeum-egyeseület.
 II. évkönyv 1901—1902.

Berlin.

Kön. preussische Akademie der Wissen-
 schaften.
 Sitzungsberichte 1909. I. - LIII, 1910. I.—XXXIX,
 XL—LIV.

Deutsche Geologische Gesellschaft.
 Zeitschrift 61. Bd. 4. Heft. 62. Bd. Heft 1—4.
 Monatsberichte 1909. Nr. 1—12, 1910. 1—12.

Redaktion der Zeitschrift f. wissenschaftliche
 Insektenbiologie.

Bd. VI. 1—12, Bd. VII. Heft 1.

Redaktion der Fortschritte der Physik.

Botanischer Verein der Provinz Brandenburg.
 Verhandlungen LI. Jahrgang 1909. Beilage zu
 Band LI., LII. Jahrgang 1910.

Bern.

Naturforschende Gesellschaft.
 Mitteilungen 1909.

Allgemeine schweizerische Gesellschaft für
 die gesammten Naturwissenschaften.
 Bericht über die 93. Jahresversammlung in Basel
 1—2 Heft.

Besztercze.

Direktion der Gewerbeschule.
 34. Jahresbericht.

Bielitz Biala.

Beskidenverein.
 Mitteilungen I. Jahrgang 1, 2.

- Bologna* Accademie delle science.
Rendiconto, nuovo serie vol. XIII.
Memorie serie. Serie VI. Tomo 6.
- Bonn* Niederreinische Gesellschaft für Natur- und Heilkunde.
Sitzungsberichte 1909. I–II. Hälfte 1910.
Naturwissenschaftlicher Verein der preussischen Rheinlande und Westfalens.
Verhandlungen des Vereines 66. Jahrgang I.–II. Hälfte. 67. Jahrgang 1. Heft.
- Bordeaux.* Société d. sciences physiques et naturelles.
- Boston* Society of natur. History.
Proceedings Vol 34 Nr. 1–8.
Memoirs Volum 5 Nr. 10–11. Volum. 6. Nr. 1.
Occasional Papers. Fauna of New England 11.
- Bremen.* Naturwiss. Verein.
Abhandlungen 20. Bd. Heft 1.
Dr. *Schaunesland*: Darwin und seine Lehre.
- Bresslau.* Schlesische Gesellschaft für Vaterländ. Kultur.
87. Jahresbericht.
Die Verbreitung der Gefäßpflanzen in Schlesien.
Jahresheft des Vereines für schlesische Insektenkunde.
3. Heft.
- Brooklin.* Museum Institute of arts and sciences.
Monographs VII. Bulletin Vol 1 Nr. 17.
- Brünn.* K. k. mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues etc.
Naturforscher Verein.
Verhandlungen 47. Bd.
Bericht der meteorolog. Kommission Nr. 25.
Ergebnisse der phänolog. Beobachtungen 1905.
Naturwissenschaftliche Sektion des Lehrervereines.
8. u. 9. Jahresbericht 1907 u. 1908.
- Bruxelles.* Académie royale des sciences.
Annuaire de anné 1910 1911.
Bulletin de la classe de sciences 1910. 1–12, 1911 1 2.
Tables generales Tomo 31–36.
Académie royale de médecine.
Bulletin Serie IV. Tomo XXIII. Nr. 11. Tomo XXIV 1–11. Tomo 25 Nr. 1. 2.
Memoire couronne XX. Nr. 1–6.
Société entomologique de Belgique.
- Budapest.* Magyar nemzeti muzeum.
Jelentés az 1908. évi állapotról.
Magyar tudományos akadémia.
Akadémiai Értesítő 240–254.
Almanach 1910, 1911.
Nyelvtudományi Közlemények 1909 3. füzet.

Budapest.

Math. és természett. értesítő 27 kötet 5 füzet. 28 kötet 1—5 füzet.

Emlékbeszédek XIV. kötet 1—12, XV. kötet 1—2 f. Értékezesek a történeti tudományok köréből XXII. kötet 7. sz.

Értékezesek a társadalmi tudományok köréből XXIV. kötet 4. sz.

M. k. természettudományi társulat.

Természettudományi Közlöny 496—529 füzet. Pótfüzetek 91—100 füzet.

A „Természet“ szerkesztősége.

VI. évfolyam 1—6.

M. k. földtani intézet.

Évkönyv XVIII. kötet 18. füzet.

Kiadványai:

Földtani Közlöny „Szabó“ füzet.

Évi jelentés 1908-ról.

Magura és Abrudbánya környékének geológiai tábláinak magyarázata.

Magyar földtani társulat.

Evi jelentés 1902, 1903-ról.

Orsz. közegészségi egyesület.

Egészség 192—203 sz.

Magyar ornithológiai központ.

Otto Hermann: The method for ornithophaenologie.

„ „ Recensio critica automatica of the doctrine of Bird-migration.

Magyar botanikai lapok.

9., 10. évfolyam

A Rovartani Lapok szerkesztősége.

Rovartani Lapok XVI. kötet 1—12, XVII. kötet 1—12, XVIII. kötet 1—4 füzet.

A muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége útján érkezett küldemények.

Jelentés az 1909. évi működéséről.

A muzeumok és könyvtárak országos tanácsának VI. és VII. évi jelentése.

Muzeum és könyvtári értesítő IV. 1—4 füzet. V. 1 füzet.

Dr. Kertész C. Catalogus dipterorum Volumen VI—VII.

Magyar Minerva III. évf.

A sümegi Danay muzeum ingyen naptára.

Gaal Jenő: Magyarország közigazdasági és társadalmi politikája 2 kötet.

A m. kir. földmívelési ministerium adománya.

Gyertyánliget geol. térképe.

Erdészeti kísérletek. XII. évf. 3—4. sz.

Budapest főváros statisztikai hivatala.

Közleményei 44

Société Linné.

Société Khediviale de géographie.

Caën.

Caïro.

- Cambridge.*
(*North-America.*)
Museum of comparative Zoology at Harvard
College.
Bulletin Vol. LII. Nr. 14—17. LIV. Nr. 1.
Annual report 1908—1909, 1909 1910.
Alexandre Agassir: An Adress.
Louis Agassir: Words spoken.
- Cassel.*
Verein für Naturkunde.
Abhandlungen und Bericht 51.
- Chemnitz (Sachsen.)*
Naturwissenschaftliche Gesellschaft.
15. Bericht.
- Cherbourg.*
Société des sciences naturelles.
Memoires Tome. XXXVI.
- Christiania.*
Kon. norweg. Univers.
G. Henriksen: Sundry geological problems.
- Chur.*
Naturforscher-Gesellschaft für Graubünden.
52. Jahresbericht.
- Cincinnati.*
Ohio U. S. A. Lloyd library
Reproduction-series Nr. 14.
Mycological-series Nr. 3, 4.
Pharmacie series Nr. 2.
Mycological notes 31—35.
Index Vol II
- Cordoba.*
Dél-Am., (Rep. Argent.)
Academia nacional de ciencias.
- Czernowitz.*
Verein für Landeskultur.
- Debreczen.*
Városi muzeum.
Kiadványa IV szám.
- Danzig.*
Naturforschende Gesellschaft.
Schriften. Neue Folge. VII. Bd., H. 1—2.
Katalog der Bibliothek. I Heft.
Westpreussischer botanisch zoologischer
Verein.
30. Bericht 1908.
- Darmstadt.*
Verein für Erdkunde. Grossherzogl. Geo-
logische Landesanstalt.
Notizblatt. IV. Folge, 30 Heft.
- Dessau.*
Naturwissenschaftlicher Verein.
- Dijon.*
Académie de sciences.
- Dorpat.*
Naturforscher-Gesellschaft.
Sitzungsberichte 18. Bd. 1—4.
Schriften Nr XIX.
- Dresden.*
Naturwissenschaftliche Gesellschaft Isis.
Sitzungsberichte und Abhandlungen, Jahrg 1909,
1910.
Gesellschaft für Natur- u. Heilkunde.
Jahresbericht 1909 1910.
Gesellschaft für Botanik und Gartenbau.
- Dublin.*
Royal Irish Academie.
Royal geological society.

- Dürkheim a. d. Haardt.* Pollychia naturwissenschaftlicher Verein der Rheinpfalz.
Mitteilungen der Pollychia Nr. 22, 23, 24.
Dr. H. Schäffer: Vortrag über die Stirnaffen.
Ebler: Der Arsengehalt der Maxquelle.
Zwick: Stabilitätstheorie.
- Ekaterinburg.* Société Ouralienne de médecine.
Elberfeld. Naturwissenschaftlicher Verein.
Jahresberichte Heft XII.
Dr. Heckmann: Bericht über die Tätigkeit des chemischen Untersuchungsamtes.
- Emden.* Naturforscher-Gesellschaft.
91, 92. 93. Jahresbericht.
- Erfurt.* Kön. Akademie gemeinnütziger Wissenschaften.
Jahrbücher. Neue Folge. Heft 36.
- Fiume.* Naturwissenschaftlicher Klub.
Mitteilungen VIII. Jahrgang.
- San Francisco.* Academy of sciences.
(California.) Proceedings Vol III. 49 - 72. Vol. I P 7—288.
- Frankfurt a. M.* Physikalischer Verein.
Senkenberg'sche Naturforscher-Gesellschaft.
41. Bericht 1—4.
Zoologische Gesellschaft.
- Frankfurt a. d. Oder* Naturwissenschaftlicher Verein für den Regierungsbezirk Frankfurt a. d. O.
„Helios“ 24 25. Bd.
- Freiburg in Breisgau.* Gesellschaft zur Beförderung der Naturwissenschaften.
- Fulda.* Verein für Naturkunde.
- Gent.* Naturwissenschaftl. Gesellschaft „Natura.“
- Genua.* R. accademica medica.
- Gera.* Gesellschaft v. Freunden d. Naturwissensch.
51. u. 52. Jahresbericht 1908—1909.
- Giessen.* Oberhessische Gesellschaft für Natur- und Heilkunde.
Bericht 1908—1909. Naturwissenschaftl. Abtlg. Bd. 3. Medizinische Abtlg. Bd. 5 und Register zu den Bänden 1—34.
- Görlitz.* Naturforschende Gesellschaft.
Abhandlungen 26. Bd.
- Göttingen.* Kön. Gesellschaft der Wissenschaften.
Nachrichten der mathem. physik. Klasse 1909 Heft 1—4. 1910 Heft 1.
Geschäftliche Mitteilungen 1909. Heft 2, 1910 Nr. 1—2.
- Graz.* Naturwissenschaftl. Verein für Steiermark.
Mitteilungen Band 43 Heft 1—2, 44 Heft 1, 2, 45 Heft 1—2. Haupt Repertorium.

- Graz* Verein der Ärzte
Mitteilungen Jahrgang 1909. 1–12., 1910. 1–12.,
1911. 1–4.
K. k. Landwirtschafts-Gesellschaft.
- Halle a. d. Saale.* Kaiserl. Leopoldinisch-Carolinische deutsche
Akademie der Naturforscher.
„Leopoldina“ Bd. 45. Heft 12. 46, Heft 1–12,
47, Heft 1–3.
Naturforschende Gesellschaft.
Abhandlungen 1901, 12–13. Bd.
- Hamburg.* Naturhistorischer Verein.
Verhandlungen 1909.
Abhandlungen aus dem Gebiete der Natur-
wissenschaften XIX. Bd. 3–5.
- Hanau.* Wetterauer Gesellschaft f. d. ges. Naturkunde.
Bericht der W. Gesellschaft 1910.
- Hannover.* Naturhistorische Gesellschaft.
58. u. 59. Jahresbericht.
- Heidelberg.* Naturhistorisch-Medizinischer Verein.
Verhandlungen. Neue Folge. X. Bd. I–IV. Heft.
XI. Bd. Heft 1.
- Helsingfors.* Finska Vetenskaps societeten.
Förhandlingar LI. 1908–1909, LII. 1909–1910.
Bidrag till Kåmedom af natur och Folk 67 Nr. 1–3.
68 Nr. 1–2.
L'observatoire magnetique et meteorologique.
Meteorologisches Jahrbuch 1903.
Korlonen État des glaces et des neiges 1901–1902.
Observations 1899–1900.
- Igló.* Magyarországi Kárpát-egyesület.
Evkönyv. 35. és 36. évfolyam.
- Innsbruck.* Ferdinandeum für Tirol und Vorarlberg.
Zeitschrift Folge 3. Heft 54.
- Kansas.* The University. Academy of sciences.
(North-America) Bulletin of the University of Kansas.
Vol. IX. Nr. 5. and Special Report on oil and
gas. Vol. XI. Nr. 7.
- Kassa.* Kassai muzeum.
A Kassai muzeum leiró lajstroma. Vezető a
kassai muzeum gyűjteményeibe.
- Kézsmárk.* Szepesi orvos-gyógyszerészeti egyesület.
Evkönyv 1901-ről
- Kiel.* Naturwissenschaftlicher Verein für Schles-
wig Holstein.
Schriften Bd. 14. II. Heft.
- Klagenfurt.* Naturhist. Landesmuseum von Kärnthen.
Karinthia 1909. 1–6 Jahrbuch, 1910. Nr. 5–6.
Jahresbericht für das Jahr 1909.
- Kolozsvár.* Erdélyi Muzeumegylet
Muzeumi füzetek IV. kötet, 2–3 füzet.
Orvos-természettudományi társulat.
Értesítő 25. kötet.

- Königsberg.* Kön. physikal. ökonomische Gesellschaft.
Schriften 47., 48. u. 49. Jahrgang.
- Kopenhagen.* Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
Oversigt over det kon. dans. Vid. Sels, 1909
Nr. 1–6 1910 1–6. 1911 1.
Deel XV. Nr. 2. Deel XVI. Nr. 1–3, Deel XVIII. 1. 2.
Jahrboeck 1909.
Naturhistorischer Verein.
Videnskabeliger Meddelelser for 1907, 1908.
- Krakau* K. Akademie der Wissenschaften.
Bulletin international.
Mathem. Klasse 1909 Nr 1–10 1910 Nr. 1A–10A,
1910 Nr. 1 B–10 B, 1911 1 A–1 B.
Phylog. Klasse 1909 Nr. 1–10, 1910 3–8.
Katalog 1909 I.–IV, 1910.
Naturhistorischer Verein.
- La Plata.* Demographia
(*Buenos Ayres.*) Anno 1900–1902.
- Landshut (Bayern.)* Naturwissenschaftlicher Verein.
18. Bericht 1904–1906.
- Lausanne.* Société vaudoise des sciences naturelles.
Bulletins de la société Vol. XLIV. 167, 168, 169,
170, 171.
Observations meteorologique XXII. année 1908.
- Leipzig.* Kön. Gesellschaft der Wissenschaften.
Bericht über die Verhandlungen der königl. Gesell-
schaft 61. Bd. 4–5, 62. Bd. Nr. 1–5.
Fürstl. Jablonovskysche Gesellschaft.
Jahresbericht 1908.
- Linz.* Museum Francisco-Carolinum.
69. Jahresbericht.
- Liverpool.* Literary and philosophical society.
Proceedings of the lit. and. philosoph. Soc. Nr. 61.
- London.* Royal society.
- Lucca.* Accademie Lucchese di science, lettere ed arti.
Atti della Accademia, Tomo XXX.
- Lüneburg.* Naturwissenschaftlicher Verein.
Jahreshefte Nr. XVIII. 1908–1910.
- Luxemburg.* Verein Luxemburger Naturfreunde.
»Fauna« 13. Jahrgang.
Société G. d. de Botanique.
Recueil des memoires et des traveaux publié par
la société G. d. de Botanique Nr. XV. 1901.
- Magdeburg.* Museum für Natur und Heilkunde.
Abhandlungen I. Bd. Heft 4 II. Bd. Heft 1.
- Manchester.* Literary and philosophical society.
- Mannheim.* Verein für Naturkunde.
73–75. Jahresbericht 1908.
- Marburg.* Verein zur Beförderung der ges. Natur-
wissenschaft.
Sitzungsbericht 1909.

- Mármarosziget.* Orvos gyógyszerészeti egyesület.
I. évkönyv. 1895—1898.
- Mecklenburg.* Verein der Freunde der Naturgeschichte.
Archiv des Vereines, 63 u. 64. Jahrgang.
- Meissen.* „Isis“ Naturwissenschaftliche Gesellschaft
Mitteilungen 1908—1910.
- Milano.* Reale Istituto Lombardo die science, lettere
ed arti.
Rendiconti Serie II. Volume 42 Nr. 1—20. Vol.
43 Nr. 1—16.
Memoire Vol. 21 Fasc. 1—3.
Società geologica.
Indicie generale 1902.
Società italiana die science naturali.
Atti della societa, Vol. XLVIII. Fasc. 1—4, Vol.
XLIX. Fasc. 1—4.
Memoire Vol. VII. Fasc. 1.
- Miskolcz.* A borsod miskolczi közművelődési és mu-
zeum-egylet.
- Modena.* Real Accademia die science, lettere ed arti.
Memoire della academia, Serie III, Volum 8.
- Moscou.* Societé imperiale des Naturalistes.
- München.* K. bayerische Akademie der Wissenschaften.
Sitzungsberichte der math. physik. Klasse. Jahr-
gang 1909. 1—20, 1910 Nr. 1—9.
Abhandlungen der math. phys. Klasse. 24 Bd.
3. Abt. 25. Bd. 1 4. Abt.
Beiträge zur Naturgeschichte Ostasiens. 9 Ab-
handlungen.
Otto Frank: Gedächtnisrede über Carl v. Voit
Ärztlicher Verein.
Sitzungsberichte 19 Bd. 1909.
Ornithologischer Verein.
Verhandlungen IX.
- Münster.* Westfälischer Provincial-Verein für Wissen-
schaft und Kunst.
38. Jahresbericht.
- Montevideo.* Museo nacional.
Annales de museo nacional.
Volumen VII. Tomo IV. Entriga 1. 2. 3.
Section hystorico philosophica 1904 Tomo I—II.
- Nagybánya.* Muzeumegyesület.
A muzeumegyesület értesítője 1903 és 1904-ről.
- Nagyszében.* Verein für Naturwissenschaft.
Verhandlungen und Mitteilungen, 60. Bd.
- Nagyvárad.* Bihar megyei orvos-gyógyszerész-egylet.
Az egylet szakülései. 49. évf.
- Nancy.* Societé des sciences.
Bulletin des séances.
Tome IX. 1—6, Tome X. 1—4, Tome XI. 1.
- New York.* American Museum of natural history.

- Nürnberg.* Naturhistorische Gesellschaft.
Abhandlungen 18. Jahresbericht 1905.
Dr. *Josef Reindl*: Über Siegmund Günther.
- Offenbach.* Verein für Naturkunde.
43—50. Bericht über die Tätigkeit des Vereines.
- Olmütz.* Naturwissenschaftliche Sektion des Vereines
Botanischer Garten.
II. Bericht 1905—1909.
- Palermo.* Accademia de science, lettere e belle arti.
Atti della accademia, II. Serie. Volume VIII.
- Passau.* Naturforscher Verein.
20. Bericht des Naturhistorischen Vereines.
- Pécs.* Pécs Baranyamegyei muzeumegyesület.
Értesítő III. évf. 1—4. füzet. IV. évf. 1. füzet.
- Philadelphia.* Academy of natural sciences.
Proceedings of the academie Volume 61, Part.
II. III, 62 Part. I.—II.
- Pisa.* Società toscana di science naturali.
Atti della societa Vol. 18. Nr. 5—6, 19. Nr. 1—4.
- Pozsony.* A Westungarischer Weinbergsbote szer-
kesztősége.
1907., 1908., 1909 évfolyam.
- Prag.* Kön. böhm. Gesellsch. der Wissenschaften.
Sitzungsberichte 1905—1909, 1910.
Jahresbericht für das Jahr 1910.
Pracka Ladislaw: Untersuchungen über den Licht-
wechsel älterer veränderlichen Sterne.
Verein Böhmischer Landwirte.
Naturhistorischer Verein „Lotos.“
„Lotos“ Zeitschrift. Jahrgang 1909.
Lese und Redehalle der deutschen Studenten
in Prag.
61. Bericht.
- Regensburg.* Naturwissenschaftlicher Verein.
Berichte des Vereines, XI. Heft 1905—1906.
Botanische Gesellschaft.
Denkschriften der botan. Gesellschaft VIII. Bd.
Neue Folge IX. Bd. Neue Folge IV. Bd.
- Reichenberg.* Verein der Naturfreunde.
Mitteilungen, Jahrgang 38, 39.
- Riga.* Naturforscher Verein.
Arbeiten. Neue Folge 12. Heft. Korrespondenz-
blatt LIII.
- Rio de Janeiro.* Archivos do museo nacional.
Volume X. 1897—1899.
Revista de Museo nacional. Volume I. 1896.
- Salzburg.* K. k. Landwirtschaftliche Gesellschaft.
- Sao Paulo (Brazilia).* Societate scientifica.
Revista Nr. 2.

- Stettin.* Entomologischer Verein.
Entomologische Zeitschrift, 71. Jahrgang 1. 2,
72. Jahrgang 1.
- St. Gallen.* Naturwissenschaftliche Gesellschaft.
Jahrbuch 1908–1909.
- St. Louis.* Academy of sciences.
Transactions of the Academie, Vol. XVI. 8, 9
XVII. 1, 2. XVIII 1.
- Stockholm.* K. svenska-vetenskaps-Academie.
Observation meteorologique suedoises, 1908. Ap-
pendice 2., 1909.
Accessionskatalog 1908.
Handlingar 45. Bd. 4. 1–12, 46. Bd. 1–3.
Arkiv för matem. Bd. 6. H. 1–3.
„ „ mineral „ 3. Nr. 4–6. Bd. 4. H. 1.
„ „ botanik „ 9. H. 1. 2–4. Bd. 10. H. 1.
„ „ zoology „ 6. H. 1–4. Bd. 7. H. 1.
Arsbock för år 1910. Belaga I.–III.
Lefnadsteckningar Bd. 4
Le Prix Nobel en 1907, 1908
Meddelanden från. K. u. Nobel Institut Bd. 1
Nr. 7–15.
Entomologisk Tidskrift.
Arg. 30 H. 1–4. 31. H. 1–4.
- St. Petersburg.* Academie imperiale des sciences.
Bulletin de l'academie V. Serie, Tomo 25. VI.
Serie, 10 18.
Catalogue des livres publiées par l'acad. 1.
Publiée en langue russe 1902.
- Stuttgart.* Naturwissenschaftliche Gesellschaft.
Jahreshefte 66. Jahrgang.
Mitteilungen der geolog. Abteilung. Nr. 7.
- Szepesi Szt. György.* Székely nemzeti muzeum.
Jelentés 1908 és 1909-ről.
- Temesvár.* Délmagyarországi orvos-természettudományi
egyesület.
Természettudományi füzetek 34. évf. 1–4. füzet.
- Trencsén.* Természettudományi társulat.
A természett. társulat évkönyve 1908–1910.
- Turóc-Szt.-Márton.* Slovenska musealna Spoloinost.
Casopis Rocnik 12, Cislo 1-4. Rocnik 13, Cislo 1-4,
14 Cislo 1.
Sbornik Rocnik 14. Sv. 1. 2. 3.
- Udine.* Assoziacione agraria Friulana.
- Upsala.* Regia societas scientiarum.
Tvaehundraårsminne MCMX.
Till K. Vetenskaps societeten i Upsala vid dus
200 Ärsjubiliäum.
Nova acta Serie IV. Vol. I. Fasc. II. Vol. Fasc. I.
- Ärztlicher Verein.
Vörhandlingar XV. Bd. 1–8. Bd. XVI. 1–5.
- Utrecht.* Kon. nederlandsch. meteorolog. Institut.
Rapport sur l'expédition polaire néerlandaise.

- Annuaire meteorologique pro 1908, 1909
 Medeeelingen Nr. 102. 9 10. 11.
Venezia. R. istituto veneto di scienze, lettere ed arti.
Washington. Smithsonian Institution.
 Bulletin of the united states national museum,
 Nr. 75.
 Proceedings Vol. 36, 37.
 Special Bulletin. *Mittimg.* Amerikan Hydroids.
 Contributions from the United States Herbarium
 Volume XIII. 2 - 8 XIV. Part. 1. 2. XV.
 Report on the progress of the U. S. National
 museum 1908.
 U. S. Department of agriculture.
 Annual report 1909.
Wernigerode. Naturwissenschaftlicher Verein des Harzes.
Wiesbaden. Nassauischer Verein für Naturkunde.
 Jahrbücher des Vereines, Jahrgang 63.
Würzburg. Physikalisch-medezinische Gesellschaft.
 Sitzungsberichte 1909 Nr. 1-5.
Zágráb. Polytechnischer Zentral-Verein.
 Kir. egyetem.
 Nemzeti Muzeum.
 Vjesnik Hravatskopa arheoloskoga Drustra nove
 serje sveska VI. 1902.
Zürich. Naturforschende Gesellschaft.
 Vierteljahrschrift, 54 Jahrgang 3. 4. Heft. 55.
 Jahrgang 1-2. Heft.
 Physikalische Gesellschaft.
 Mitteilungen 1903, 3. u. 5. H.
Zweibrücken. Naturhistorischer Verein.
Zwickau. Verein für Naturkunde.
 Jahresbericht des Vereines 1906-1909.

Ajándékba küldtek:

- Dr. Mágocsi Dietz Sándor, Budapestről.
 A növények életfolyamatai.
 A magyar fűvészkönyv.
 A növények párolgása.
 A honi botanika múltja, jelene és jövője.
 Janet Charles Beauvais, Oise.
 Anatomie du corselet et hystolyse des muscles
 vibrateurs après le vol nuptial chez la reine
 de la fourmi text et planches.
 Plusieurs notes extraites de comptes rendus des
 séances de l'accademie des sciences

Névjegyzéke

a pozsonyi orvos-természettudományi egyesület tagjainak.

Verzeichnis

der Mitglieder des Vereines für Natur- und Heilkunde zu
Pozsony.

I. Az egyesület tisztviselői. — Vereinsleitung.

Elnök: Dr. *Pantoesek József*, a m. kir. áll. kórház igazgató orvosa.

Másodelnök: *Pirehala Imre*, tankerületi főigazgató.

Titkárok: Dr. *Fiseher Jakab*, a m. kir. áll. kórház főorvosa és *Schwieker Alfréd*, a m. kir. állami főreáliskola tanára.

Könyvtáros: *Mergl Károly*, népiskolai tanító.

Pénztáros: Dr. *Heim Oszkár*, gyógyszerész.

Gyűjteménytárőre: *Feigler Ferencz*, népiskolai főtanító, ipariszkolai igazgató.

Segédőr: *Langer Sándor*, néptanító.

Háznagy: Dr. *Koráts Lajos*, Pozsony szab. kir. város kerületi orvosa.

a) Orvosi szakosztály — *Ärztliche Abteilung.*

Elnök: Dr. *Pávay Vajna Gábor*, kir. tan., a m. kir. állami kórház főorvosa.

Másodelnök: Dr. *Mergl Károly*, városi tisztí főorvos.

Jegyzők: Dr. *Hardtmuth Károly*, Pozsony megye központi járásorvosa és Dr. *Limbaeher Rezső*, tanársegéd.

Választmányi tagok: Dr. *Dobrorits Mátyás*, kir. tan., a m. kir. áll. kórház főorvosa, dr. *Tauscher Béla*, udv. tan., ny. városi főorvos és dr. *Zsigárdy Aladár*, megyei főorvos.

b) Természettudományi szakosztály. — *Naturwissenschaftliche Abteilung.*

Elnök: *Polikeit Károly*, a kir. kath. főgimnázium igazgatója.

Másodelnök:

Jegyzők: *Herezegh Kamilla*, áll. tanítónőképzői tanár, *Klatt Román*, főgimn. tanár.

Választmányi tagok: *Krammer József*, polgáriszkolai igazgató, *Szép Rezső*, liceumi tanár és *Zorkóczy Samu*, liceumi igazgató tanár.

II. Tiszteletbeli tagok. — Ehrenmitglieder.

- b. *Eötvös Loránd* v. b. t. tanácsos, egyet. tanár Budapest Eszterházy utca 3.
Fraknói Vilmos, püspök, a muzeumok és könyvtárak orsz. felügyelője „ Muz. kör-út 14-16.
 Dr. *Kepes Gyula*, m. kir. honvédeztörzsorvos Budapest
Konkoly-Thege Miklós, kir. tan., a meteorológiai intézet igazgatója Budapest
 5 báró Dr. *Korányi Frigyes*, egyet. tanár „
Lénárd Fülöp, egyetemi tanár, titk. tanács. Heidelb.
 b. *Mednyánszky Dénes*, kamarás Wien Trautmanndorf. 27.
Ortvay Tivadar, apát, pápai kamarás . . . Budapest I. Várfok u. 8.
Payer Gyula, lovag Wien Bechardgasse 24.
 10 Dr. *Purjesz Zsigmond*, egyet. tan., udv. tanács. Kolozsvár
 Dr. *Suess Ede*, a wieni tud. akadémia elnöke Wien Afrikanergasse 9.
Szalay Imre, min. tanácsos, a Nemzeti Múzeum igazgatója Budapest
Toula Ferencz, udv. tan. műegyetemi tanár Wien Kirchengasse 19.
Wilczek János, gróf, valós. b. t. t. „ Herrengasse 5.

III. Levelező tagok. — Korrespondierende Mitglieder.

- Apáthy István*, egyet. tanár Kolozsvár
Biró Lajos, tanár, a nemzeti muzeum őre Budapest Kalvária tér 3.
 Dr. *Brancsik Károly*, kir. tan., megy. főorvos Trencsén
Chernel István, földbirtokos, Kőszeg
 5 Dr. *Dégen Arpád*, egyet. m. tanár . . . Budapest Városlig. fasor 20.
 Dr. *Filárszky Nándor*, a nemzeti muzeum osztályigazgatója „ I. Budafoki út 13.
Hermann Ottó, a m. ornithologiai központ igazgató főnöke „ József kör-út 65.
Holub Emil, ev. lelkész Podbrágy
 Dr. *Horváth Géza*, a nemzeti muzeum osztályigazgatója Budapest Délibáb utca 15.
 10 Dr. *Krenner József Sándor*, udv. tanácsos, egyet. tanár „ Muz. kör-út 14-16.
 Dr. *Lengyel Béla*, min. tan. egyet. tanár „ Pipa utca 6.
 Dr. *Zahlbruckner Alajos*, muz. osztályvezető Bécs

IV. Rendes tagok. — Ordentliche Mitglieder.

- Dr. *Aich Nándor*, vár. ker. orvos Pozsony Széplak utca 8.
Arató Frigyes, áll. fels. leányiskola igazgatója „
Angermayer Károly, könyvnyomdatulajdonos „ Ventur utca 9.
Bacsák Pál, kir. tan., a Pálffy herc. uradalom igazgatója „ Stefánia út 9.
 5 Dr. *Balczár Géza*, orvos Királyhida Mosonmegye.
 Dr. *Bárány Henrik*, nőorvos Pozsony Deák utca 4.
Bauer Károly „ Széchényi utca 5
Bettelheim H. F., ny. takarékpénztári igazgató „ Mihály utca 9.
Biermann Gusztár, házbirtokos „ Védcsölöp utca 59.
 10 *Bittera Károly*, m. kir. főrealiskolai tanár „ Védcsölöp utca 34.
 Dr. *Bódy Jenő*, vizgyógyintézeti igazgató „
 Dr. *Bogsch Géza*, nőorvos „ Frigyes fhg. út 4.
 Dr. *Boldizsár Zoltán*, honv. főorvos „
 Dr. *Bontilorits Izabella* másodorvos „ Állami kórház.

15	Dr. <i>Buehsbaum József</i> , orvos	Pozsony	Ország út 17.
	Dr. <i>Bugél Ferencz</i> , fogorvos	„	Halászkapu utca 1.
	Dr. <i>Celler Nándor</i> , orvos	„	Széplak utca 13.
	Dr. <i>Christian János</i> , irgalmasrendi főorvos .	„	Baross út 8.
	Dr. <i>Dobrovits Mátvás</i> kir. tan., a n. kir. áll. kórház főorvosa	„	Mihály utca 10.
20	Dr. <i>Dolezal Venczel</i> , cs. és kir. törzsorvos .	„	Jókai utca 15.
	<i>Dusehinszky Frigyes</i> keresk., vár. képviselő	„	Kórház utca 1.
	<i>Eder István</i> , könyvnyomdatulajdonos . . .	„	Krisztina utca 15.
	<i>Eisner Lőrincz</i> m. á. v. főmérnök	„	Justi sor 27.
	Dr. <i>Engel Gusztáv</i> községi orvos. tb. megyei főorvos	Nezsider	
25	Dr. <i>Falb Virgíl</i> , betegs. pénztár orvos . . .	Pozsony	Grössling utca 10.
	<i>Feigler Ferencz</i> , ipariskolai igazgató . . .	„	Sánc út 26.
	<i>Felicides Emil</i> , takarékpénztári igazgató . .	„	Edl utca 3.
	Dr. <i>Fésüs György</i> , udv. tanácsos. jogak. igazgató	„	Kossuth Lajost. 21.
	Dr. <i>Fischer Jakab</i> , áll. kórh. főorvos	„	Védcölöp út 53a.
30	Dr. <i>Fischer Lipót</i> , orvos	„	Vörösmarty u. 5.
	Dr. <i>Fischer Samu</i> , orvos	„	Baross utca 8.
	<i>Fischer Zsigmond</i> , gyáros v. képviselő . . .	„	Ország út 19.
	Dr. <i>Förster Lajos</i> , vasuti orvos	„	Frigyes fhg. út 12.
	<i>Frideczky Árpád</i> , uradalmi titkár	„	Vadászsor 6.
35	Dr. <i>Glaser Károly</i> nőorvos, betegs. pénztári főorvos	„	Vörösmarty u. 13.
	Dr. <i>Glaser Károly</i> , ügyvéd.	„	Lőrinczkapu utca.
	<i>Grailich Sándor</i> , ny. jószágigazgató	Pozsony	Gyurkovich utca.
	<i>Greiner Mihály</i> , tanár	„	Günther utca 10.
	Dr. <i>Guttman Lipót</i> , fogorvos	„	Csáky tér 1.
40	Dr. <i>Hardmuth Károly</i> , járás orvos	„	Mihály utca 6.
	Dr. <i>Hauer Ernő</i> , műtőorvos, gyermek kórh. ig.	„	Ujtelep 3.
	Dr. <i>Hecht Dávid</i> , orvos	„	Kossuth L.-tér 21.
	Dr. <i>Heim Oszkár</i> , gyógyszerész	„	Vásártér 26.
	<i>Hegedüs József</i> , gyógyszerész	„	Lőrinczkapu utca 1.
45	<i>Heim Vendel</i> , gyógyszerész	„	Vásártér 26.
	<i>Herezegh Kamilla</i> , áll. tanító képezdei tanár	„	Széchenyi utca 3.
	<i>Hirshmann Nándor</i> , liceumi igazgató	„	Védcölöp utca 64.
	<i>Hollerung Károly</i> , főesperes	Modor	
	<i>Janesó Gabriella</i> , tanítónő	Pozsony	Stefánia út 3.
50	Dr. <i>Jácz Istrán</i> , ker. orvos	„	Védcölöp út 50.
	<i>Kánya Richárd</i> , városi tanácsos	„	Ujtelep
	<i>Kapeller Teréz</i> , tanítónő	„	Stefánia út 5.
	<i>Kasztner Emil</i> , néptanító	„	Vödric 17.
	<i>Klatt Román</i> , főgymn. tanár	„	Szilágyi D. utca 25.
55	<i>Knüppel Gyula</i> , főreáliskolai tanár	„	Ujtelep.
	Dr. <i>Kováts Ferencz</i> , jogtudor, jogakad. tanár	„	Ujtelep 3.
	Dr. <i>Kováts Lajos</i> , ker. orvos	„	Bathyányi rakp 16.
	<i>Kovarik Mihály</i> , evang. tanító. Az evang. tanítóegyesület képviselőjében	„	
	Dr. <i>Kramholz Leó</i> , cs. és kir. ezredorvos . .	„	
60	Dr. <i>König Ignác</i> , fogorvos	„	Lőrinczkapu utca 11.
	<i>Krammer József</i> , polgárisk. igazgató	„	
	Dr. <i>Kropil János</i> , orvos	„	Zöldszoba utca 1.
	Dr. <i>Kugler Károly</i> , orvos	„	Szilágyi D. u. 35.
	<i>Kutsera Istrán</i> , városi rendőrfőkapitány . .	„	Kahlenbergdűlő 364.
65	<i>Lanfranconi Luigi</i> , vállalkozó	„	Justisor 5.
	<i>Langer Sándor</i> , néptanító	„	
	Dr. <i>Limbacher Rezső</i> , tanársegéd	Pozsony	Lagy Lajos tér 26.
	Dr. <i>Lindenmayer József</i> , orvos	„	Stefánia út 15.

	Dr. <i>Lindner Ignác</i> , ny. ker. orvos	Pozsony	Kempelen utca 14.
70	Dr. <i>Lippay Sándor</i> , a m. kir. áll. kórh. főorv.	"	Baross út. 7.
	Dr. <i>Lőwy János</i> , orvos	"	Izabella utca 6.
	Dr. <i>Lénard József</i> , orvos	"	Szilágyi D. utca 9.
	<i>Ludwig János</i> , nagykereskedő	"	Kereszt utca 74.
	Dr. <i>Mahler Miksa</i> , főreálisk. tanár	"	Szilágyi D. utca 33.
75	Dr. <i>Márton Sándor</i> orvos	"	Széplak utca.
	<i>Mayer Henrik</i> , a m. kir. vincellér isk. igazg.	"	Kir. vincellérisk.
	<i>Meissl Ferencz</i> , gyógyszerész	Bazin	
	<i>Merényi Ödön</i> , gyógyszerész	Pozsony	Stefánia út.
	<i>Mergl Károly</i> , néptanító	"	Szilágyi D. utca 5.
80	Dr. <i>Mergl Ödön</i> , tiszti főorvos	"	Izabella utca 10.
	Dr. <i>Munker Henrik</i> , a m. kir. áll. kórház prosektora	"	Duna utca 58.
	<i>Munker Sándor</i> magánzó	Pozsony	Duna utca 58.
	<i>Ujlaki Neiszidler Károly</i> , orsz. képviselő	"	Széplak utca 2.
	Dr. <i>Neuberger János</i> orvos	"	Erzsébet utca 14.
85	<i>Nirschy Ferencz</i> birtokos	"	Kertész utca 39.
	Dr. <i>Oeller György</i> orvos	Rajka	
	<i>Palugyay Károly</i> szálló tulajdonos	Pozsony	Zöldfa szálló
	<i>Palugyay József</i> udv. tanácsos, bor-nagy- kereskedő	"	Lamacsi út 1.
	Dr. <i>Pantocsek József</i> az áll. kórház igazg.	"	Állami kórház
90	Dr. <i>Pávay-Vajna Gábor</i> k. tan., áll. kórházi főorvos	"	Lőrinczkapu u. 22.
	Dr. <i>Payer Endre</i> fogorvos	"	Kossuth Lajost. 5.
	Dr. <i>Petrikovits Kálmán</i> orvos	Nyitra	Zsámbokrét
	<i>Pirchala Inre</i> tanker. főigazgató	"	Széplak utca 2.
	<i>Polgár Gyula</i> gyógyszerész	"	Frigyes fhg. út 20.
95	<i>Pelikeit Károly</i> főgimnáziumi igazgató	"	kir. kath. főgim.
	Gróf <i>Pongrácz Frigyes</i> v. b. t. t.	"	Rózsa utca 5.
	Ifj. <i>Rigele Agoston</i> takarékpénztári tisztviselő	"	Stefánia út 5.
	Dr. <i>Rosenbaum Sándor</i> orvos	"	Ventur utca.
	Dr. <i>Rotter Lajos</i> cs. és k. nyug. főtörzsorvos	"	Duna utca 16.
100	<i>Samarjay Károly</i> kir. alügyész	"	Kisfaludy utca 4.
	<i>Samarjay Mihály</i> , a m. kir. főreáliskola ny. igazgatója	"	Kisfaludy utca 4.
	<i>Seidl Sándor</i> polgáriskolai tanár	Pozsony	
	Dr. <i>Soltz Aladár</i> gyógyszerész	"	Kisfaludy utca 22.
	<i>Schaller Róbert</i> főgimn. tanár	"	Bél Mátyás utca 9.
105	<i>Scherz Ernő</i> gyáros	"	József utca 17.
	<i>Schier Lajos</i> tanító	"	Mély út
	Dr. <i>Schlesinger Miksa</i> fürdő igazgató-tulajd.	"	Pázmány utca 4.
	Dr. <i>Schlesinger Ottó</i> orvos	"	
	<i>Schmid Hugó</i> kir. tan., a m. kir. tan. áll. kórház főorvosa	"	Deák utca 7.
110	<i>Schmid Gyula</i> bor-nagykereskedő	"	Lamacsi út 5.
	<i>Schnürer Leo</i> gépészmérnök	"	elektrotechn. iskola
	<i>Schulpe György</i> városi bizottsági tag	"	Kisfaludy utca 21.
	<i>Schuster Károly</i> városi aljegyző	"	Duna utca 16.
	Dr. <i>Schwarz Andor</i> másodorvos	"	gyerm. kórház
115	<i>Schwegele József</i> osztály-főmérnök	"	Liszt Ferencz u. 6.
	<i>Schwicker Alfréd</i> tanár	"	Stefánia út 6.
	<i>Spitzer Mór</i> földbirtokos	Széleskút	
	<i>Stampfel Károly</i> könyvkereskedő	Pozsony	Deák utca 24.
	Dr. <i>Steiner Pülöp</i> orvos	"	Széchenyi utca.
120	Dr. <i>Steltzer Gyula</i> m. kir. honv. törzsorv.	"	Védcölöp út 59.

	Dr. <i>Szelényi Oszkár</i> orvos	Pozsony	Izabella utca 9.
	<i>Szép Rezső</i> tanár	„	Ujtelep 13.
	<i>Szlabek Gyula</i> gyáros	„	Kisfaludy utca 33.
	<i>Szmidzsár Géza</i> áll. reálisk. tanár	„	„
125	Dr. <i>Tauscher Béla</i> udv. tan. ny. vár. főorvos	„	Stefánia út 6 a.
	Dr. <i>Velits Dezső</i> kir. tan., a m. k. bábaképezde igazgató tanára	„	M. kir. bábaképezde
	<i>Vessely László</i> ny. uradalmi tisztartó	„	Stefánia út 17.
	<i>Vetter K. Pál</i> m. kir. szülészeti felügyelő	„	Donner utca 16.
	Dr. <i>Wagner Lajos</i> áll. reáliskolai tanár	„	Edl utca 3.
130	Dr. <i>Winterstein Frigyes</i> vegyész	„	Apollogyár.
	<i>Wollmann Elma</i> a tanítónőképezde igaz- gató-nője	„	Széchenyi utca 3.
	Dr. <i>Wollner Miksa</i> községi orvos	Zurány	„
	Dr. <i>Weisz Miksa</i>	Pozsony	Mihály utca 18.
	<i>Wiesner Amália</i> tanítónő	„	„
135	Dr. <i>Zsigárdy Aladár</i> megyei főorvos	„	Mihály utca 11.
	<i>Zorkóczy Samu</i> liceumi igazgató	„	Bél Mátyás utca 5.

 IOJAN 314

Tartalom — Inhalt.

Értekezések.

Lap
Seite

Dr. Dobrovits Mátyás: Felolvasás Darwin Károlyról	3
Bittera Károly: Emlékbeszéd Darwin Károlyról	16
Dr. Dobrovits Mátyás: A venereás betegségek ismeretének mai állása	28
Seidl Sándor: Biológiai problémák	41
Dr. Pantocsek József: Chyzer Kornél emlékezete	61
Dr. Pantocsek József: Nagysúri Boeckh János emlékezete	64
Schwicker Alfréd: Than Károly emlékezete	66

Ülési jegyzőkönyvek.

I. A természettudományi szakosztály ülései 1909-ben.

Első ülés 1909. január hó 28-án. Seidl Sándor: »Biológiai problémák«	73
Második ülés 1909. november hó 29-én. Krziz Ágoston: »A Mars csillagról«	73
Harmadik ülés 1909. december hó 13-án. Dr. Szánthó Károly: »A Duna befagyásáról és áradásáról«	74

II. Az orvosi szakosztály ülései 1909-ben.

Első ülés 1909. február hó 10-én. Dr. Dobrovits Mátyás, Dr. Jáczy István, Dr. Öhler Ferenc: Betegbemutások	76
Második ülés 1909. február hó 17-én. Dr. Schmid Hugó kitüntetése, Dr. Lippay Sándor, Dr. Zsigárdy Aladár, Dr. Aich Nándor: »Betegbemutások«	78
Harmadik ülés 1909. március hó 24-én. Dr. Komáromi Sándor: »A köszvényes diathesis pathogenesisének és dietoterapiájának állásáról«	83
Negyedik ülés 1909. december hó 15-én. Dr. Velits Dezső és Dr. Vámosy István kitüntetése, Dr. Tauscher Béla üdvözlése. Dr. Dobrovits Mátyás: »Lépfene serumkezelése«	84

III. A pozsonyi orvos-természettudományi egyesület közgyűlése 1910. október hó 31-én	89
--	----

IV. A természettudományi szakosztály ülései 1910-ben.

Első ülés 1910. február hó 21-én. Krziz Ágoston: »Az üstökösökről«	98
Népszerű tudományos estély 1910. február hó 24-én. Horváth Géza: »Kétalakúság az állatvilágban«	90

Tartalom.

V. Az orvosi szakosztály ülései 1910-ben.

Első ülés 1910. február hó 9-én. Dr. Velits Dezső: »Terhességnek ováriális tumorra való komplikációjáról«	100
Második ülés 1910. május hó 10-én. Dr. Tauscher Béla üdvözlése, Dr. Velits Dezső: »Betegbemutatók«	102
Harmadik ülés 1910. augusztus hó 13-án. Dr. Dobrovits Mátyás: »Ehrlich-Hata 606« praeparatum ismertetése	104
Negyedik ülés 1910. december hó 14-én Dr. Dobrovits Mátyás: »A salvarsannal elért eredményekről«	106
Ötödik ülés 1910. december hó 21-én. Eszmecsere Dr. Dobrovits Mátyás »A salvarsannal elért eredményekről eredményei című előadása felett«	107
Hatodik ülés 1910. december hó 28-án. Dr. Velits Dezső: »A méhrák elleni védekezés eredménytelenségéről Pozsonyban«	110
Jegyzéke azon tudományos társulatoknak és intézeteknek, melyekkel egyesületünk csereviszonyban áll és egyuttal felsorolása az utolsó küldeményeiknek	112
A tagok névjegyzéke	124

Az 1910 ősszel tartott természettudományi szakosztályi ülések jegyzőkönyvei közleményeinknek következő kötetében fognak pótlólag megjelenni.